

# **LA FORMACIÓ D'UN ENCLAU INDUSTRIAL. LA INDÚSTRIA TÈXTIL LLANERA DE BÉJAR (1680-1850)**

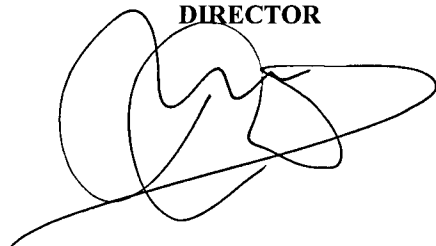
**TESI DOCTORAL ELABORADA PER ROSA ROS MASSANA**

**DIRECTOR: Doctor RICARDO ROBLEDO HERNÁNDEZ**

**TUTOR: Doctor RAMON GARRABOU SEGURA**

**DEPARTAMENT D'ECONOMIA I D'HISTÒRIA ECONÒMICA, UNIVERSITAT  
AUTÒNOMA DE BARCELONA**

**DIRECTOR**



**Ricardo Robledo Hernández**

**TUTOR**



**Ramon Garrabou Segura**

**BELLATERRA, 1996**

**QUADRE 4.13: ORIGEN DE LA POBLACIÓ MASCULINA IMMIGRADA RESIDENT A BÉJAR EL 1753**

	(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		(6)	
	NQ	%	NQ	%	NQ	%	NQ	%	NQ	%	NQ	%
A	33	41	13	16	4	5	0	-	16	20	14	18
B	15	52	1	3	2	7	4	14	1	3	6	21
C	22	40	0	-	3	6	0	-	18	33	12	22
D	10	32	0	-	0	-	4	13	4	13	13	42
TOTAL	80	41	14	7	9	5	8	4	39	20	45	23

(1): Comarca de Béjar<sup>419</sup>; (2): Comarques d'El Barco de Avila i Piedrahíta; (3): Sierra de Francia; (4): Comarques Plasencia, Jarandilla i Granadilla; (5): Província de Salamanca, excepte comarques mencionades; (6): Altres.

A: Oficis tèxtils; B: Oficis agraris; C: Artesans no tèxtils; D: Altres.

FONTS: Les mateixes del quadre 4.12.

El que m'interessa remarcar són, però, les diferències d'origen segons els oficis, que apareixen reflectides en el quadre 4.14:

**QUADRE 4.14: ORIGEN GEOGRÀFIC DELS HOMES CASATS RESIDENTS A BÉJAR EL 1753 SEGONS OCUPACIÓ**

	NASCUTS A BÉJAR	IMMIGRANTS	% IMMIGRANTS
FABRICANTS	53	10	15,9
TEIXIDORS	120	13	9,8
CARDADORS	34	22	39,3
ABAIXADORS	26	25	49,0
ALTRES ART. TEXTILS	13	10	43,5
JORNALERS	25	28	52,8
LABRADORES	10	1	9,1
ARTESANS NO TEXTILS	29	55	65,5
COMERÇ, TRANSPORTS, SERVEIS	29	31	51,7

FONTS: Les mateixes del quadre 4.12.

El quadre anterior mostra el predomini dels immigrants entre els oficis artesans no tèxtils i també entre els jornalers

<sup>419</sup> Com a comarca de Béjar hem entès el partit d'Antic Règin més el partit de Montemayor i la zona de Cespedosa, àrees que s'agregaren a inicis del segle XIX al nou partit de Béjar.

agraris. En els oficis tèxtils, considerats globalment, la immigració és molt menor, i, a més, es distribueix desigualment entre els diversos col·lectius de la fàbrica de draps fins. Mentre entre els cardadors, i encara més entre els abaixadors, s'observa una àmplia presència d'homes d'origen forani, no succeix el mateix en el cas dels teixidors, entre els quals els naturals de la vila suposen més del 90 per 100 dels individus localitzats<sup>420</sup>. Aquestes dades semblen indicar que l'accés a l'aprentatge presentava diferències substancials segons els oficis, i que probablement estava més mediatitzat per la família i per la comunitat local en el cas dels teixidors, el col·lectiu més important de treballadors tèxtils masculins, que en la resta d'oficis drapers. Els diferents percentatges d'immigrants en els oficis tèxtils no guarden una relació clara amb la qualificació -entre els abaixadors, col·lectiu molt qualificat, els immigrants eren notablement més nombrosos que entre els teixidors-; tenien més a veure probablement amb els diferents graus de cohesió interna dels diversos oficis i amb la pervivència de segments de treball domiciliari en el tissatge.

Particularment en aquest ofici, la formació dels nous contingents de treballadors devia procedir bàsicament de trasvassos ocupacionals de la població local. Tot i que no disposem de dades que permetin estudiar les pautes de mobilitat professional, aquesta hipòtesi és coherent tant amb la forta presència d'immigrants entre jornalers agraris i artesans no tèxtils, com amb les escasses dades que proporciona el mètode

---

<sup>420</sup>Si les dades fossin completes, les diferències entre oficis probablement s'accentuarien, ja que tal com es reflecteix en el quadre 4.12, són justament els oficis en els que es registra una major presència d'immigrants aquells sobre els que tenim les dades més incompletes sobre origen geogràfic. No és aventurat suposar que la major part dels homes casats que no han pogut ser localitzats en les actes de matrimoni fossin de procedència forània.

de creuament de les dades parroquials amb el Cadastre d'Ensenada. Amb aquest procediment, podem conèixer la professió dels pares de diversos caps de família, però només enregistrarem els pares que estaven vius i residien a Béjar l'any 1753. El quadre següent resumeix les informacions que s'han pogut obtenir a través d'aquesta via:

**QUADRE 4.15: ALGUNES DADES SOBRE MOBILITAT PROFESSIONAL ENTRE GENERACIONS**

<u>PARES</u>	<u>FILLS</u>		
	OFICI TÈXTIL	OFICI NO TÈXTIL	TOTAL
OFICI TÈXTIL	12	1	13
JORNALERS AGRARIS	9	2	11
ARTESANS NO TÈXTILS	8	1	9
ALTRES	3	1	4
TOTAL	32	5	37

FONTS: Les mateixes del quadre 4.12.

Tot i que les dades són extremadament febles, no deixa de ser indicatiu de la importància dels trasvassos ocupacionals el fet que més de la meitat dels pares dels 32 homes ocupats en la draperia que apareixen en la primera columna del quadre fossin d'ofici no tèxtil. D'altra banda, tant els onze jornalers agraris com els nou artesans no tèxtils localitzats com a pares tenien fills dedicats a la draperia en una proporció aclaparadora.

L'anàlisi de la formació de la força de treball ens porta així a una conclusió que cal retenir: malgrat els canvis institucionals que tingueren lloc durant la primera meitat del segle -que significaven la desaparició del control del treball per part dels mestres artesans en favor dels amos del capital circulant-, el col·lectiu més important de treballadors tèxtils masculins aconseguí preservar parcel·les importants de control

sobre l'accés a l'ofici<sup>421</sup>.

#### 4.4- Notes sobre el treball rural: la filatura.

Com era usual en molts centres drapers, la fàbrica de draps fins de la vila de Béjar no utilitzava treball rural en aquelles fases del procés productiu especialitzades i tradicionalment organitzades com a oficis masculins, sobretot el tissatge i l'acabat. Les Respostes Generals del Cadastre d'Ensenada assenyalen inequívocament la pràctica inexistència de treballadors masculins en els pobles de la comarca. Així, amb l'excepció d'Hervás, amb fabricants locals que elaboraven a mitjan segle XVIII un total de 155 peces anuals<sup>422</sup>, i de Becedas, amb una petita i decadent fàbrica de draps<sup>423</sup>, els teixidors rurals de la comarca eren escassos i no semblen estar vinculats a la fàbrica de Béjar, ja que es dedicaven a l'elaboració de draps bastos per al consum local. Tampoc el treball masculí en el cardat de la llana sembla haver estat important en la comarca, però en aquesta fase del procés productiu s'utilitzava força de treball femenina i infantil que no quedava registrada en les informacions del Cadastre. El

---

<sup>421</sup>En els centres tèxtils llaners catalans que experimentaren similars transformacions institucionals, es pot observar quelcom similar a Béjar en el cas de Terrassa (J.M.Benaul Berenguer, La indústria tèxtil llanera a Catalunya..., vol I, p. 243). En canvi, la subordinació del treball implicà clarament el trencament dels vincles comunitaris a Igualada, on s'observa la pèrdua de control de l'accés a l'ofici per part dels teixidors, col·lectiu que passarà a estar format per un ampli contingent de població immigrada. J. Torras Elias, "Gremio, familia y cambio económico. Pelaires y tejedores en Igualada, 1695-1765", Revista de Historia Industrial, núm. 2, 1992, pp. 11-29.

<sup>422</sup>La informació sobre la fàbrica d'Hervás en l'època del Cadastre a A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera renesa, leg. 525, fols 377-378 i 386-388.

<sup>423</sup>En aquell poble hi havia tres fabricants de draps fins que produïen entre tots només sis draps anuals. Becedas era també un petit centre de producció de teixits bastos: onze teixidors, un abaixador, tretze cardadors i quatre aprenents d'aquest darrer ofici es dedicaven a aquesta tasca treballant per encàrrec dels veïns del poble i dels voltants. A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera renesa, leg. 526, fols 119-122.

quadre següent, que resumeix el nombre de teixidors i cardadors de llana en els pobles de la comarca -exceptuant els casos ja descrits d'Hervás i Becedas-, serveix per a demostrar aquestes afirmacions:

**QUADRE 4.16: TREBALLADORS MASCULINS OCUPATS EN LA DRAPERIA EN ELS POBLES DE LA COMARCA (1753)**

	CARDADORS	TEIXIDORS
<b>PARTIT DE BÉJAR</b>		
La Garganta	3	--
La Hoya	1	--
Gilbuena	--	1 *
Candelario	5	--
Baños	1	--
Medinilla	--	1 **
Navacarros	3	--
Neila	1	--
Santibáñez	4	--
La Solana	--	2 ***
San Bartolomé	--	1
Sorihuela	3	--
<b>PARTIT DE MONTEMAYOR</b>		
Valbuena	2 ****	--
Valdefuentes	1	--
Montemayor	--	1

\*: Teixidor de "paños de la Tierra"

\*\* : Teixidor de "mantas y mandiles que usan las mujeres de la Tierra"

\*\*\*: Un teixidor de draps "pardos de la tierra" i un altre de "mantas que gastan las mujeres de esta Tierra"

\*\*\*\*: Són també filadors de llana

Nota: Al Cerro, partit de Montemayor, hi ha 7 teixidors, però la font no indica si treballen teixits de llana o lli.

FONT: A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera Remesa. Respuestas Generales del Catastro de Ensenada, leg. 525-526 i 533.

Si bé el treball masculí adult en la draperia era pràcticament irrellevant en el medi rural, no succeïa el mateix amb les tasques portades a terme per dones i infants, sobretot la filatura i, més parcialment, el cardatge de la llana<sup>424</sup>. El

<sup>424</sup> A més de les filadores, existien altres col·lectius en els que hi era predominant el treball femení. Era el cas de les triadores de llana i les espinçadores. Tot i que en tenim poques notícies, totes les mencions en inventaris de fabricants indiquen que aquestes treballadores residien majoritàriament a la vila i treballaven sobretot en els obradors dels fabricants.

1744 les declaracions jurades de diversos testimonis que avalaven una petició dels procuradors generals sobre exempció de lleves al partit de Béjar centraven els seus arguments en la importància de l'ocupació tèxtil en la comarca. En la seva descripció només citen l'existència de telers de draps fins a Béjar, Hervás i Becedas, i algun de draps bastos a Candelario. Però s'afegeix que "se extiende el tráfico a todos los lugares de la jurisdicción, pues será raro el que se dé en que no haya hilanderas y cardadores". Un testimoni de Colmenar, jurisdicció de Montemayor, afirmava que l'activitat també estava extesa en alguns pobles d'aquest partit, on "hay también mujeres y muchachos que hilan"<sup>425</sup>.

Malauradament, existeixen escassíssimes informacions sobre el treball rural en la filatura. Com arreu, les fonts són particularment silencioses en tot el que fa referència a activitats portades a terme per dones i infants en l'àmbit domiciliari. En les pàgines següents intentaré una primera aproximació a aquest tema, que només podrà ser abordat amb més seguretat quan disposem d'estudis acurats de demografia i d'història agrària de la comarca. En primer lloc, s'observaran de manera superficial algunes característiques de l'economia agrària local. En segon lloc, es plantejaran algunes hipòtesis sobre les vies a través de les quals fou satisfeta la creixent demanda de fil de la indústria vilatana. Per últim, es presentaran les molt escasses dades disponibles sobre les formes d'organització en aquesta fase del procés productiu.

---

<sup>425</sup>A.M.B., Acuerdos, llib. 33, escriptures notarials adjuntes

#### 4.4.1- Una introducció a l'economia rural de la comarca: a importància de la pluriactivitat.

Algunes característiques de l'economia comarcana ajuden sens dubte a explicar l'arrelament d'activitats complementàries a l'agricultura, i entre elles, la filatura. D'una banda, és ben sabut que aquestes activitats tendien a tenir un pes rellevant en zones de muntanya amb sòls pobres i una economia marcadament ramadera poc intensiva en treball<sup>426</sup>. L'agricultura a Tierra de Béjar respon de forma clara a aquest esquema. Segons les dades aproximades de les Respostes Generals del Cadastre d'Ensenada<sup>427</sup>, entorn del 31 per 100 de la superfície comarcal era considerada estèril; un 27 per 100 estava formada per pastures i bosc, mentre que la superfície conreada ocupava entorn del 42 per 100 dels termes. El sègol dominava clarament (suposava entorn del 77 per 100 de la superfície conreada), mentre que el blat tenia una rellevància molt menor, ja que ocupava només el 3 per 100 de la superfície conreada. Ambdós tipus de cereals eren conreats majoritàriament a través de mètodes poc intensius: els procediments de sembra "al tercio" dominaven clarament en la major part dels termes comarcans. Els rendiments d'aquesta pobra agricultura cerealícola eren molt baixos: en la major part de la comarca oscil.laven entre 2 i 4:1. Certament, el conreu dels cereals era complementat amb altres aprofitaments, més intensius en treball: la vinya, concentrada sobretot al terme de la vila de Béjar, que ocupava

---

<sup>426</sup>Els exemples són molt nombrosos. Una panoràmica general a P. Kriedte, H. Medick, J. Stlumbohn, Industrialización..., pp. 29-40. Una visió crítica, que subratlla en canvi la importància de l'estacionalitat de les activitats agràries, també existent en moltes zones fèrtils i amb agricultura comercial, G. Gullickson, Spinners and weavers of Aufray. Rural industry and the sexual division of labor in a French village, 1750-1850, Cambridge, 1986.

<sup>427</sup>A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera remesa, leg. 525-526.



un 7 per 100 de la superfície conreada de la comarca, i sobretot el lli - sovint en rotació amb el blat -, sembrat en les millors terres, quasi sempre de regadiu, que ocupava l'onze per 100 de la superfície conreada<sup>428</sup>. D'altra banda, l'economia de la comarca es sustentava en una activitat ramadera força diversificada<sup>429</sup>. La importància d'aquesta activitat només es fa palesa si comparem les xifres disponibles sobre caps de bestiar amb les d'altres comarques de l'entorn: les densitats ramaderes per km<sup>2</sup> eren més del doble que les que s'observen com a mitjana en les comarques veïnes estudiades per Llorente i probablement només comparables en el context provincial amb algunes zones del partit de Ciudad Rodrigo<sup>430</sup>.

Més difícil és estudiar la incidència dels drets de propietat de la terra sobre l'extensió de la pluriactivitat. La molt escassa bibliografia sobre l'economia agrària de Tierra de Béjar en el segle XVIII assenyala com a característica de la comarca, i en general de tota l'àrea muntanyosa del sud de la província de Salamanca, la fragmentació extrema de la

---

<sup>428</sup>Una descripció més extensa sobre la distribució de conreus a R. Ros Massana, La industria lanera de Béjar..., pp. 29-36. Aquesta distribució de conreus no coincideix en diversos punts importants amb la que han establert J.L. de las Heras i C. García Figuerola, sobretot perquè els citats autors han pres com a mostra de la comarca de Béjar només tres pobles que no en tots els casos són representatius de la comarca. Sobretot els citats autors sobrevaloren la importància de la vinya - li atribueixen el 22,62 per 100 de la superfície total -, ja que un dels tres termes que utilitzen com a mostra és justament el de la vila de Béjar, que concentrava la major part de les terres dedicades a vinya de la comarca. J.L. de las Heras i C. García Figuerola, "El mapa agrario de la provincia de Salamanca en el siglo XVIII", I Congreso de Historia de Salamanca..., pp. 21-48, esp. p. 44.

<sup>429</sup>Les úniques xifres sobre caps de bestiar són les que proporciona el Cadastre d'Ensenada: boví: 9823, oví: 56.549; caprí: 12.360, porcí: 12.680, equí, 3.226. A.H.N., Catastro de Ensenada, leg. 7.476, fols 218-219 i leg. 7478, fols 175-176.

<sup>430</sup>Per a comparar els diversos tipus de bestiar i zones diferents he adoptat el mateix procediment utilitzat per Llorente, que redueix el nombre de caps de bestiar a unitats ramaderes segons els següents coeficients: boví 0,75, oví i caprí 0,1, porcí 0,34 i equí 0,6. Amb aquest procediment, la densitat ramadera de Béjar es situaria en unes 36 U.R/ km<sup>2</sup>, xifra clarament superior a la mitjana de 14,4 U.R/km<sup>2</sup> que dona Llorente per l'àrea del sud de la província de Salamanca que estudia, i només comparable a algunes localitats del Campo de Argadones. J.M. Llorente Pinto, Tradición y crisis..., pp. 133-135.

propietat i la proximitat entre propietat i explotació<sup>431</sup>. Tot i que certament la propietat era molt més atomitzada que en altres zones de la província, no es pot sostenir sense matisos l'existència a la comarca d'una distribució universal de la petita propietat. Caldria fer estudis acurats de l'economia comarcana per a demostrar-ho, però comptem amb l'indici que proporcionen les respostes dels pobles a l'"Interrogatorio sobre la cantidad, calidad, destino y cultivo de las tierras para formar la división agrícola de España" ordenat elaborar per Cayetano Soler als pobles de la província de Salamanca l'any 1802<sup>432</sup>. Les preguntes que ens interessin d'aquest qüestionari són les següents:

- .pregunta 2: quantitat de terra que es conrea
- .pregunta 18: quantitat de terra conreada pels propietaris
- .pregunta 20: quantitat de terres conreades propietat de *mayorazgos*
- .pregunta 22: quantitat de terra conreada propietat de capellanies
- .pregunta 24: quantitat de terra conreada propietat de Comunitats religioses.

Desgraciadament, les respostes a aquestes preguntes no sempre foren prou precises. Però els pobles que contestaren amb més detall al qüestionari ens poden servir per a donar una imatge, certament impressionista, de la distribució de la propietat a la comarca. El quadre següent resumeix les informacions obtingudes:

---

<sup>431</sup>R. Herr, "La vente des propriétés de mainmorte en Espagne, 1798-1808", Annales. E.S.C., XXIX, (1974), num 1 (gener-febrer), pp. 215-228; A. Cabo Alonso, "Concentración de la propiedad en el campo salmantino a mediados del siglo XVIII", a G. Anes i altres, La economía agraria en la historia de España. Propiedad, explotación, comercialización, rentas, Madrid, 1979, pp. 141-148, esp. p. 147.

<sup>432</sup>Una anàlisi crítica d'aquest qüestionari a A. Cabo Alonso, "Dos fuentes informativas sobre geografía histórica salmantina", a Estudios de geografía. Homenaje a José Luis Cruz Reyes, Salamanca, 1990, pp. 50-57

**QUADRE 4.17: ALGUNES DADES SOBRE PROPIETAT DE LA TERRA ALS PARTITS DE BÉJAR I MONTEMAYOR (1802)**

POBLE	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
-Gilbuena i Junciana	44	8	--	4	44
-Medinilla	21	12	1	1	65
-Neila	22	--	--	--	--
-San Bartolomé	55	23	12	--	10
-Becedas	49	1	2	12	36
-Santibáñez	33	29	11	4	23
-Sorihuela	36	17	--	4	43
-Vallejera *	46	--	--	--	--
-La Cabeza	66	5	24	--	5
-Casas de la Calzada	87	10	--	--	3
-Fuentes	85	5	6	1	3
-Ledrada	79	13	7	1	0
-La Puebla i San Medel	76	13	11	--	0
-Peromingo **	25	--	2	--	73
-Navalmoral	8	46	7	4	35
-Sanchoello	38	46	1	--	15
-Valdelacasa	65	13	14	--	8
-Valverde	72	17	6	--	5
-La Garganta	28	--	1	--	71
-Puerto	***	--	****	3	--
-Hervás	***	7	12	1	--
-Montemayor	70	--	--	--	30
-El Cerro	89	--	2	--	9
-Lagunilla	***	--	--	--	--
-Peñacaballera	***	--	19	--	--
-Valdelageve	100	--	4	--	--
-Cristóbal	***	--	1	--	--
-La Calzada	94	5	--	7	--
-Colmenar	100	--	3	1	--
-Horcajo	***	--	--	--	--
-Valdehijaderos	66	2	4	--	28
-Valdefuentes	***	--	--	--	--

(1): Percentatge de terres conreades pels mateixos propietaris; (2): Percentatge de terres propietat de *mayorazgos*; (3): Percentatge de terres propietat de capellanies (els pobles hi inclouen les terres d'obres pies i memòries); (4): Percentatge de terres de comunitats religioses; (5): Percentatge de terres de les quals no s'indica el propietari.

\*: S'indica que hi ha algunes parcel·les de llinars i prats propietat de capellanies i *mayorazgos*.

\*\* : S'especifica que les terres propietat de capellanies (10 *fanegas*) són conreades pel capellà i la seva família.

\*\*\*: En tots els casos s'indica, sense donar xifres, que totes les terres o la major part d'elles són conreades pels veïns del terme.

\*\*\*\*: Hi ha una capellania "que se compone de castañares, prados y linares"

Notes:

- Les dades del Cerro inclouen les del seu agregat de Valdelanatanza, encara que en la font es diferenciïn ambdós termes.

-Existeixen terres propietat de capellanies que representen percentatges inferiors a l'1 per 100 a Sorihuela, Lagunilla i Valdefuentes; el mateix pel que fa a propietats de comunitats religioses a

Sanchotello i el Cerro.

-En els casos en que els percentatges sumen més de 100 pot ser degut a errors de la font, però també a que algunes terres de capellanies es conreaven pels seus propietaris, tal com s'especifica en el cas de Peromingo.

FONT: A.U.S., Fondos Históricos, leg. 2126

Les respostes a la pregunta 18 confirmen l'absolut predomini de la petita propietat pagesa als pobles del partit de Montemayor. En aquesta àrea, cinc pobles contesten sense donar xifres que totes les terres, o la seva major part, eren conreades pels mateixos propietaris veïns del terme; en els sis casos restants, es citen superfícies que significaven entre el 66 i el 100 per 100 de les terres conreades. A la Tierra de Béjar les disparitats són superiors. Si bé són irrellevants les terres propietat de comunitats religioses, no succeix el mateix amb les terres de capellanies, obres pies, memòries i, sobretot, *mayorazgos*, especialment importants a Naval moral, Sanchotello i Santibáñez<sup>433</sup>. En molts casos, l'interrogatori no cita les característiques dels propietaris d'importants percentatges de terres de conreu. Només investigacions més acurades podran permetre explicar aquest fenòmen, i detectar si ha de ser atribuït a errors de la font, o bé si té alguna relació amb la possible existència de processos de diferenciació de la comunitat rural o amb la propietat de grups vilatans, especialment els residents a Béjar.

D'una manera o d'una altra, no podem interpretar l'economia rural de la comarca com una constel.lació d'explotacions de petits propietaris independents. El Cadastre d'Ensenada, especialment les dades sobre nombre de *labradores* i de

---

<sup>433</sup>Aquestes dades concorden amb algunes indicacions del Cadastre d'Ensenada sobre el predomini de les terres cedides en arrendament en alguns pobles com Santibáñez i Sorihuela. A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera remesa, leg. 526, fols 335 i 370

jornalers existents a la comarca, ens en proporciona alguns indicis. D'una banda, els Estats Generals del Cadastre quantifiquen el nombre de membres d'ambdues categories professionals. Segons aquesta font, a la *Tierra de Béjar* existien 1.050 *labradores* i 967 jornalers<sup>434</sup>. Si tenim en compte que la categoria de *labradores* englobava, a més dels caps de casa, els mossos i fills de família, les xifres qüestionen el predomini de l'explotació pagesa independent. Les Respostes Generals del Cadastre d'Ensenada, menys precises en termes quantitativs però més riques en informacions qualitatives, proporcionen algunes indicacions sobre el terme jornalero, i demostren que aquest és utilitzat per a designar realitats diverses. En un bon nombre de casos, es qualifiquen com a jornaleros aquells que gestionen, en propietat o en arrendament, una explotació insuficient. Alguns són els anomenats jornaleros d'arada que "con sus yuntas labran sus haciendas y las ajenas por jornal". En els Estats Generals, aquests jornaleros són considerats en ocasions com a tals o bé com a *labradores*, fet que fa disminuir el pes relatiu dels pagesos independents entre els 1.050 *labradores* que apareixen en aquesta font. No tots els jornaleros eren, però, propietaris molt pobres. Les respostes a la pregunta 35 del qüestionari d'Ensenada mostren també l'existència de jornaleros "purs", "que sólo viven de trabajar a jornal", entre els quals s'inclouen a vegades els jornaleros d'aixada, dedicats al treball d'hortes i vinyes. Aquesta font comptabilitza 1.208 jornaleros d'ambdues categories en els pobles de la *Tierra de Béjar*, el que representaria el 38 per 100 del total dels caps de casa; malauradament, no es quantifiquen amb igual precisió els

---

<sup>434</sup>A.H.N., Catastro de Ensenada, leg. 7.476, fols 174-175

labradores, de manera que aquesta font no permet comparar ambdues categories sòcio-professionals. Dels 1.208 jornalers, 385 (el 32 per 100) eren individus amb petita explotació pròpia, i 218 (el 18 per 100) eren jornalers "purs"; la font no indica les característiques dels 605 jornalers restants.

La insuficiència de les activitats agràries per a garantir la supervivència de bona part de les unitats familiars en els pobles comarcans explica el fet que la pluriactivitat fos una característica de l'economia agrària de Tierra de Béjar, i en general de tota la zona sud de la província de Salamanca. Aquestes activitats eren molt diverses, i existia una certa divisió sexual del treball. Així, mentre la tragineria, el carboneig (important sobretot a la Sierra de Francia<sup>435</sup>) i el tissatge de llenços eren activitats fonamentalment masculines, la filatura del lli i la llana era la principal activitat complementària portada a terme per les dones i infants de la comarca.

#### 4.4.2- Vies de creixement de l'oferta de fil

Caldria estudiar les pautes demogràfiques en els pobles de la comarca (desconeixem fins i tot la intensitat i els ritmes del creixement de la població durant el segle XVIII) i les seves relacions amb la dinàmica agrària per a comprendre els factors determinants de l'evolució de l'oferta de treball rural. L'escassetat d'estudis sobre aquesta zona, sobretot de treballs que observin de manera dinàmica l'evolució de l'economia comarcana, fa impossible una adequada aproximació a aquest tema. Tot i així, la documentació permet entreveure

---

<sup>435</sup> Aquesta i altres activitats complementàries a l'agricultura a la Sierra de Francia i Gata, J.M. Llorente Pinto, Tradición y crisis..., pp. 142-153

alguns fenòmens que facilitaren el creixement de la producció rural de fil de llana.

En primer lloc, es pot plantejar la hipòtesi que el creixement de les necessitats de treball en la filatura de la llana fou satisfet, almenys en part, pel trasvàs d'efectius fins aleshores dedicats a la filatura del lli, conseqüència d'un mal conegut procés de decadència del sector llencer local.

Les activitats d'elaboració de llenços devien ser importants a finals del segle XVII. Com veurem més endavant, en el segle XVII eren els llenços i no els teixits de llana els principals productes tèxtils comercialitzats a escala extrarregional<sup>436</sup>, el que fa pensar que aquesta era la producció predominant a la zona. En tenim altres indicis. El 1670, Juan del Carpio, administrador ducal, assenyalava que un dels problemes importants amb què topava la fàbrica de draps era la competència del sector llencer per l'ús de la mà d'obra comarcal. En aquest sentit, Carpio afirmava que

"con la venida de la flota y los galeones está en subido precio el hilado del lino con que como (las aldeanas) se han criado en eso y en ello hallan granjería se aplican con más facilidad a hilar el lino que la lana"<sup>437</sup>.

En l'època del Cadastre d'Ensenada, l'activitat llencera ja devia haver iniciat un procés de declivi. Si bé en bona part dels pobles comarcans es registra l'existència de teixidors de llenços, en la major part de casos aquesta activitat presenta com a característiques l'escassa especialització<sup>438</sup> i la

---

<sup>436</sup>Veure més endavant, pp. 311-313.

<sup>437</sup>citat per A. Martín Lázaro, "La fábrica de paños...", pp. 5-6

<sup>438</sup>Els dies de treball anual entre els teixidors de lli, que oscil·laven entre les 40 i les 150 jornades, són un bon indicador d'aquest fet. C. Camarero critica l'ús dels dies útils que fixa el Cadastre per a l'estudi del treball durant el segle XVIII, ja que el nombre de jornades fou fixat artificialment (C. Camarero, *Burgos y el Catastro...*, p. 301). Tot i així, almenys a la Tierra de Béjar, les Respostes Generals d'alguns pobles assenyalen els dies útils reals, en opinió dels pèrits locals. Les dades citades corresponen només als pobles que segueixen aquesta pauta.

comercialització limitada a l'escala local. En molts casos, la producció es reduïa a l'encarregada pels propis veïns. Un altre indicatiu probable de la decadència d'aquesta activitat és que en aquell moment el lli en rama fos el principal producte "exportat" pels traginers locals. Només en alguns pobles del Cuarto de Abajo i del veí partit de Montemayor la transformació del lli era encara una activitat bàsica per al sosteniment de l'economia local. A Baños hi havia 46 teixidors de llenços (més algun fill de família que era oficial o aprenent), i aquests representaven entorn del 33 per 100 dels veïns. A Lagunilla, al partit de Montemayor, els teixidors de llenços eren 42 veïns, i un individu es dedicava al tràfec d'aquest tipus de gèneres. Al Puerto, el Cadastre registra 44 teixidors de llenços, el 23 per 100 dels veïns, mentre que a Hervás es citava l'existència de 23 teixidors i tres "tratantes en lienzos", l'activitat dels quals devia ser aleshores modesta a jutjar per les utilitats que els adjudica el Cadastre<sup>439</sup>.

A finals de segle, la decadència d'aquesta activitat es devia haver consumat. Larruga només registra la producció per al consum local en els pobles del partit de Béjar i Montemayor, inclús en aquells, com Hervás, en els que aquesta activitat tenia una major importància a mitjan segle. Ni tan sols cita el cas de Lagunilla, que com hem vist tenia una activitat important en l'època del Cadastre d'Ensenada. En el cas del Puerto, especifica clarament que la llenceria estava en franca devallada: segons el citat autor, aquest era l'únic poble que fabricava alguns llenços "para el comercio", pero afegia: "hace unos sesenta años que se contaban ciento treinta telares

---

<sup>439</sup>A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera remesa, leg. 525 i 533: respostes a les preguntes 32 i 33 del qüestionari del Cadastre d'Ensenada dels pobles citats. Es xifrava en 500 rs les utilitats dels "tratantes en lienzos" d'Hervás i en 600 rs el de Lagunilla.



ocupados en fabricar lienzo para el Comercio, en el día apenas puede contarse con seis"<sup>440</sup>. El rector del Puerto, informador de Tomás López, afirmava el mateix l'any 1785: "huvo mucha fábrica de telares de lienzo hoy hay pocos pués se vende el lino lo más en pelo"<sup>441</sup>.

La substitució de la filatura del lli per la de la llana fou probablement una primera via de creixement de l'oferta de filats per a la fàbrica. Tot i que en tenim notícies encara més disperses, és probable que el creixement de la fàbrica de draps fins durant la primera meitat del segle es recolzés també en la introducció dels torns en substitució de la filosa. És indubtable que en la fàbrica de draps fins la tècnica utilitzada en aquesta fase del procés productiu era la filatura al torn. Així, en tots els inventaris de fabricants en els que es mencionen els instruments de filar que aquests tenien repartits es fa referència a torns. Les Respostes Generals del Cadastre confirmen el predomini d'aquesta tecnologia quan afirmen que hi havia "crecido número de tornos para la hilanza de las lanas, repartidos así en esta Villa como en otros lugares de su Jurisdicción"<sup>442</sup>. Més difícil és demostrar que la generalització dels torns era un fenomen recent, però disposem d'alguns indicis que donen suport a aquesta hipòtesi. D'una banda, a inicis del segle XVIII existiren diverses iniciatives ducals destinades a difondre les tècniques de la filatura al torn de lli i llana entre les noies de la comarca<sup>443</sup>. D'altra banda, sabem que encara el 1770 la filosa

---

<sup>440</sup>E. Larruga Boneta, Memorias políticas y económicas..., vol XXXV, p.187; en general, per a les manufactures del lli dels partits de Béjar i Montenayor, pp. 185-188

<sup>441</sup>B.N., Mss. 7299, fol 214

<sup>442</sup>Béjar 1753..., p. 70

<sup>443</sup>A.H.N., Osuna, leg. 258, exp. 37

era la tecnologia usual en la tradicional filatura del lli en zones properes del sud de la província de Salamanca<sup>444</sup>.

Ambdós factors, la substitució de la filatura del lli per la de la llana i la introducció de tecnologies més eficients, expliquen probablement com la producció drapera de la vila pogué créixer durant la primera meitat del segle, sense que aquest fenòmen es traduís en una excessiva extensió territorial del reclutament de filadores. Així, totes les dades disponibles sobre la primera meitat del segle mostren que la filatura s'efectuava en una àrea relativament restringida: els pobles de la mateixa jurisdicció i del veí partit de Montemayor. A més de les ja citades Respostes Generals de la vila de Béjar i d'altres testimonis que apareixen en la documentació municipal<sup>445</sup>, les dades contingudes en els inventaris dels fabricants donen suport a aquesta afirmació.

---

<sup>444</sup>Veure J.M. Llorente Pinto, Tradición y crisis..., p. 116, nota 106

<sup>445</sup>Veure nota 425.

QUADRE 4.18: FILADORES I TORNOS DE FILAR REPARTITS SEGONS ELS INVENTARIS D'ALGUNS FABRICANTS (1730-60)

FABRICANT	DATA	Nº FILADORES	RESIDÈNCIA FILADORES	Nº DE TORNOS I LOCALITAT
-Juan Banerden	1732	9	Béjar	
-Dionisio Mubak	1734	3	Béjar	
-Juan Téllez	1739	5	Béjar	25 Béjar
		diverses	Puerto	
-Juana de Yun	1741	2	La Calzada	
-Antonio Hz.	1741	1	?	
Ajero		3	Béjar	
		1	Fuentebuena	
-Vda. J. Téllez*	1742	1	La Garganta	
		diverses	Puerto	
-Fco. Nevado	1745	2	Béjar	6 Valdefuentes
		1	Puerto	
		1	Cantagallo	
-José González	1746	-	-	8 Sanchotello
-A. González	1753	1	Valdefuentes	
-Juan Rodríguez	1755	diversos	La Garganta	
-J. Sz. Cerrudo	1758	1	Santibáñez	
-M. González	1759	1	Sanchotello	

\*: N6 és un inventari, sin6 els comptes de l'administraci6 feta per la v6dua de Juan Téllez menor dels b6ns dels seus fills menors d'edat.

FONTS: A.H.P.S., Protocolos, prot. 871, fols 286-298; 1090, fols 53-62; 773, vol 2, fols 236-306; 874, fols 105-146 i 219-246; 1094, fols 177-178; 1095, fols 30-38 i 100-111; 877, fols 277-291; 879, fols 192-194; 929, fols 70-91; 883, fols 487-503.

L'extensi6 territorial de la filatura fora de les zones m6s properes no es detecta fins a l'etapa de creixement de la producci6 encetada en la d6cada de 1780. El 1799 el fabricant Diego L6pez declarava que la f6brica era "el ramo 6nico para la subsistencia no s6lo de sus vecinos si no de todos los Pueblos comarcanos de dentro y fuera de la Jurisdicci6n hasta las Jurdes"<sup>446</sup>. Sabem tamb6 que abans de la Guerra de la Independ6ncia s'utilitzaren filadores residents en la zona d'Alba de Tormes<sup>447</sup>. Un intent de reforma de les Ordenan6es de

<sup>446</sup>A.M.B., Acuerdos, llib. 80, sessi6 de 26-8-1799

<sup>447</sup>Veure nota 454.

1765 que impulsà un grup de fabricants immediatament després de la Guerra de la Independència suggereix que abans del conflicte bèl·lic la competència pel treball de les filadores devia estar causant problemes a bona part dels fabricants. Els individus que promogueren la reforma parlaven dels "precios exorbitantes" amb què es pagava el treball de les filadores ja des dels anys anteriors a la guerra. Atribuïen aquest fet a "la conducta de los Fabricantes de llevar las lanas a los Pueblos y casas de las hilanderas para reducir las a hilazas". Proposaven, de manera absolutament irrealista en aquell context, que, per a augmentar la competència entre les filadores i evitar que alguns fabricants monopolitzessin l'oferta de fil, es prohibís que els fabricants portessin les llanes a casa les filadores dels pobles comarcans -les que vivissin a menys de 4 *leguas* a la rodona de la vila-, i fossin aquestes les que haguessin de desplaçar-se a Béjar a la recerca de la matèria primera necessària per al seu treball<sup>448</sup>.

#### 4.4.3- Notes sobre les formes d'organització de la filatura

Per al creixement de la producció de la fàbrica de draps fins no només era necessària una oferta creixent de treball en la filatura, sinó que calia també que el subministrament de fil tingués una certa regularitat pel que fa a la qualitat i s'amotllés als ritmes productius de l'economia vilatana. D'altra banda, l'especialització en gèneres de qualitat feia més necessari el control de la matèria primera, més cara, entregada per a la seva transformació. Són probablement aquestes raons les que expliquen que, tot i que la filatura

---

<sup>448</sup>A.G.S., Consejo Supremo de Hacienda. Junta de Comercio y Moneda, leg. 349, n. 3

continués sent majoritàriament una tasca domiciliària, s'experimentessin algunes transformacions en les seves formes organitzatives.

Malauradament, les dades són molt escasses, sobretot les referents a l'antiga fàbrica de draps bastos<sup>449</sup>. Al llarg del segle XVIII es detecta amb relativa freqüència la subcontractació de la filatura a individus de la vila o la comarca, que organitzaven aquesta fase del procés productiu. En alguns casos, aquesta pràctica comportava una certa concentració del treball en les cases dels subcontractistes, que supervisaven així directament els ritmes de treball, la qualitat del fil i l'ús donat a les matèries primeres. Tenim algunes notícies d'aquests fenòmens. El 1739 el fabricant Juan Téllez de Meneses tenia diversos torns de filar repartits en cases de la vila. En una d'aquestes cases, en la que hi habitava un cardador que treballava per Téllez, hi havia 13 torns, i en una altra set. Aquesta quantitat de torns per casa semblen indicar que es tractava de tallers de filatura en els quals no s'utilitzava exclusivament treball familiar<sup>450</sup>. Els inventaris d'altres fabricants, com José González que el 1746 tenia vuit torns a casa d'una filadora de Sanhotello<sup>451</sup>, registren fenòmens similars. Altres fonts ho indiquen de manera més directa. En les Respostes Generals del Cadastre d'Ensenada

---

<sup>449</sup>A finals del segle XVII tenim documentada l'existència de filadores de la comarca que treballaven pel seu compte i amb matèria primera pròpia, i que venien el fil en el mercat setmanal de la vila. Així es desprèn de les ordres que les duquesses dirigien el 1695 als nous procuradors generals de *Villa y Tierra*:

"que ningún forastero, aunque sea de la jurisdicción, no compre hilado hasta que se surtan los vecinos y tratantes de esta Villa en este género según la Ordenanza y costumbre, que porque no se observan, está este trato sumamente perdido"

Aquesta disposició es repetí en un ban dels procuradors el 1699. A.M.B., Acuerdos, llib. 16, sessió de 7-2-1695 i llib. 17, sessió de 4-2-1699. Les fonts són imprecises, però és molt possible que aquest tipus d'organització productiva estés extesa sobretot en la filatura del lli, més que no pas en la de la llana.

<sup>450</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 773, vol 2, fols 236-306

<sup>451</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1095, fols 100-111

del poble de Valdefuentes, al partit de Montemayor, es parlava de l'existència de cinc *torneros*, descrits com

"cinco vecinos que tienen en sus casas a cinco tornos cada uno, en donde concurren mujeres a hilar lana para conducir la a la fábrica de paños de la Villa de Béjar"<sup>452</sup>

Quan en els darrers anys del segle fou necessària l'ampliació de l'àrea de reclutament de les filadores, augmentà probablement la importància de les formes organitzatives que implicaven la concentració i la supervisió directa del treball. Així, el 1794 la Junta de Comerç ordenà que s'entreguessin a la disposició del fabricant Diego López 20.000 rals "de impuesto y arbitrio sobre la lana con destino al establecimiento de Escuelas de hilaza en las Jurdes"<sup>453</sup>. El 1815 el clergue Francisco Hernández, d'Alba de Tormes, declarava que fèia uns setze anys que mantenia una escola de filatura, en la que s'havia filat per a Béjar, l'Hospici de Salamanca i la fàbrica de Rafael Serrano a Avila; afirmava que l'escola ocupava en els darrers anys unes 50 noies que produïen anualment 11.000 troques de fil fi<sup>454</sup>.

### CONCLUSIÓ

Al llarg d'aquest capítol s'ha analitzat l'organització productiva en la fàbrica de draps fins i s'ha estudiat, des de diversos punts de mira, el procés de subordinació del treball.

Des dels seus inicis, la fàbrica de draps fins s'organitzà a partir de bases institucionals substancialment diferents d'aquelles que estaven vigents en la draperia tradicional de

---

<sup>452</sup>A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera Remesa, leg. 533, resposta a la pregunta 32 del poble de Valdefuentes.

<sup>453</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 798, fol 103

<sup>454</sup>A.G.S., Consejo Supremo de Hacienda. Junta de Comercio y Moneda, leg. 348, núm. 20

la vila. El reconeixement d'un sol gremi -el de fabricants- front a la tradicional segmentació de l'organització gremial en la fàbrica de draps bastos, l'absència de gremis artesans i la subordinació institucional d'aquests en el conjunt de la fàbrica caracteritzaren l'ordenació corporativa sancionada a partir de 1724. A grans trets, aquests aspectes del sistema gremial local no es modificaren al llarg de tot el segle XVIII, malgrat l'aprovació el 1765 de noves Ordenances en altres aspectes més gremialistes.

Tot i que l'etapa fundacional de la fàbrica de draps fins és encara obscura, s'ha plantejat la hipòtesi que les característiques dels primers fabricants de draps fins - flamencs que gaudien des de la seva arribada d'independència front els gremis locals, i individus sense connexions prèvies amb la draperia, que en ocasions mantenien una posició rellevant en el poder local- facilitaren l'èxit de la discontinuïtat en l'ordenació institucional de la fàbrica.

L'estudi de l'estructura productiva de les empreses de draps bastos i de les dels primers fabricants de draps fins ha mostrat altres dimensions dels canvis en l'organització de la producció. Al contrari del que succeïa en la fàbrica de draps bastos, els primers fabricants de draps fins concentraven, total o parcialment, fases importants del procés productiu en obradors propis. Tot i que es diluí amb el creixement de la fàbrica i amb la incorporació a l'activitat de fabricants de molt diferents característiques sòcio-econòmiques, la tendència a la concentració de la producció en els tallers i cases-fàbrica dels fabricants és observable al llarg de tot el segle. Òbviament, aquest procés significà la disminució del pes relatiu dels artesans independents en alguns oficis.

La major part del treball en la filatura, la fase més

important del procés productiu pel que fa a la quantitat de treball requerit, continuà mantenint un caràcter domiciliari. Tanmateix, tampoc van estar absents alguns intents de centralització de la producció. D'una banda, a finals de segle algunes escoles de filatura assortien de fil a la fàbrica de Béjar. En les zones més properes a la vila no es detecta aquesta forma d'organització productiva, però al llarg de tot el segle existiren petits tallers de subcontractistes -que controlaven directament el treball de les filadores- en els pobles comarcans. Malauradament, és impossible realitzar qualsevol intent de quantificació de la proporció del fil produït a través d'aquestes formes organitzatives sobre el total de l'oferta.

S'ha intentat també proporcionar alguna resposta a altres preguntes rellevants referents a les relacions entre fabricants i artesans en la fàbrica de draps fins. L'estudi de les formes de retribució del treball ha indicat que aquestes eren molt menys rígides del que suggeriria l'existència durant alguns períodes del segle de tarifes salarials reglamentades.

L'observació dels patrimonis immobles dels artesans en l'època del Cadastre d'Ensenada permet afirmar que només en escassa mesura aquests disposaven dels marges d'independència que proporcionava la propietat de parcel·les de terra. En una proporció important, molts artesans no eren ni tan sols propietaris del seu habitatge.

Finalment, l'anàlisi de l'origen geogràfic dels artesans de mitjan segle XVIII suggereix que, malgrat el desmantellament dels gremis artesans, els teixidors -el col·lectiu de treballadors masculins que ocupava un lloc central en el procés productiu- mantingueren un important control sobre l'accés a l'ofici. Tanmateix, les xifres exposades indiquen que la



cohesió interna devia ser inferior en altres oficis artesans especialitzats, entre els quals la proporció d'homes d'origen forani era important a mitjan segle XVIII.

## 5- LES XARXES COMERCIALS DE LA DRAPERIA BEJARANA

Aquest capítol s'estructurarà en dos grans blocs temàtics. En el primer es resumiran breument les dades obtingudes sobre les formes d'aprovisionament de llana i els problemes relacionats amb l'assortiment d'aquesta matèria primera. En el segon, s'abordarà l'estudi dels mercats del producte acabat de la indústria bejarana. D'una banda, es descriurà l'evolució de les principals àrees on es consumien draps de Béjar, posant èmfasi en la relació entre els mercats i l'especialització productiva de la vila; de l'altra, s'analitzaran les formes de comercialització.

### 5.1-El mercat de la llana

L'arrelament de l'activitat drapera a Béjar es veié afavorit per la localització en una àrea d'intensa activitat ramadera. A la *Tierra de Béjar*, el total de bestiar oví s'elevava, segons el Cadastre d'Ensenada, a 56.549 caps<sup>455</sup>. Aquesta xifra indica l'existència d'una elevada concentració de bestiar llaner, concretament 100,9 ovins per km<sup>2</sup>, perfectament comparable amb la que cita García Sanz per a la província de Segovia (96,6 per km<sup>2</sup>) i clarament superior a les que es registren en les zones especialitzades en cereal de Castella, com la província de Palència<sup>456</sup>. Com indica P. García Martín, a les xifres que es

---

<sup>455</sup> A.H.N., Catastro de Ensenada, llog. 7476-7479

<sup>456</sup> A. García Sanz, Desarrollo y crisis..., p. 132; A. Marcos Martín, Economía, sociedad, pobreza en Castilla: Palencia, Palencia, 1985, vol I, pp. 36-38. Com és sabut, però, les xifres del Cadastre han de ser preses amb precaució quan es compara el nombre de caps de bestiar en diverses comarques o localitats, degut bàsicament a les distorsions que pot generar el fet que les operacions de comptabilització d'animals es realitzessin en estacions diferents. Així amb un nombre idèntic d'animals adults els recomptes poden presentar enormes diferències locals segons si es portaren a terme abans o després de l'època de parts. Adverteix d'aquesta qüestió A. García Sanz, "La ganadería española entre 1750 y 1865: los efectos de la

citen en el Cadastre s'hi hauria d'afegir probablement el bestiar que posseïa el Duc de Béjar -uns 18.000 caps el 1756-, que quedava comptabilitzat en el Cadastre de Madrid. Gràcies al doble veïnatge de què gaudia el Duc, aquest bestiar devia pasturar, de forma estacional, a la Tierra de Béjar, aprofitant així de forma gratuïta les pastures comunals<sup>457</sup>.

Una de les característiques de l'oferta comarcal de llana era el seu caràcter atomitzat; a Tierra de Béjar la major part dels propietaris de bestiar llaner eren petits propietaris. En els casos d'alguns pobles, la resposta a la pregunta 20 de l'interrogatori d'Ensenada indica les cabanes existents, els noms dels seus propietaris i parcers i el nombre de caps que les formaven. El quadre següent resumeix aquestes informacions:

**QUADRE 5.1: TAMANY DE LES CABANES OVINES EN ALGUNS POBLES DE TIERRA DE BÉJAR (1753)**

	(1)	(2)	(3)
La Zarza	189,7	293	144
La Nava	228,3	298	180
Gilbuena	327,3	378	274
La Cabeza	282,2	345	228
Candelario	468,0	2.810	80
Medinilla	169,9	230	54
Santibáñez	156,6	240	68

(1): Nombre mitjà de caps per cabana; (2): Nombre de caps de la major cabana; (3): Nombre de caps de la menor cabana.

FONT: A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera Remesa. Respuestas Generales del Catastro de Ensenada, llib. 525-526

La fragmentació de la propietat era encara superior al que s'observa en el quadre anterior, ja que bona part dels ramats ovins que hi apareixen eren posseïts conjuntament per més d'un

---

reforma agraria liberal", Agricultura y Sociedad, 72 (1994), p. 86.

<sup>457</sup>P. García Martín, "Béjar según las Respuestas Generales del Catastro de Ensenada", a Béjar 1753..., p. 22

propietari. Aquest era el cas de la major cabana registrada, la que reunia 2.810 caps, que era posseïda conjuntament per quatre veïns de Candelario. Només algun ramader de la vila de Béjar - i potser del poble de Becedas - tenia una capacitat econòmica notablement superior a la dels modestos pastors dels pobles de la comarca. El cas més destacat és el de Francisco Pizarro y Pedraza, que a mitjan segle posseïa més de 4.000 *merinas*, i deveses a Plasencia, El Barco, Bohoyo i Villafranca<sup>458</sup>.

La indústria de Béjar no comptava només amb els contingents ovins de la pròpia comarca. La proximitat amb les zones ramaderes de l'alta Extremadura i de Gredos oferia, en principi, un fàcil i abundant accés a llanes de bona qualitat. Només als tres partits propers de Montemayor, Barco de Avila i Piedrahíta els caps de bestiar llaner ascendien, segons les dades del Cadastre d'Ensenada, a 156.463 animals<sup>459</sup>. Tot i que és molt difícil establir a partir d'aquestes xifres el volum de l'oferta comarcal de llana, sobretot perquè el Cadastre no ens informa de la composició segons raça i edats del bestiar comptabilitzat, la producció de matèria primera en aquesta zona, considerant només les tres jurisdiccions citades i el propi partit de Béjar, devia superar la llana consumida per la fàbrica de la vila<sup>460</sup>.

La documentació demostra que era efectivament la comarca de

---

<sup>458</sup>P. García Martín cita la xifra de 4.122 *merinas* propietat de Pizarro; el Cadastre d'Ensenada proporciona una xifra similar: 4.099 caps de bestiar oví i 161 de caprí. P. García Martín, La ganadería mesta en la España borbónica (1700-1836), Madrid, 1988, pp. 338-340; A.H.P.S., Catastro, leg. 341.

<sup>459</sup>A.H.N., Catastro de Ensenada, leg. 7476-7479

<sup>460</sup>Si apliquéssim el convertidor de 5 animals per rova de llana a les xifres del Cadastre, tindrien una producció anual de 31.293 roves de llana, aproximadament el doble del consum de la fàbrica de Béjar, que segons el Cadastre ascendia a 15.417,6 roves anuals. Tanmateix, l'oferta comarcal de llana era de ben segur molt més baixa, tot i que impossible de quantificar perquè no disposem de dades sobre la proporció de cries, ni de bestiar de raça *churra*.

Béjar i les veïnes del Barco de Avila, Tornavacas i Piedrahíta les principals zones d'aprovisionament de matèria primera per als fabricants. Disposem de dues fonts que ho demostren: els crèdits i deutes derivats de la compra de llana que apareixen en els inventaris d'alguns fabricants, i que es resumeixen en el quadre 5.2, i les escriptures d'obligació relacionades amb la compra de llanes o adelantament de diners a ramaders, que es citen en el quadre 5.3.

**QUADRE 5.2- LLOC DE RESIDÈNCIA DELS SUBMINISTRADORS DE LLANA ALS FABRICANTS DE BÉJAR, SEGONS ALGUNS INVENTARIS, 1720-1808**

	DEUDORS			CREDITORS		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
Tierra de Béjar	227	36.960,5	163	58	41.033	707
Comarca del Barco	13	9.400	723	25	53.731,5	2.149
Comarca de Piedrahíta	--	--	--	8	9.852	1.231
Plasencia	--	--	--	2	18.694	9.347
Salamanca	--	--	--	2	24.966	12.483
Tornavacas	--	--	--	2	5.963	2.982
Altres	--	--	--	2	620	310

(1): Nombre de deudors o creditors en cada zona; (2): Rals deguts pels fabricants o pels ramaders; (3): rs. per deudor o per creditor.

Nota: En els dos casos de Plasencia, el subministrador és el Capítol de la catedral; en els dos casos de Salamanca, el venedor és D. Juan de Alba Reales, regidor de la citada ciutat.

FONT: A.H.P.S., Protocolos, prot. 767, s.f. (11-2-1725); 870, fols 261-315; 871, fols 286-298; 1090, fols 53-62; 772, vol 2, fols 45-65 i 86-138; 874, fols 105-146 i 219-246; 875, fols 18-27 i 55-63; 1095, fols 30-38 i 100-111; 777, fols 131-144; 876, fols 250-259; 877, fols 277-291 i 497-507; 1011, fols 74-114; 1012, fols 275-288; 879, fols 192-199; 882, fols 200-213; 883, fols 487-503; 884, fols 508-536; 929, fols 70-91; 783, fols 86-104; 894, fols 172-243; 895, fols 563-586; 940, fols 241-269; 896, fols 303-324.

**QUADRE 5.3: ESCRIPTURES D'OBLIGACIÓ PER COMPRA DE LLANES O PER ADELANTAMENT DE DINERS A RAMADERS (1713-1808)**

COMPRES A CRÈDIT

RESIDENCIA VENEDOR	Nº ESCRIPTURES	ROVES	RALES
Tierra de Béjar	3	337 (3)	20.461 (3)
Tierra del Barco	6	637 (3)	48.425 (5)
Comarca Piedrahíta	3	-	33.229 (3)
Tornavacas	2	-	13.950 (2)
Plasencia	3	1.709 (1)	94.457 (2)
Salamanca	4	1.966 (4)	114.949 (4)
Altres	5	91 (2)	6.897 (4)

COMPRES AMB ADELANTAMENTS ALS RAMADERS

RESIDENCIA VENEDOR	Nº ESCRIPTURES	ROVES	RALES ADELANTATS
Tierra de Béjar	17	346 (8)	65.628 (16)
Tierra del Barco	4	20 (1)	8.678 (3)
Comarca Piedrahíta	4	500 (2)	4.100 (2)
Tornavacas	1	274 (1)	-
Altres	1	40 (1)	-

Nota: Entre parèntesi el nombre d'escriptures que proporcionen informació sobre les roves de llana comprades i sobre les quantitats degudes o avançades pels fabricants.

FONTS: A.H.P.S., Protocolos, buidatge sistemàtic de prot. 646; 764-807; 864-907; 922-953; 991-1040; prot. 1079-1099.

Malgrat és molt possible que els protocols notarials de Béjar subestimïn les compres de llana fora de les àrees més properes, que probablement es devien escripturar en major mesura en el lloc de residència del venedor, ambdues fonts mostren la importància de la pròpia comarca de Béjar, la del Barco de Avila i Piedrahíta com a àrees de subministrament de matèria primera. Eren menys freqüents, però de major volum, les compres a Extremadura on, d'una banda, l'oferta de llana era més centralitzada i poc adaptada, per tant, al petit tamany de bona part de les empreses tèxtils de Béjar i, on els fabricants

devien topar amb la competència dels grans comerciants de llana<sup>461</sup>.

Pel que fa a les característiques dels venedors de llana, la documentació indica el predomini dels petits ramaders front als propietaris de cabanes d'una certa importància. Certament els fabricants més acabats compraven en bloc partides grans de llana de cabanes importants. Per exemple, el març de 1783 José Hernández Ajero i Ventura Hernández Bueno atorgaven poders a favor d'un veí de Béjar per què en nom seu comprés en qualsevol territori del regne "aunque sea de 2.000, 3.000 o más arrobas que necesitan los otorgantes para el gasto y consumo de sus fábricas"<sup>462</sup>. Manuel Diego López temptejà el 1804 totes les llanes de D. Victoria Hernández, veïna de Navarredonda a la jurisdicció de Piedrahíta, que produïa entorn de les 2.000 roves anuals<sup>463</sup>. D'altra banda, malgrat que en el terreny de l'assortiment de llanes l'acció col·lectiva era menys freqüent que en el de la venda de draps, també podem trobar exemples de compres, per part del gremi en el seu conjunt, de partides importants de llana: així, el 1739 el gremi adquirí 1.709 roves al Capítol de la Catedral de Plasencia<sup>464</sup>. Els quadres 5.2 i 5.3 semblen mostrar, però, el predomini de les compres de petites o mitjanes partides de llana als ramaders comarcans. Inclús fabricants importants, com Joaquín Rodríguez, Fulgencio Hernández Bueno o Bernabé García, recorrien de forma freqüent a aquesta forma d'aprovisionament de matèria primera. En els

---

<sup>461</sup>Sobre la comercialització de llana en aquesta àrea, M.A. Melón Jiménez, Los orígenes del capital comercial y financiero en Extremadura. Compañías de comercio, comerciantes y banqueros de Cáceres (1773-1836), Badajoz, 1992, pp. 27-47.

<sup>462</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1034, fols 307-308

<sup>463</sup>A.G.S., Consejo Supremo de Hacienda. Junta de Comercio y Moneda, leg. 388, exp. 8 i 292, exp. 11.

<sup>464</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1004, fols 117-119

l·listats de crèdits i deutes que es registren en els seus inventaris *post-mortem* no hi apareixen propietaris de cabanes d'una certa importància i, en canvi, sí multitud de petits ramaders, als qui adelantaven diners a compte de llanes. Les xarxes de *laneros* d'alguns d'aquests fabricants són impressionants: el 1754 Joaquín Rodríguez tenia adelantats diners a 43 ramaders de la comarca i Fulgencio Hernández Bueno, el 1790, a 175. En tots els casos, la quantitat de llana que subministrava cada un d'aquests individus devia ser petita: Joaquín Rodríguez tenia adelantats com a mitjana 416,25 rals per ramader, i Fulgencio Hernández Bueno l'encara més minsa quantitat de 87 rals<sup>465</sup>. Altres fabricants importants devien practicar també aquesta forma d'aprovisionament de llanes, com indica la presència d'homes com Alonso i Diego López o Ventura Hernández Bueno en les escriptures d'obligació i reconeixement de deutes atorgades per petits ramaders comarcans.

Com és sabut, els historiadors han remarcat que l'orientació exportadora de la ramaderia llanera castellana condicionà de manera significativa el desenvolupament industrial de la regió. L'escassetat derivada de la *saca* de llanes fines seria, des d'aquest punt de vista, una causa fonamental de l'enderrament industrial de la regió durant l'època moderna<sup>466</sup>. En els darrers anys s'ha argumentat de forma convincent, però, que l'exportació de llanes era compatible amb l'existència d'una abundant oferta interior; al marge de problemes conjunturals, que podien ser solventats pel dret de tempteig, no podem

---

<sup>465</sup>Els inventaris de Joaquín Rodríguez i Fulgencio Hernández Bueno a A.H.P.S., Protocolos, prot. 1011, fols 74-114 i prot. 894, fols 172-243.

<sup>466</sup>Aifres que donen suport a aquesta interpretació clàssica a L.M. Bilbao i E. Fernández de Pinedo, "Exportación de lanas, trashumancia y ocupación del espacio en Castilla durante los siglos XVI, XVII y XVIII", a P. García Martín i J.M. Sánchez Benito (eds.), Contribución al estudio de la trashumancia en España, Madrid, 1986, pp. 343-359



parlar, des d'aquest punt de vista, d'escassetat generalitzada<sup>467</sup>.

Malauradament, les dades de caràcter local són extremadament fragmentàries. Sabem que durant la dècada de 1750 -i potser al llarg de tot el període estudiat- les llanes dels principals ramaders de la comarca es venien de forma pràcticament exclusiva a comerciants foranis, bona part dels quals devien dedicar-se preferentment a l'exportació<sup>468</sup>. Tot i així, probablement la *saca* protagonitzada pels principals ramaders devia ser compatible, a mitjan segle XVIII, amb l'existència d'una oferta local abundant destinada a la indústria local. Les xifres són extremadament imprecises<sup>469</sup>, però el fet que fins a mitjans anys seixanta els protocols notariais no registrin en gairebé cap ocasió l'exercici del dret de tempteig per part dels fabricants sembla donar suport a aquesta hipòtesi. De fet, les queixes dels fabricants durant aquest període no anaven dirigides contra la venda de llana fora la comarca, sinó contra un problema de caràcter diferent: l'acaparament de matèria primera efectuat per per regatons i comerciants de les zones properes, que es dedicaven a la revenda als fabricants de petit

---

<sup>467</sup>A. García Sanz, "Competitivos en lanas..."

<sup>468</sup>Les xifres de mitjan segle XVIII, que procedeixen de les fiances atorgades per a l'extracció de llanes, es presenten detallades a R. Ros Massana, *La industria lanera de Béjar...*, pp. 86-89. Durant la segona meitat del segle, sembla que els principals ramaders de Béjar continuaven venent de manera preferent a comerciants foranis. D'una banda, pràcticament no troben aquests individus en els llistats de crèdits i deutes dels inventaris de fabricants. De l'altra, apunten en el mateix sentit els pocs contractes de venda de llana atorgats per aquests individus que s'han localitzat en els protocols notariais. El 1765 Antonio Pizarro signà una contrata amb els Srs. Arreguibar y Gorvea, comerciants de Madrid, per la qual s'obligava a entregar la seva producció durant quatre anys; els tractes incloïen una anticipació de 44.200 rals i el pagament al comptat de la llana cada any. El 1802 les famílies Pizarro, Ramírez, Fernández i Rico vengueren totes les seves llanes a una casa comercial de Madrid (A.H.P.S., *Protocolos*, prot. 890, fols 96-98 i prot. 902, fols 394 i 510)

<sup>469</sup>El nombre màxim de vendes a comerciants foranis registrat per les fiances atorgades entre 1750 i 1756 correspon a l'any 1751. En aquella data, la font contempla la venda fora la comarca de 3.508,75 roves de llana de ramaders de la jurisdicció de Béjar. Les fiances per a la venda de llana a A.H.P.S., *Protocolos*, prot. 1009-1013.

cabal<sup>470</sup>.

Tenim algunes notícies sobre els regatons de les zones veïnes del Barco, Piedrahíta i Tornavacas. En aquestes viles, la crisi de les activitats tèxtils experimentada durant la primera meitat del segle XVIII<sup>471</sup>, havia anat associada a la creixent dedicació al comerç de llanes a petita escala per part dels fabricants, que sovint mantenien aquesta condició amb l'única finalitat de poder temptejar llanes<sup>472</sup>. El 1753, els onze fabricants del Barco produïen 98 peces anuals de draps 14ens i 25 de 18ens; alhora, aquests individus -que coincideixen amb els regatons que trobem en els protocols notariais competint amb els fabricants de Béjar per la compra de llanes a la comarca- comerciaven amb 2.543 roves de llana anuals. Els ingressos procedents de la fabricació de draps

---

<sup>470</sup>Aquesta era, efectivament, la protesta que es formulava el 1745 contra Francisco Domínguez i altres regatons del Barco i Tornavacas (A.H.P.S., Protocolos, prot. 1007, fols 35-36). En el mateix sentit apuntaven els fabricants el 1763, quan afirmaven que els regatons del Barco i Villafranca "se han valido de sus caudales y han hecho crecidos acopios a los ganaderos de sus respectivas jurisdicciones y pasando los fabricantes a comprar la que necesitan (...) se han hallado en blanco"; d'aquesta manera, molts fabricants hagueren de recórrer als regatons, que vengueren a Béjar, segons el gremi, més de 6.000 roves de llana entre 1762 i 1763 (A.H.P.S., Protocolos, prot. 1016, fols 234-235). Efectivament, durant aquells anys trobem freqüents mencions a la compra de llanes per part de fabricants modestos als regatons d'aquestes zones (A.H.P.S., Protocolos, prot. 928, fols 264-265 i 345-346; 929, fols 21, 32, 33-36; 1019, fols 321-322; 931, fols 37 i 91-93; 1024, fol 278). Tot i que no sembla ser un fenomen important, es pot detectar algun cas d'algun fabricant que establí una relació de clara dependència vers aquests individus: el 1757 Pedro Pano devia 9.400 rs procedents de compra de llana a dos regatons de Tornavacas; per a saldar el deute, Pano s'obligava a entregar-los tota la seva producció, mentre que els dos veïns de Tornavacas li haurien d'anar subministrant llana per a fabricar els seus draps i 400 rs per peça "para que pueda socorrer a mis oficiales y subvenir a las demás urgencias que se me ofrezcan". A.H.P.S., Protocolos, prot. 929, fols 33-36.

<sup>471</sup>Segons Larruga, el 1710 la fàbrica del Barco ocupava unes 400 persones, mentre que el 1746 el nombre de treballadors s'havia reduït a uns 60. E. Larruga Boneta, Memorias políticas y económicas..., vol XXXV, pp. 85-86. Les Respostes Generals del Cadastre d'Ensenada, registraven l'existència de tres abaixadors, set teixidors de draps, un bataner, 16 cardadors i 11 fabricants (cinc dels quals, però, no consta que fabriquessin cap drap). A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera Remesa. Respuestas Generales, leg. 532 (resposta a la pregunta 33 de la vila del Barco de Avila). Algunes dades sobre la crisi de la draperia a Piedrahíta durant la primera meitat del segle XVIII a E. Larruga Boneta, Memorias políticas y económicas..., vol XXXV, pp. 147-150; pel que fa a la crisi de les activitats tèxtils a Tornavacas, que es pot datar en els anys centrals del segle, M.A. Melón Jiménez, Extremadura en el Antiguo Régimen..., pp. 235-236.

<sup>472</sup>Aquest fenomen era també general en els propers i també decadents pobles tèxtils de la província d'Avila, segons G. Martín García, La industria textil en Avila..., pp. 114-116.

sumaven, segons càlculs dels pèrits del Cadastre, 5.325 rs anuals, mentre que la revenda de llana, tot i que efectuada a petita escala, tenia una importància molt superior, ja que proporcionava a aquests onze individus 39.045 rs<sup>473</sup>.

Els conflictes amb els regatons del Barco i Tornavacas es comencen a detectar a mitjan de la dècada de 1740. El març de 1745 els fabricants es queixaven de les operacions d'acaparament i "usura" que realitzaven aquests individus, especialment un tal Francisco Domínguez, veí de Tornavacas<sup>474</sup>. Tot i que en aquell mateix any el gremi de fabricants obtingué Reial Provisió que prohibia als comerciants d'aquesta zona acopiar llanes per a revendre-les<sup>475</sup>, durant els anys quaranta els fabricants de Béjar no es cansaren d'atorgar poders denunciant la "introducción en ella (Béjar), su tierra, villas y lugares de su comarca de diez leguas en contorno de diferentes recatones, comisionistas y otros particulares que no tienen fábricas, a comprar las lanas que baten los ganaderos de estos pueblos"<sup>476</sup>, i intentant obtenir de la Junta de Comerç multes contra els regatons i reiteracions de la prohibició a l'acaparament de llanes.

Els conflictes reapareixeren en la dècada dels seixanta, i continuaren fins a finals de segle. El 1763 els fabricants afirmaven que, després dels plets mantinguts durant els anys quaranta, els regatons de Tornavacas s'havien retirat d'aquest tràfec, però no els del Barco i Villafranca; malgrat els fabricants intentaren repetidament que la Junta fes complir la

---

<sup>473</sup>A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera Remesa. Respuestas Generales, leg. 532 (respostes a les preguntes 32 i 33 de la vila del Barco).

<sup>474</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1007, fols 35-36

<sup>475</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1016, fols 234-235

<sup>476</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1009, fols 394-395.

Reial Provisió contra l'acaparament de llanes de 1745, al llarg de tota la segona meitat del segle foren constants els plets amb regatons d'aquestes zones<sup>477</sup>.

A partir de mitjans dels anys seixanta, però, els regatons de les comarques veïnes començaren a actuar com a apoderats de cases comercials de més volada; el seu negoci ja no consistia en la revenda als propis fabricants, sinó en l'extracció de llanes fora de la comarca. El 1766, Francisco García Monge, veí del Barco, actuava com a apoderat de la casa Arreguibar y Gorvea, comerciants de Madrid, i s'oposà al tempteig de les llanes de Manuel Rico, veí de Candelario, efectuat pel fabricant Salvador Yagüe, amb l'argument que estava acopiant llanes per a la fàbrica de Brihüega<sup>478</sup>. En els diversos plets que mantingué el mateix individu amb els fabricants de 1771 a 1773, actuava com a apoderat de D. Gavino Tomé Villarroel, comerciant i fabricant de Segovia<sup>479</sup>.

Aquesta creixent vinculació dels regatons de la zona amb els mercats extracomarcals s'explica en un context de creixement de les exportacions de llana<sup>480</sup>, d'augment de la demanda de matèria primera per part d'altres fàbriques del regne i de crisi de la draperia local. A partir dels anys vuitanta,

---

<sup>477</sup>Francisco García Monge, revenedor de llanes del Barco, mantingué diversos plets amb el gremi de Béjar els anys 1766, 1771 i 1773. Des de febrer de 1775 fins a juny de 1783, els fabricants mantingueren un llarguíssim contenciós, que acabà amb la victòria del gremi, amb D. José Ponce de León i altres revenedors de llana de la vila del Barco. A.H.P.S., Protocolos, prot. 890, fols 338-339 i 361-364; prot. 1023, fols 284-285 i 305-306; prot. 1025, fols 312-313; prot. 1026, fols 160, 180-181 i 183-184; prot. 1027, fols 402-403; prot. 1028, fols 302-304; prot. 1034, fols 319-320.

<sup>478</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 890, fols 338-339

<sup>479</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1025, fols 312-313

<sup>480</sup>Segons les dades de Bilbao i Fernández de Pinedo, les exportacions eren en les dècades dels seixanta i setanta entorn d'un 15 per més elevades que a mitjan segle; les dades de García Sanz, tot i que difereixen de les anteriors, registren uns nivells similars de creixement. L.M. Bilbao i E. Fernández de Pinedo, "Exportación de lanas...", p. 346; A. García Sanz, "La agonía de la Mesta y el hundimiento de las exportaciones laneras: un capítulo de la crisis económica del Antiguo régimen en España", a A. García Sanz i R. Garrabou, Historia agraria de la España contemporánea, vol I, Barcelona, 1985, p. 191.

coincidint amb l'inici d'una nova etapa d'expansió de la draperia bejarana, els conflictes entorn del problema de la *saca* probablement s'accentuaren<sup>481</sup>, i arribaren al seu clímax els anys immediatament anteriors a la Guerra de la Independència, paral·lelament al *boom* de les exportacions: de 1802 a 1804 els fabricants mantingueren almenys vuit plets pel tempteig de llanes i atorgaren sis poders per a la mateixa finalitat que no sabem si donaren origen a contenciosos<sup>482</sup>.

Malauradament, no es disposa de fonts per a quantificar la *saca* de llanes en relació a la producció comarcal, i encara menys per a calcular la proporció d'aquestes que es dirigia a l'exportació. Es detecta, però, que l'augment de la *saca* modificà algunes condicions del mercat comarcal de la llana, augmentant el poder de negociació dels ramaders. Les conseqüències pels fabricants afectaren sobretot a la seva liquidesa.

Un primer efecte de la creixent competència entre els compradors de llana fou la dificultat dels fabricants per comprar matèria primera a crèdit en la pròpia comarca. Comptem amb alguns indicis que semblen demostrar-ho. D'una banda, de les 26 escriptures de compra de llana a crèdit que apareixen en els protocols notariais entre 1700 i 1808 només una és de

---

<sup>481</sup>El gremi guanyà un plet l'any 1783 contra D. Salvador Dubernad i Cia., comerciant de Sevilla pel tempteig de 882 roves de llana del Capítol de la Catedral de Plasencia (A.H.P.S., Protocolos, prot. 1034, fols 312-313). El 1784 els fabricants Diego López, José Hernández Agero i Ventura Hernández Bueno iniciaren un plet -que encara continuava pendent el 1788- contra la mateixa casa comercial de Sevilla pel tempteig de les llanes dels ramaders de Brozas (A.H.P.S., Protocolos, prot. 1035, fols 217-218; prot. 1038, fols 275-276 i 294-295). El 1792 Diego López mantenia un altre plet pel tempteig de les llanes de D. Vicente de Vera Motezuma, veí de Brozas, contra D. Francisco Aguirre e Hijos, comerciants de Madrid, i el 1795 era Ventura Hernández Bueno qui inicià un contenciós per tempteig de les llanes d'un ramader de Peñaranda (A.H.P.S., Protocolos, prot. 796, fol 94 i prot. 897, fols 220-221).

<sup>482</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 902, fols 288-289, 394, 483-484, 489, 503-504, 510, 526-527; prot. 1098-5, fol 85, 87-88 i 90; prot. 951, fol 9; prot. 903, fols 308-309, 362-363, 388-390, 391; prot. 807, fol 151; prot. 904, fols 272 i 302; A.G.S., Consejo Supremo de Hacienda. Junta de Comercio y Moneda, leg. 292, exp. 4 i exp. 11; leg. 388, exp. 8.

data posterior a 1780; paral·lelament, de les 27 escriptures d'adelantament de cabals a ramaders registrades en la mateixa font, gairebé la meitat (13) són posteriors a aquesta data<sup>483</sup>.

El segon indicati es presenta en el quadre 5.4: segons els inventaris *post-mortem*, en els darrers trenta anys del segle pràcticament desapareixen els deutes dels fabricants vers els ramaders de la comarca.

**QUADRE 5.4: CREDITORS DELS FABRICANTS PER OPERACIONS DE COMPRA DE LLANES (1720-1808)**

	(1)		(2)		(3)	
	Nº	RS	Nº	RS	Nº	RS
1720-1744	(9) 0	0	28	12.513	5	44.486
1745-1769	(14) 5	5.768	62	45.738	0	0
1770-1804	(5) 7	6.205	1	150	2	488

(1): Altres fabricants de Béjar; (2): Ramaders o regatons comarcans; (3): Altres.

\*: Entre parèntesi el nombre d'inventaris en cada període.

FONTS: A.H.P.S., *Protocolos*, prot. 766, fols 49-90; 767, s.f. 811-2-1725; 870, fols 261-315; 871, fols 286-298; 1090, fols 53-62; 772, vol 2, fols 45-65; 773, vol 2, fols 236-306; 874, fols 105-146 i 219-246; 875, fols 18-27 i 55-63; 1095, fols 30-38 i 100-111; 777, fols 131-144; 876, fols 250-259; 877, fols 277-291 i 497-507; 1012, fols 275-288; 879, fols 192-199; 882, fols 200-213; 883, fols 487-503; 884, fols 508-536; 929, fols 70-91; 783, fols 86-104; 1097, fols 10-27; 893, fols 313-320; 937, fols 179-189; 940, fols 241-269; 896, fols 303-324.

Les dificultats creixents per a comprar llanes a crèdit en la comarca tingueren com a conseqüència l'augment de la pràctica, existent ja a Béjar i comú a altres zones de Castella, d'adelantament de llana als ramaders de la zona. En la segona meitat del segle XVIII, els *laneros* eren pràcticament empleats d'alguns fabricants, en un particular sistema semblant al *putting-out system*. En el seu testament, el fabricant Fulgencio Hernández Bueno feia una sèrie de llegats als oficials de la seva fàbrica, però també, i amb un llenguatge similar, als "seus" 175 *laneros*, als que rebaixava part dels deutes. El 1800 dos veïns de Valdesangil s'obligaven a entregar

<sup>483</sup>Veure les fonts del quadre 5.3

llana al fabricant Máximo Sánchez Ocaña per valor de 3.171 rals, els mateixos que el citat fabricant els havia prestat. Aquesta quantitat, però, corresponia al valor de 151 ovelles, a 21 rals cada una, que els havia entregat Sánchez Ocaña<sup>484</sup>.

Amb l'adelantament de diners als *laneros*, els fabricants aconseguien comprar llana a bon preu i mantenir capturada l'oferta local de matèria primera, però en canvi havien d'adelantar i tenir immobilitzades sumes no sempre negligibles.

El deteriorament de la liquidesa dels fabricants provenia també dels plets de tempteig, que com hem vist es multiplicaren durant la segona meitat del segle. El 1775, quan un tempteig de llanes es traduí en un llarg procés judicial, el gremi afirmava que els majors perjudicis consistien en

"tener depositados el importe de las arrobas de lana que se tantearon y estar carecientes de ellas, y de aquéllos, más hace de siete meses perdiendo los intereses que pudieran producirles"<sup>485</sup>

Tal com indica la cita anterior, la competència entre els compradors de llana implicava pels fabricants haver d'adelantar quantitats, sovint retingudes durant llargs períodes si el dret de tempteig era contestat per comerciants o altres compradors. L'exemple dels sis plets que simultàniament mantingué Manuel Diego López durant els primers anys del segle XIX<sup>486</sup>, que implicaven el tempteig de milers de roves anuals i que obligaven el fabricant a tenir immobilitzades sumes importants i a enviar constantment apoderats<sup>487</sup>, és sens dubte

---

<sup>484</sup> A.H.P.S., Protocolos, prot. 894, fols 234-237 i prot. 948, fol 145

<sup>485</sup> A.H.P.S., Protocolos, prot. 1026, fols 180-181.

<sup>486</sup> Probablement els plets localitzats no són els únics que mantingué López durant aquesta etapa, perquè el maig de 1805 es féia menció a altres plets dels que no en tenim notícies detallades que havia mantingut López a Salamanca, Alba i Salvatierra. A.G.S., Consejo Supremo de Hacienda. Junta de Comercio y Moneda, leg. 292, exp. 11

<sup>487</sup> Veure els detalls que s'han lograt aplegar sobre aquests plets en l'apèndix 2.

excepcional, tant per les característiques de la conjuntura, com per l'abast de la fàbrica de López, però, malgrat això, il·lustra, a través d'un cas extrem, la naturalesa dels problemes amb que s'enfrontaven els fabricants.

Les fonts no mencionen en cap cas que López o algun altre fabricant d'importància aprofités el dret de tempteig per a participar en el negoci de l'exportació de llanes, un fenomen que era freqüent, en els anys anteriors a la Guerra de la Independència, entre fabricants d'altres nuclis castellans<sup>488</sup>. És possible, però, que augmentessin els seus subministraments a fabricants de menor cabal. Es pot plantejar així la hipòtesi que en aquesta conjuntura s'accentuà la subordinació de molts petits fabricants respecte els més importants, els més capaços d'immobilitzar sumes en adelantaments a ramaders i de suportar prolongats plets de tempteig.

## 5.2- La comercialització dels draps

### 5.2.1- L'evolució dels principals mercats.

Les informacions disponibles sobre els punts de venda de la producció drapera de Béjar són molt limitades durant tot el segle XVIII. No disposem de cap font homogènia -ni fons d'empresa ni el desaparegut arxiu de la Fàbrica- per a l'anàlisi de la distribució territorial de les vendes. Tot i així, les mencions disperses existents en la documentació notarial (inventaris de fabricants i poders per a cobrar impagats, sobretot) permetran dibuixar molt a grans trets i amb força incerteses l'àrea de distribució de la producció

---

<sup>488</sup>Veure el cas de Segovia a A. García Sanz, Desarrollo y crisis..., pp. 236-237 i 243-246



vilatana. Aquestes informacions es presenten resumides en els quadres 5.5 i 5.6.

**QUADRE 5.5: ELS MERCATS DE LA DRAPERIA DE BÉJAR (1700-1760)**

DATA	FABRICANT	ZONA O LOCALITAT	QUANTITATS
<b>1- CASTELLA I LLEÓ</b>			
1707	Rombaut	Salamanca	3 peces
1711	Francisco Herrera	Zamora	--
1711	Francisco Herrera	Toro	--
1727	Alejandro Rami	Salamanca	2 peces
1727	Dionisio Mubak	Salamanca	--
1729	Juan del Castillo	Salamanca	2 peces
1729	Dionisio Maubak	Salamanca	92,5 vares
1733	Juan Téllez	Salamanca	--
1736	Juana de Yun	Zamora	4 peces
1739	Juan Téllez	Burgos	*
1741	Bernardo López	Peñaranda	12 peces
1741	Juan Téllez menor	Medina	diverses peces
		Rioseco	per 4862 rs
1745	Juan A. Alvarez	Zamora	1 peça
1752	Ventura Hernández	Burgos	1 peça
	Bueno i Companyia		
1754	Diversos fabricants	Rioseco	7 peces
<b>2- MADRID I MESSETA SUD</b>			
1719	Jerónimo Lucio	Madrid	--
1721	Francisco Sz. Cerrudo	Madrid	1 peça
1726	Dionisio Maubak	Alcalá	--
1727	Juan Luis Meluis	Madrid	3 peces
1727	Juan Banerden	Alcalá	4 peces
1727	Pedro Blondeaut	Madrid	3 peces
1727	Juan Téllez	Madrid	6 peces
1728	Jerónimo Lucio	Madrid	--
1728	Jerónimo Lucio	Alcalá	--
1728	Jerónimo Lucio	Toledo	--
1728	Manuel Hz. Herrera	Madrid	3 peces
1729	Dionisio Maubak	Madrid	6 peces
1729	Dionisio Maubak	Alcalá	*
1730	Bernardo Benítez	Valdemoro	diverses peces
	María Sz. Cerrudo		per valor de
	Jerónimo Sz. Cerrudo		15.450 rals
	Antonio Hz. Bueno		
1731	Pedro Blondeaut	Valdemoro	draps per 2168 rals
1735	Juan Luis Meluis	Valdemoro	--
1735	Pedro Blondeaut	Madrid	*
1739	Juan, Téllez	Madrid	18 peces
1739	Juan Téllez	Guadalajara	*
1739	Juan Luis Meluis	Madrid	--

1739	Manuel Hz. Herrera	Madrid	3 peces
1739	Manuel Sz. Muñoz	Madrid	2 peces
1752	Diego Hernández de Medina i Companyia	Madrid	701 varas
1754	Joaquín Rodríguez	Madrid	6 peces
<b>3 -EXTREMADURA</b>			
1705	Rombaut	Badajoz	deute de 2568 rals
1734	Juan Téllez	Plasencia	--
1741	Antonio Hz. Agero	Fira Guadalupe	diverses peces per 13618 rals
1741	Sebastián Téllez	Fira Guadalupe	1 peça
1741	Antonio G. Molina	Fira Guadalupe	1 peça
1754	Pedro de Ocaña	Trujillo	--
<b>4- ANDALUSIA</b>			
1720	Juan Téllez	Granada	3 càrregues per 20.000 rals
1744	Bernardo López	Sevilla	--
<b>5- ALTRES</b>			
1751	Eugenio A.del Campo	Celanoba (Orense)	3 peces

\*: Hi ha corresponsals dels fabricants indicats.

FONT: A.H.P.S. Protocolos, prot. 1076, fol 147-148; 764, fol 175; 1083, fol 238-251; 766, fol 72 i 49-90; 868, fol.128; 869, fol 215; 1088, fol 241 i 121; 769, fol 32; 870, fol 261-315; 872, fol 120, 45 i 30-42; 771, s.f. (3-12-1733 i 18-10-1734); 772, fol 142; 773, fol 59-60 i 236-306; 873, fol 228-244; 925, fol 72 i 94; 874, fol 105-146 i 219-246; 1094, fol 176; 927, fol 107; 875, fol 18-27; 928, fol 316; 876, fols 116-117 i 375-400; 878, fol 266 i fols 213-214; 1011, fols 74-114; A.H.N., Osuna, leg 259, exp. 28.

Tot i que com s'observa, el quadre registra només una ínfima part de la producció de la vila, pot ser útil per a esboçar les principals zones en les que es consumien draps de Béjar. D'una banda, queden registrades algunes vendes a les àrees més properes: la província de Salamanca, l'alta Extremadura i, de forma més esporàdica, altres punts de la Messeta nord. Ben segur que el quadre infravalora la importància relativa d'aquestes zones, ja que no sembla inversemblant que bona part dels traginers extremenys i de la província de Salamanca que acudien a la vila a la recerca de draps els revenguessin preferentment en aquesta àrea.

En segon lloc, i sobretot, el quadre mostra la importància del mercat madrileny i de l'entorn de la Cort (Alcalá de Henares, fira de Valdemoro), que contrasta amb el paper molt secundari d'altres àrees, com Andalusia i Galícia. Aquest darrer mercat, fonamental, com veurem, durant la segona meitat del segle, pràcticament no apareix mencionat en la documentació anterior a 1760.

Altres dades subratllen la importància del mercat madrileny. De 1720 fins a inicis de la dècada dels quaranta funcionà a Madrid un magatzem de draps dedicat a la venda exclusiva de la producció de Béjar. En les 51 escriptures de poders atorgats pels fabricants a traginers de la comarca autoritzant-los a la venda de draps que apareixen en els protocols notariais entre 1754 i 1756<sup>489</sup>, la fórmula sempre era la mateixa: els traginers haurien de pasar "a la Villa y Corte de Madrid y otras partes de estos Reinos y Señoríos", és a dir, tot i que es deixava a la seva elecció el punt de venda, Madrid sempre era mencionat com el destí més usual.

Aquesta configuració de les àrees de venda es modificà de manera substancial a partir dels anys seixanta, tal com indica el quadre 5.6:

**QUADRE 5.6: MERCATS DE LA DRAPERIA DE BÉJAR (1760-1808)**

DATA	FABRICANT	ZONA O LOCALITAT	QUANTITATS
<b>1- CASTELLA I LLEÓ</b>			
1762	Juan Hz. Agero	Burgos	deute (1726 rs)
1764	José Morales	Salamanca	1 peça
1769	Antonio Pozo	Piedrahíta	40 varas
1770	Alonso López	Valladolid	deute (1000 rs)

<sup>489</sup> A.H.P.S., Protocolos, prot. 1011-1013 i prot. 878-880.

1791	Ventura Hz. Bueno	Avila	3 peces
1791	Ventura Hz. Bueno	Ciudad Rodrigo	deute (6206 rs)
1793	Diego López	Ciudad Rodrigo	--
1794	Manuel Hz Agero	Ponferrada	deute (360 rs)
1801	Juan Sz. de las Matas	León	117,25 varas
1801	Gavino Sz. Sierra	Rioseco	192 varas
1802	Máximo Sz. Ocaña	Rioseco	216,75 varas i 1 peça
1803	José Hz. Bueno	Rioseco	deute (5780 rs)
1803	Juan Hz. Callado	Ciudad Rodrigo	--
1804	José Hz. Bueno	Ciudad Rodrigo	8 peces
1804	Juan Matas	La Bañeza	deute (12265 rs)
1804	Antonia Hz. Bueno	Ponferrada	peces per 23040 rals
1805	Antonia Hz. Bueno	La Bañeza	--
1805	Companyia Fàbrica (ja extingida)	Valladolid	--
1807	Antonio Téllez	Salamanca	39,75 varas
1807	Antonia Hz. Bueno	Ponferrada	peces per 22039,75 rals
1808	Juan Gómez	Ciudad Rodrigo	37,75 varas

## 2- MADRID I MESSETA SUD

1803	Jose Hz. Agero	Madrid	--
1804	Máximo Sz. Ocaña	Madrid	31,25 varas

## 3- GALICIA

1764	José Morales	Galícia	5 peces (184 v)
1770	Félix González	Monforte	75 varas
1776	Diego López	Lugo	deute (7684 rs)
1776	Ventura Hz. Bueno	Orense	deute (2195 rs)
1780	Companyia Fàbrica	Galícia	--
1780	Companyia Fàbrica	Galícia	--
1782	Companyia Fàbrica	Galícia	peces per 4410,25 rals
1782	J. Ignacio López	Galícia	21,75 varas
1788	Companyia Fàbrica	Galícia	--
1790	Companyia Fàbrica	Santiago	--
1797	Companyia Fàbrica	Diversos de Galícia	deute (3189 rs)
1799	Ventura Hz. Bueno	Lugo	deute (2814 rs)
1800	Juan Hz. Agero	Orense	10 peces
1801	Ana Muñoz de la Peña	Galícia	diverses peces per 9040 rals
1802	José Hz. Bueno	Galícia	--
1802	Alfonso Antonio Hernández	Galícia	4 peces

1803	José Hz. Bueno	Galícia	--
1804	*	Ferrol	--
1807	Santiago Rodríguez	Galícia	90,75 varas

#### 4- EXTREMADURA

1764	Simón Herrero	Fira Medel- llín	77,25 varas
1771	Diego López	Badajoz	deute (6714 rs)
	J. Ignacio López		
1787	Ventura Hz. Bueno	Cáceres	deute (6000 rs)
1789	Companyia Fàbrica	Fires Gua- dalupe i Medellín	--
1793	Ventura Hz. Bueno	Plasencia	deute (13500 rs)
1800	Lorenzo Muñoz	Extremadura	74,5 varas
1800	Juan Sz. de las Matas	Plasencia	deute (2200 rs)
1805	*	Extremadura Baja	--

#### 5- PORTUGAL

1765	M. José Sz. Cerrudo	Portugal	--
1788	Companyia Fàbrica	Portugal	--
1798	Diego López	Portugal	deute (3709 rs)
1798	Diego López	Portugal	deute (1517 rs)
1799	Ventura Hz. Bueno	Portugal	--
1800	Ventura Hz. Bueno	Portugal	--
1802	M. Diego López	Portugal	deute (10718 rs)
1802	Vda. Ventura Hz. Bueno	Portugal	--

#### 6- ALTRES

1765	Antonio Hz. Bueno Antonia Hz. Agero Vicente Sánchez	Bilbao	--
	J. Antonio Rodulfo		
1777	Vda. Antonio Ramos	Andújar	deute (3000 rs)

\*: Diversos draps venuts per traginers d'El Puerto que els havien comprat a Béjar.

PONT: A.H.P.S., Protocolos, prot. 1016, fol 145; 1017, fol 214-215; 931, fol 30; 1021, fol 255-256; 784, fol 1-2; 1022, fol 231; 784, fols 5-6; 1027, fol 405-406; 892, fol 204-205; 1028, fol 299-300; 893, fol 153, 163, 228, 243, 253 i 313-320; 1017, fols 98-124; 783, fols 86-104; 1097, fol 266; 1037, fol 339-340; 1039, fol 355-356; 1040, fol 244-245; 939, fol 169-170 i 209-210; 941, fol 214-215 i 232-233; 942, fol 123; 898, fol 114-115; 899, fol 148-149 i 150; 947, fol 188; 900, fol 275 i 321 i 258-259; 948, fol 130-131; 1098-3, fol 32; 805, fol 189; 949, fol 235; 902, fol 540 i 548, 458 i 287; 950, fol 202; 1098-4, fol 65-66 i 80; 951, fol 199; 807, fol 151; 904, fol 267-268, 287 i 332; 952, fol 164-165; 1098-6, fol 154; 1098-7, fol 191-192 i 200-201; 953, fol 177; 907, fol 143-144, 159-160, 168 i 4.

Destacarem diverses qüestions que apareixen reflectides en el quadre anterior. D'una banda, com calia esperar, continuen

mantenint un paper rellevant els destins més propers: la província de Salamanca, les ciutats i fires de l'alta Extremadura, i més secundàriament l'àrea de Valladolid i Medina de Rioseco, alhora que comença a aparèixer l'exportació a Portugal. Els fenòmens més rellevants, però, són la pràctica desaparició del mercat madrileny a partir dels anys seixanta, i la tendència a la concentració de les vendes extrarregionals a Galícia.

Malauradament, hi ha poques informacions que permetin conèixer les causes de la pèrdua d'implantació comercial a Madrid. Per a explicar la devaluació de la producció en la dècada dels seixanta, els contemporanis fèien referència a la pèrdua de qualitat dels draps de Béjar. La hipòtesi que plantejaré és que, fent cas als homes de l'època, fou aquest factor el que determinà la pèrdua del mercat madrileny en les dècades de 1760 i 1770. Diversos fets incidiren en la menor qualitat dels gèneres al llarg d'aquest període. En primer lloc, a partir de 1762 aproximadament es repengué l'alça dels preus de les llanes, després del període de preus baixos de finals dels anys cinquanta<sup>490</sup>. L'important, però, és que aquest fenomen coincidí amb una etapa d'elevació dels preus del blat. Tot i que no hi ha dades que permetin establir l'evolució dels preus dels teixits durant aquest període, cal suposar que es produí un deteriorament dels preus relatius dels draps<sup>491</sup>.

---

<sup>490</sup>El creixement fou especialment accentuat en els anys 1763-1769. Veure les xifres de diverses cabanes que publica E. Llopis Agelán, "Las explotaciones trashumantes en el siglo XVIII y primer tercio del XIX: la cabaña del monasterio de Guadalupe, 1709-1835", a G. Anes (ed.), La economía española al final del Antiguo Régimen I: Agricultura, Madrid, 1982, pp. 45-46 i 81-82.

<sup>491</sup>Dades que donen suport a aquesta hipòtesi en el cas de Segovia, A. García Sanz, Desarrollo y crisis..., p. 248. Les taxacions dels draps acabats existents en els inventaris dels fabricants són una font molt insegura, perquè no sabem si segueixen amb una certa precisió el moviment dels preus dels teixits. Si prenem aquestes dades en consideració, donen un cert suport a la hipòtesi de la caiguda dels preus relatius dels teixits perquè presenten una gran estabilitat o només augments molt moderats al llarg de tot aquest període. Aquest fenomen difícilment es pot atribuir a l'inici de la fabricació de gèneres inferiors als

Davant aquesta situació, bona part dels fabricants intentaren mantenir el seu marge de benefici utilitzant llanes de mala qualitat i fent altres fraus en l'elaboració de les peces<sup>492</sup>. Certament aquests fenòmens devien afectar en la mateixa mesura a la major part de centres productors de Castella<sup>493</sup>, però no a les fàbriques especialitzades en draperia fina que a partir de mitjan segle augmentaren la seva implantació en el mercat madrileny: els nuclis drapers de la Catalunya pre-litoral -en els quals s'experimentaren unes alces molt més moderades dels

---

26ens, que no s'inicià fins la dècada de 1780.

NOMBRE DE PECES TAXADES ALS PREUS INDICATS EN ELS INVENTARIS DE FABRICANTS (excloses les granes)

	22 rs	22,5	23	23,5	24	25	26	27
1745			3					
1749			1					
1751				5				
1752					1			
1753						4		
1754					18			
1755				2	4			
1758							1	
1759			6					
1760		4						
1764	1		2			6		
1777					7			
1787					2	1	2	2

FONT: Veure els inventaris de fabricants d'aquestes dates en l'apèndix 1.

<sup>492</sup>Hi ha moltes referències dels contemporanis a la introducció de llanes de mala qualitat durant aquest període. Per exemple, el 1765 la Junta de Comerç sostenia que la fàbrica de Béjar estava "próxima a perdre" degut a la introducció de llanes bastes de la comarca de Ciudad Rodrigo. Citat per A. Martín Lázaro, "La fábrica de paños de Béjar...", p. 37

<sup>493</sup>En algunes zones de la província de Soria que produïen a mitjan segle draps entrefins -Agreda i alguns nuclis de Cameros- s'observa la mateixa tendència descendent de la producció, associada també a un declivi de la qualitat. A. González Enciso, "La industria lanera en la provincia de Soria...", pp. 150-151 i 153-155. La trajectòria productiva de Segovia també coincideix amb la de Béjar, A. García Sanz, Desarrollo y crisis..., pp. 224-225

preus del blat-<sup>494</sup>, i les fàbriques reials de Guadalajara i Brihüega, escassament sensibles a les fluctuacions dels preus de matèries primeres i subsistències degut al seu caràcter d'empreses subvencionades per la hisenda pública<sup>495</sup>.

D'altra banda, a Béjar existien problemes de caràcter local que accentuaven la devallada de la qualitat de la producció. La documentació permet detectar-ne dos. Com s'ha vist en el capítol 2, la saturació dels tints ducals després de l'etapa d'expansió productiva de la draperia local de la primera meitat del segle no només imposava un sostre a la producció de la vila, sinó que probablement també generava problemes en la qualitat d'aquesta fase del procés productiu, especialment limitant la varietat dels colors. D'altra banda, els anys seixanta i setanta foren el període en que es produí una contraofensiva, temporalment exitosa, dels bataners per a controlar aquesta fase del procés productiu i els guanys que se'n derivaven. Si hem de creure la versió dels fabricants, en aquest context de crisi els bataners intentaren augmentar els seus ingressos apropiant-se de part dels ingredients entregats pels fabricants o bé utilitzant-ne d'altres d'ínfima qualitat<sup>496</sup>.

Malgrat aquests problemes, la fàbrica de Béjar va saber trobar un mercat extrarregional alternatiu, i començà a centrar les seves vendes a Galícia. Es tractava d'un mercat

---

<sup>494</sup>P. Vilar, Catalunya dins l'Espanya moderna, vol III: Les transformacions agràries del segle XVIII català, Barcelona, 1986, pp. 378, 385 i 439-458.

<sup>495</sup>Sobre l'augment de les vendes a la capital per part dels centres catalans productors de draperia fina, J. Torras Elias, "Redes comerciales y auge textil...", pp. 122-123; també les fàbriques reials augmentaren les seves vendes a Madrid durant aquest període: A. González Enciso, Estado e industria..., p. 686

<sup>496</sup>Veure capítol 4, pp. 202-206



probablement menys exigent pel que fa a la qualitat, que, a més intensificà les seves relacions comercials amb Castella al llarg de la segona meitat del segle<sup>497</sup>.

La importància del mercat gallec durant aquesta etapa està fora de dubte. El quadre 5.6 infravalora amb tota seguretat la rellevància d'aquesta àrea. Si bé la major part de les nombroses escriptures d'obligació per a la venda de draps signades per traginers de la comarca no ofereixen cap indicació sobre el destí dels viatges, sabem que a partir de la dècada dels vuitanta el tràfec que portaven a terme aquests individus es dirigia fonamentalment a Galícia; no és inversemblant que fos també aquest el destí preferent en la major part dels casos en que no es disposa d'informació. D'altra banda, tenim notícies de l'existència de relacions estables entre la companyia gremial de comercialització i algunes cases comercials de Santiago durant la dècada de 1770, alhora que està documentada la presència de traginers i comerciants *maragatos* que anaven regularment a la vila a comprar draps per a revendre'ls a Galícia<sup>498</sup>. Altres fonts remarquen també la importància d'aquest mercat per a la draperia local. Per exemple, el 1803 l'Almanak Mercantil citava el regne de Galícia com la principal àrea consumidora dels draps de la fàbrica de Manuel Yagüe<sup>499</sup>. El mercat gallec tingué llarga continuïtat.

---

<sup>497</sup>Aquest augment de les relacions comercials entre ambdues regions està documentat en estudis que es fixen en aspectes diversos d'aquest fenomen. D'una banda, J. Carmona documenta el creixement de la producció gallega de llenços, destinats en bona mesura al mercat castellà. En segon lloc, B. Yun Casalilla assenyala l'evolució positiva del tràfec amb Galícia en el seu anàlisi del comerç de Tierra de Campos. Sabem també que l'activitat dels traginers *maragatos*, fonamentada en bona part en els intercanvis entre Galícia i Castella, augmentà durant la segona meitat del segle. J. Carmona Badía, El atraso industrial de Galicia..., pp. 105-124; B. Yun Casalilla, Sobre la transición al capitalismo..., pp. 532-533; J.L. Martín Galindo, Arrieros maragatos en el siglo XVIII, Valladolid, 1956, pp. 15-21.

<sup>498</sup>Veure més endavant, pp. 295-296 i 303-305.

<sup>499</sup>Almanak Mercantil o Guía de Comerciantes para el año de 1803, p. 396

Segons estimacions de l'Ajuntament de Béjar el 1817, la província de Salamanca consumia entorn del 3 per 100 de la producció de la vila, i alguna porció es venia a Madrid, Sevilla, Càdis i Valladolid; però afegia l'Ajuntament que "todo el gasto de ella se hace en el reino de Galicia que es el que mantiene esta fábrica"<sup>500</sup>

He plantejat la hipòtesi que l'orientació marcada cap al mercat gallec en detriment del madrileny fou probablement una conseqüència dels problemes relacionats amb la qualitat que experimentà la fàbrica en les dècades de 1760 i 1770. Tanmateix, la pèrdua d'implantació mercantil en la Cort i la concentració de les vendes a Galícia incidí decisivament sobre el tipus d'especialització productiva de la vila. La gairebé nul·la presència en el comerç madrileny impedia gaudir d'un mercat en el que hi eren abundants els consumidors de gèneres de qualitat<sup>501</sup>. Pel que fa a Galícia, tot i que no conec estudis sobre consum que puguin confirmar-ho, l'evolució de la distribució de la renda durant la segona meitat del segle permet plantejar la hipòtesi que devia augmentar sobretot la demanda de gèneres de qualitat mitjana-baixa<sup>502</sup>. És probablement en aquest context que cal interpretar la diversificació de la producció de la vila i l'inici de la producció de draps de més baixa qualitat -de 18ens a 24ens- a partir de la dècada dels vuitanta.

Per a entendre el canvi en el tipus de gèneres produïts, cal tenir en compte, però, un altre factor: l'inici de l'orientació

---

<sup>500</sup>A.M.B., Correspondencia, 1817

<sup>501</sup>Sobre la distribució de la renda a Madrid durant el segle XVIII, D.R. Ringrose, Madrid y la economía española, 1560-1850, Madrid, 1985, pp. 94-108.

<sup>502</sup>L'augment de la renda durant la segona meitat del segle XVIII fou absorbit pels *subforeros*, és a dir, per *hidalgos* modestos i pagesos acomodats, més que no pas pels grans perceptors de rendes. R. Villares, La propiedad de la tierra en Galicia, 1500-1936, Madrid, 1982, pp. 106-117.

de la fàbrica de Béjar cap a la demanda militar a partir de la dècada dels noranta.

### 5.2.1.1 -La demanda militar.

Com és sabut, durant el segle XIX la producció drapera de la vila de Béjar quedà estretament vinculada al mercat militar. Aquest apartat estarà dedicat a datar els orígens d'aquest procés i a valorar el paper que aquest tipus de demanda tingué pel creixement de la fàbrica de draps fins de la vila durant el segle XVIII.

Pel que fa al primer quart de segle, he localitzat algunes contrates dels fabricants de draps amb l'exèrcit. El quadre següent resumeix les informacions que proporcionen aquests documents:

**QUADRE 5.7: CONTRATES DELS FABRICANTS DE BÉJAR AMB ALGUNS COSSOS D'EXÈRCIT (1703-1726)**

DATA	QUANTITAT	QUALITAT	PREU	TERMINI ENTREGA
20/2/1703	2.200 v	--	25	24/6/1703
15/9/1711	500 v	--	--	al mes, durant un període indeterminat
11/9/1715 *	6.000 v	--	--	al mes, durant un període indeterminat
21/10/1717	5.000 v	--	--	Un any
19/12/1718	830 v	20è	26	15/3/1719
11/5/1722	5.000 v	20è	18 **	Un any, en 12 entregues
4/10/1726	2.000 v	14è	12,75	4 mesos

\*: Aquesta contrata sembla que no es féu efectiva degut a la manca de pagament per adelantat per part de l'exèrcit; \*\*: Drap blanc a 18 rals/*vara* i blau a 22 rals/*vara*.

FONT: A.H.P.S., Protocolos, prot. 1075, fols 58-59; 1079, fols 235-236; 865, fols 10-11 i 208-209; 1082, fols 271-272; 1084, fols 59-60; 1087, fols 229-232.

És probable que les contrates que apareixen en el quadre 5.7

no siguin totes les existents. El 1719 Pedro García Recio, teixidor, s'obligava a elaborar tots els draps destinats a l'exèrcit produïts per dos fabricants. El fet que la qualitat que es menciona en aquest document sigui 22ena, mentre la contrata de desembre de 1718 cita draps 20ens, fa pensar que es tracta d'una comanda diferent<sup>503</sup>. El febrer de 1719 un grup de fabricants atorgava poders per a la negociació de contractes amb l'exèrcit<sup>504</sup>, però desconeixem l'èxit d'aquestes gestions.

Tot i que potser les referències no són exhaustives, les quantitats que apareixen en les contrates, que sempre són signades per col·lectius de fabricants, semblen indicar que la demanda militar fou poc important per a la indústria de la vila. D'altra banda, cal remarcar una qüestió: les vendes a l'exèrcit durant el primer quart de segle no van estar vinculades al creixement de la incipient fàbrica de draps fins, tal com indiquen les qualitats dels draps subministrats.

Des de 1726 i fins els anys vuitanta les referències a contractes amb l'exèrcit en els protocols notariais de la vila desapareixen pràcticament<sup>505</sup>. Només s'ha trobat un poder atorgat el 1773 pel fabricant Francisco Sánchez de Ocaña per a negociar la venda de draps al Regiment d'Infanteria de Galícia<sup>506</sup>, i la declaració de Salvador Yagüe que afirmava el 1775 haver subministrat granes durant els darrers anys "para

---

<sup>503</sup>A.H.N., Osuna, leg. 258, exp. 32

<sup>504</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1083, fols 18-19

<sup>505</sup>La decadència de les vendes a l'exèrcit a partir dels anys vint concorda amb l'experiència d'altres fàbriques de draps properes que també havien rebut algunes comandes en els primers anys del segle. Veure el cas de Navas del Marqués, a la província d'Avila, on els impagats de l'exèrcit generaren una crisi de la draperia durant els anys vint. G. Martín García, La industria textil en Avila..., p. 141.

<sup>506</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 785, fols 77-78

el vestuario de las Reales Caballerizas"<sup>507</sup>.

La documentació de l'administració sembla confirmar que els subministres a l'exèrcit efectuats pels fabricants de Béjar tenien una molt escassa rellevància. En els "Asientos de lo satisfecho a distintos asentistas de Vestuarios para la tropa" de 1725 a 1727, apareixen fabricants i altres assentistes de nou viles, entre les quals no hi ha Béjar<sup>508</sup>. Tampoc és citada en un llistat d'assentistes de draps dels anys quaranta<sup>509</sup>. D'altra banda, totes les contrates localitzades des dels anys vint als vuitanta semblen indicar que tampoc compraven partides importants de draps de Béjar els comerciants assentistes que sovint es fèien càrrec de l'assortiment a les tropes. M. Gómez Ruiz i V. Alonso Juanola transcriuen tres contrates de diferents cossos d'exèrcit relatives a la primera meitat del segle XVIII<sup>510</sup>. En la contrata pel vestuari de Guàrdies Espanyoles i Walones de 1717, l'assentista s'obligava a entregar vestits pels soldats de drap 22è i 20è "de la fábrica de Villoslada u otra de igual bondad", i pels sergents, drap de Segovia. En l'*asiento* pel vestuari dels Guàrdies de Corps de 1738, Joseph Zebrian s'obligava a entregar tots els vestits per a les tres companyies que formaven aquest cos, "dándome V.M. todos los Paños y Granas que se necesiten para los vestidos, de la R. Fábrica de Guadalajara (...) y asimismo la sargueta encarnada de dicha R. Fábrica para forro de todos los

---

<sup>507</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1026, fol 174

<sup>508</sup>A.G.S., Dirección General del Tesoro, inv. 16, guió 21, leg. 18. El llistat de viles on hi havia fabricants o altres individus subministradors de vestuaris és el següent: Cabeza del Buey, Hinojosa, Valdemoro, Saragossa, La Zarza, Villoslada, Villanueva de Cameros, Lumbreras i Torremilano.

<sup>509</sup>A.G.S., Dirección General del Tesoro, inv. 25, leg 17-1. En aquest llistat, junt amb molts assentistes particulars, apareixen les fàbriques d'Olmedo, Navas del Marqués, Villoslada i Cabeza de Buey.

<sup>510</sup>M. Gómez Ruiz i V. Alonso Juanola, El ejército de los Borbones, vol I, Madrid, 1989, pp. 304, 225-247 i 277-283. Pere Fatjó m'ha donat notícia d'aquesta obra i me l'ha facilitat amablement.

vestidos y capas (...), siendo de mi cuenta dar el Paño que corresponde a Capas, Mantillas y tapafundas de las Fábricas de Alcoy". La mateixa fòrmula -la roba dels vestits de compte del Rei i la de les capes de les fàbriques d'Alcoi- es reproduueix en la contrata amb el cos d'*Alabarderos* signada el 1727. Durant aquest període només he trobat una referència als draps de Béjar en les contrates de vestuari militar. El novembre de 1739, Juan Sedeño signava un *asiento* pel vestuari de sis batallons de la marina, en el qual apareixia l'obligació d'entregar 20 varas de drap blau fi de Béjar a 36 rals/vara i 10 varas de grana a 55 rals/vara<sup>511</sup>. La migradesa d'aquestes quantitats fa pensar que el drap fi de Béjar només degué ser utilitzat per a complements i elements ornamentals del vestuari.

Les contrates de vestuari per a l'exèrcit del regnat de Carles III, mostren també l'escassa importància que aquest mercat continuava tenint en aquells moments per a les fàbriques de Béjar. El 15 d'agost de 1762 els assentistes generals catalans Baltasar Bacardí, Esteve Mestres i Ramon Sierra, contractaren per un període de deu anys el vestuari de tot l'exèrcit espanyol, excepte les Guàrdies Reials, que tenien contrata a part. Mentre els vestits dels soldats i sergents haurien de ser, segons el document signat pels assentistes, de drap d'Alcoi "u otro equivalente de las Fábricas del Reino", només es prevèia l'ús de drap de Béjar per a la "vuelta, cuello y chupilla" de les cassaques de sergents -no pas de soldats- de les tropes d'infanteria lleugera<sup>512</sup>. L'abril de 1784 el Banc de San Carlos esdevingué el subministrador de draps a

---

<sup>511</sup>A.G.S., Dirección General del Tesoro, inv. 16, guió 24, leg. 1, exp. 1.

<sup>512</sup>Sobre aquesta contrata, M. Gómez Ruiz i V. Alonso Juanola, El ejército..., vol II, pp. 75-80, p. 128 i 137-138. La cita sobre la grana de Béjar a p. 80.

l'exèrcit. També en aquesta contrata, els draps d'Alcoi o similars són absolutament predominants. Les mencions als draps de Béjar també es limiten a aspectes de caire ornamental. Igual que en la contrata de 1762 la grana de Béjar hauria de ser utilitzada per a elaborar els colls i altres elements de les cassagues dels sergents d'infanteria lleugera, i també per a la "solapa, collarín y vueltas" de la cassaca de les milícies provincials. Igualment, els granaders i caçadors de les milícies provincials haurien de tenir un complement de "gorro de calle con (...) frontache de grana de Béjar bordada al medio y ribeteada con cinta de color de oro"<sup>513</sup>.

Pel que fa a les Guàrdies Reials (Guàrdies de Corps, *Alabarderos*, Reials Guàrdies Espanyoles i Walones, Carabiners Reials i Guardaboscós), es proveïren durant el regnat de Carles III de les fàbriques reials de Guadalajara i Brihuega, pels gèneres fins i entrefins, i d'Alcoi per als components més bastos del vestuari. Només en el petit cos de Fusellers Guardaboscós es citen elements ornamentals de grana de Béjar: la "vuelta y collarín" del capot<sup>514</sup>.

La demanda militar començà a ser més important per a la indústria bejarana a partir de finals de la dècada dels vuitanta. El 1789 la companyia de fabricants de Béjar signà contrata per a assortir de draps blaus i granes a les Reials

---

<sup>513</sup>La descripció dels uniformes que hauria de subministrar el Banc de San Carlos a M. Gómez Ruiz i V. Alonso Juanola, *El ejército...*, vol II, pp. 84-87 (infanteria), 132 (cavalleria), 139 (dragons), 165-166 (artilleria), 416-417 (milícies provincials). Les dues mencions a la grana de Béjar, que en el cas dels uniformes de milícies provincials s'explicita que ha de ser 30ena, a pp. 86 i 416-417.

<sup>514</sup>La descripció dels uniformes dels diferents cossos de Guàrdies Reials a M. Gómez Ruiz i V. Alonso Juanola, *El ejército...*, vol II, pp. 249-261, 268-273, 298-302, 327-329 i 437-438. La menció de la grana de Béjar pels guardaboscós a p. 437.

Guàrdies Espanyoles i Walones<sup>515</sup>. La contrata dels fabricants amb aquest cos de tropes reials es renovà el 1794 i potser també el 1796<sup>516</sup>. A part de la contrata de caràcter col·lectiu amb les Reials Guàrdies, alguns fabricants particulars subministraren draps a altres cossos d'exèrcit durant aquest període. Es el cas de Salvador Rodulfo, que el 1792 s'obligà a entregar a l'Armada del Ferrol 1.401,5 vares de drap blau 24è i grana 30ena i 18ena<sup>517</sup>. O el de Ventura Hernández Bueno, que el 1795 declarava haver vestit durant els anys anteriors als Carabiners Reials<sup>518</sup>. O el de Manuel Yagüe que el 1803 era citat en l'Almanak Mercantil com un fabricant que abastia "varios cuerpos de regimientos"<sup>519</sup>. O el de Pedro Antonio Olleros, que el 1807 atorgava poders a favor del seu fill per què liquidés comptes i fes altres gestions amb diversos cossos militars<sup>520</sup>.

Quina importància podia tenir durant el final de segle la demanda militar pels fabricants de Béjar? Podem fer alguns càlculs referents a les Guàrdies Espanyoles i Walones. Durant els anys vuitanta, aquest cos es composava -almenys teòricament- de 8.865 homes, el vestuari complet dels quals suposava 45.211,5 varas de drap, mentre que el mig vestuari de

---

<sup>515</sup>Aquesta contrata confirma l'escassa importància de la demanda militar en els anys anteriors, ja que els fabricants de Béjar s'obliguen a fabricar el gènere segons les mostres rebudes de draps d'Alcoi. A.H.P.S., Protocolos, prot. 1039, fols 359-360 i 385-386. Segons el reglament del cos de l'any 1773, l'uniforme de les Guàrdies es composava de cassaca i calçons blaus i jupa i gires de grana, de manera que la contrata d'aquests dos colors implicava de fet pràcticament la de tot el vestuari. M. Gónez Ruiz i V. Alonso Juanola, El ejército..., vol II, pp. 298 i 302.

<sup>516</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 798, fols 117-118 i prot. 897 fols 189-190. Per a 1796 només disposen del poder atorgat per un grup de fabricants per a la negociació de la continuïtat de la citada contrata.

<sup>517</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 896, fols 299-300.

<sup>518</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 943, fols 110-111.

<sup>519</sup>Almanak Mercantil ó Guia de Comerciantes para el año de 1803, p. 396

<sup>520</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 954, fols 125-126.



jupa i calçons es composava de 21.276 varas<sup>521</sup>. Segons el reglament del cos de 1773, cada 40 mesos s'havia de reposar el vestuari complet i a la meitat d'aquest període s'havia d'entregar el mig vestuari. Si es seguien aquestes disposicions, el subministrament a les Guàrdies suposaria una mitjana de 19.547 varas de drap anuals, és a dir, entorn del 20 per 100 de la producció total de Béjar el 1780, darrer any sobre el que disposem d'informació quantitativa sobre volum de la producció. És extremadament dubtós que els períodes de reposició de vestuari establerts en les Ordenances militars es complissin amb puntualitat, alhora que, fins i tot en un cos d'"èlit" com les Reials Guàrdies, probablement els efectius humans eren inferiors als que prevèien les Ordenances<sup>522</sup>. Tot i així, tenint en compte que, com s'ha citat, Béjar abastia durant aquest període altres cossos d'exèrcit, i que el consum de draps per part d'aquest devia augmentar degut a les guerres finiseculars, podem argumentar que a partir dels anys noranta la demanda militar passà a jugar un paper rellevant per a la fàbrica de la vila, i que és durant aquest període quan cal datar l'origen de l'especialització de Béjar en draperia militar.

L'exèrcit consumia, sobretot, draps de qualitats inferiors als que fins aleshores havia produït Béjar. Durant el regnat de Carles III, segons les contrates i reglaments disponibles, la tropa, amb l'excepció de la de les Guàrdies Reials, vestia drap 18è, els sergents draps 22ens i només l'oficialitat i les Guàrdies Reials vestien amb gèneres de qualitat 24ena o

---

<sup>521</sup>Càlculs a partir de M. Gómez Ruiz i V. Alonso Juanola, El ejército..., vol II, pp. 262 i 285-288

<sup>522</sup>Les discrepàncies entre els efectius humans teòrics i reals de l'exèrcit espanyol en un període proper a l'estudiat aquí -inicis de la Guerra de la Independència- són remarcades amb algunes evidències a J. Fontana i R. Garrabou, Guerra y Hacienda. La Hacienda del gobierno central en los años de la Guerra de la Independencia (1808-1814), Alacant, 1986, p. 18.

superior. Això significa que entorn del 83 per 100 dels homes que composaven l'exèrcit consumien draps 18ens, mentre que els qui vestien roba de 22ena en amunt significaven només el 17 per 100 del total de l'exèrcit<sup>523</sup>. Malgrat que aquests percentatges no són equivalents als del consum de draps per qualitats, ja que l'oficialitat i els membres de les tropes de la Casa Reial devien reposar amb més freqüència el vestuari, la demanda de gèneres de baixa qualitat era clarament la predominant. L'orientació cap al mercat militar hagué d'incidir, doncs, de forma decisiva sobre el tipus d'especialització productiva de la fàbrica de Béjar.

#### 5.2.2- Les formes de comercialització

Les formes de comercialització de la major part de les empreses tèxtils castellanques s'ajustaven, molt a grans trets, a dos tipus de patrons. D'una banda, s'ha assenyalat la dependència respecte la mediació d'uns grups mercantils urbans poc interessats directament en la producció tèxtil, que sovint mantenien alhora activitats que entraven en contradicció amb els interessos dels productors regionals: l'exportació de llana i la distribució de teixits estrangers<sup>524</sup>. De l'altra, sobretot pel que fa a la producció rural i de baixa qualitat, s'ha remarcat el predomini de la distribució atomitzada portada a terme pels propis productors o per multitud de petits

---

<sup>523</sup> Càlculs efectuats a partir de les contrates i les xifres teòriques d'homes que composaven els cossos d'exèrcit citades per M. Gómez Ruiz i V. Alonso Juanola, El ejército..., vol II.

<sup>524</sup> Com és sabut, aquest és un dels temes clàssics remarcats per la historiografia. En el cas del comerç regional castellà, B. Yun Casáñilla, Sobre la transición al capitalismo en Castilla..., pp. 566-569. Pel cas de la indústria tèxtil llanera andalusa ho remarca també A. Parejo Barranco, Industria dispersa e industrialización..., p. 242

traginers<sup>525</sup>.

Ambdues formes de comercialització tenien importants conseqüències per a la indústria. D'una banda, cal remarcar la seva ineficàcia per a eixamplar les àrees de venda i assolir sòlides implantacions comercials. Les vendes a petita escala portades a terme pels propis productors o per traginers s'adaptaven bé a un comerç ruralitzat, generalment de curta distància i adreçat a uns sectors socials amb unes pautes de consum tradicionals. Però, en el context d'un comerç interior amb una àmplia presència de diàspores mercantils estrangeres, la debilitat de les estructures mercantils dels productors limitava sens dubte una implantació sòlida i creixent en altres segments de la demanda, sobretot urbana i de grups socials benestants.

D'altra banda, ambdós tipus de comercialització tenien conseqüències de tipus distributiu: mentre la dependència respecte els comerciants urbans es podria descriure a través dels mecanismes d'"explotació mitjançant el comerç" amb els que els historiadors de la protoindustrialització han teoritzat sobre les relacions entre els productors i el capital comercial en un sistema de *kaufsystem*<sup>526</sup>, la venda atomitzada directa o a través de la tragineria independent donava lloc a aquell model "trapezoidal", definit per la inexistència d'un estrat superior interessat en el sector tèxtil, que s'ha aplicat al cas de la llenceria gallega del segle XVIII<sup>527</sup>.

En el cas d'alguns nuclis tèxtils catalans, la superació

---

<sup>525</sup>També aquesta és una observació corrent entre els historiadors que s'han aproximat a la indústria tèxtil de l'Espanya interior, especialment la productora de gèneres populars. Veure per exemple; P. García Colmenares, Evolución y crisis..., p. 42

<sup>526</sup>P. Kriedte, H. Medick, J. Schlumbohm, Industrialización antes de la industrialización..., pp. 148-150.

<sup>527</sup>J. Carmona Badia, El atraso industrial de Galicia..., p. 94.

d'aquest estret marc mercantil tingué lloc bàsicament a través de la construcció d'estructures comercials pròpies per part de les principals empreses, aprofitant les xarxes creades per una diàspora mercantil catalana que es revel·là particularment eficaç<sup>528</sup>. La construcció d'estructures mercantils més complexes per part dels propis fabricants es detecta també en algunes localitats castellanques productores de draps<sup>529</sup>, però en conjunt coneixem malament aquest tipus de fenòmens.

Malauradament no podré descriure amb la precisió que voldria les formes de comercialització en el cas de Béjar. La documentació és particularment silenciosa pel que fa a alguns temes fonamentals, com les estructures comercials de les principals empreses. Tot i així, podrem aportar algunes dades sobre dos aspectes rellevants: d'una banda, els intents col·lectius de construir mecanismes comercials propis que alhora servissin per a solventar els problemes de finançament que plantejava la producció i venda de draps; de l'altra el paper de la tragneria independent i del petit comerç local en la construcció de xarxes mercantils.

#### 5.2.2.1-La comercialització col·lectiva

Durant bona part del segle XVIII els fabricants intentaren dotar-se de mecanismes col·lectius de comercialització. El cas

---

<sup>528</sup>J. Torras Elias, "Redes comerciales..."; del mateix autor, veure un planteig més teòric a "La construcció del mercat", Els espais del mercat. 2on Col·loqui Internacional d'Història Local, València, 1993, pp. 11-24.

<sup>529</sup>Per exemple alguns mercaders i potser fabricants de la zona de Cameros tenien establertes companyies comercials a Galícia, on comercialitzaven els gèneres de la seva zona d'origen. A. González Enciso, "La protoindustrialización en Castilla la Vieja en el siglo XVIII", Revista de Historia económica, 3 (1984), pp. 64-65; J. Carmona Badía, El atraso industrial de Galicia..., p. 99, n.124. En el cas de Segovia, els principals fabricants mantenien correspondència amb comerciants de les principals ciutats de la regió, però desconeixem els tipus de relacions que els vinculaven. A. García Sanz, "Industria textil tradicional...", p. 371.

de Béjar no era, en aquest sentit, excepcional. La formació de companyies comercials i de botigues de comanda pròpies fou un recurs emprat per diverses fàbriques de draps durant els segles XVII i XVIII, encara que en la major part de casos coneixem malament els detalls del funcionament d'aquestes organitzacions comercials<sup>530</sup>.

En el cas de Béjar, funcionaren institucions col·lectives de comercialització durant tres períodes del segle XVIII: de 1720 a inicis dels anys quaranta, de 1746 a 1751 i de 1770 a 1800. Malauradament, la informació sobre les característiques institucionals d'aquestes organitzacions és molt més abundant que no pas la referent als seus resultats econòmics. L'anàlisi següent es veurà, sens dubte, afectada negativament per aquesta mancança.

A) La llotja de Madrid i les companyies de la primera meitat del segle.

La història de les institucions gremials de comercialització de draps a Béjar té el seu inici el 31 de juliol de 1720, quan els fabricants de draps fins de la vila, sota l'auspici de la Casa Ducal, obtingueren de la Junta de Comerç privilegi per a poder posar llotja a Madrid en la que, per mà d'un factor, es

---

<sup>530</sup>Per exemple, el gremi de fabricants organitzà mecanismes col·lectius de comercialització en els casos d'algunes viles draperes del País Valencià, com Alcoi o Enguera (R. Aracil i M. García Bonafè, Industrialització al País Valencià (el cas d'Alcoi), València, 1974; M. Deasit Cháfer i J. Seró Dobón, El vapor de San Jaime en la indústria tèxtil enquerina, València, 1989, p. 28). També a alguns centres llaners de la Messeta sud existiren companyies gremials de comercialització (M. García Ruipérez, "La indústria tèxtil en Castilla-La Mancha durante el siglo XVIII", a I Congreso de Historia de Castilla-La Mancha, tom VIII. Conflictos sociales y evolución económica en la Edad Moderna, Talavera de la Reina, 1988, p. 366). A Segovia es dissenyaren projectes d'aquest tipus, que no acabaren posant-se en pràctica, durant la dècada de 1720 (A. García Sanz, Desarrollo y crisis..., p. 247). El funcionament d'aquestes institucions és millor conegut en el cas de la fàbrica de Terrassa durant el segle XVII: J. Coma i Ainsa, "La indústria tèxtil en l'època moderna", a J.M. Benaul Berenguer i altres, Història de Terrassa, Terrassa, 1987, pp. 248-251.

venguessin al major i al menor, draps exclusivament de Béjar<sup>531</sup>.

La llotja no fou només un mecanisme de penetració en el mercat madrileny, el més important per a la draperia bejarana durant la primera meitat del segle, sinó que en la seva organització i gestió es dirimí en bona mesura la distribució de les rendes generades en la nova fàbrica.

En primer lloc, el privilegi concedit per la Junta de Comerç implicava que la comercialització dels gèneres es produïria sense la participació del gremi de comerciants madrilenys. Així, segons el citat privilegi, els fabricants vendrien en la llotja a través d'un factor nomenat per ells que no fos membre del gremi de comerciants de Madrid, encara que haurien de pagar un 8 per 100 a aquest gremi en concepte de drets d'entrada a la capital<sup>532</sup>. Com en el cas de la llotja concedida a la fàbrica de Guadalajara, l'eliminació dels intermediaris comercials pretenia aconseguir que les fàbriques privilegiades poguessin oferir preus més baixos i, per tant, competir de manera més eficient amb la draperia estrangera; alhora, probablement s'esperava que l'absorció del benefici comercial per part de les pròpies fàbriques contribuís a la capitalització d'aquestes.

Des dels moments inicials, els comerciants de Madrid presentaren oposició a la llotja. Ja el setembre de 1720 els fabricants manifestaven que havien rebut notícies en aquest sentit, i atorgaven poders a un veí de Madrid per a que preparés la defensa dels seus interessos davant la Junta de

---

<sup>531</sup>La potenciació d'aquest tipus d'estructura comercial per a les fàbriques privilegiades fou un tret de la política de l'estat durant aquests anys. El 1722 s'organitzà una llotja a Madrid de la fàbrica reial de Guadalajara amb característiques similars a la de Béjar. A. González Enciso, Estado e industria..., p. 674

<sup>532</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1086, fols 490-491

Comerç<sup>533</sup>. Malgrat les protestes dels comerciants, el 3 de maig de 1723 la Junta de Comerç confirmà els privilegis de la fàbrica de draps fins de Béjar<sup>534</sup>. El gremi de mercaders de draps de la Cort continuà, però, oferint resistència a l'existència de la llotja. Les seves gestions foren la causa que el desembre de 1725 la Junta ordenés tancar aquest establiment<sup>535</sup>. El plet continuà, però, i després que el març de 1726 els fabricants demanessin a la Junta que "se ponga perpetuo silencio a dichos Mercaderes de Madrid", el setembre del mateix any la llotja tornava a funcionar<sup>536</sup>. El magatzem dels fabricants de Béjar encara es tornà a tancar - aquesta vegada durant un període més llarg, de 1729 a 1732 - degut, com veurem més endavant, a problemes interns del gremi de fabricants<sup>537</sup>. Després d'aquestes vicissituds, tornà a funcionar, sembla que de forma ininterrompuda, fins que es clausurà definitivament a inicis de la dècada de 1740.

L'actitud contrària a la llotja per part del gremi de comerciants de draps de la Cort no va limitar-se a les accions judicials en la Junta de Comerç: el control de l'entrada dels teixits a Madrid, que mantenien els gremis comercials, els permetia dificultar l'assortiment de draps de la llotja. Així, el 1726 els fabricants declaraven que els mercaders maltractaven els draps de la vila a l'entrada de Madrid: "con intención de deslucirlos los ajan y maltratan y desperdician

---

<sup>533</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1083, fols 131-132

<sup>534</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1086, fols 490-491

<sup>535</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1087, fols 69-70

<sup>536</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1087, fols 69-70; el setembre de 1726, Pedro Mazorra, factor de la llotja, prengué possessió i inicià les vendes de draps: A.H.P.S., Protocolos, prot. 1087, fols 179-180

<sup>537</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 924, fols 63-64

y (els tenen) en dicha aduana más tiempo del que (es) menester"<sup>538</sup>.

La segona qüestió que es dirimí durant les dècades dels anys vint i trenta era la següent: aconseguida la independència respecte els mercaders madrilenys, qui i amb quines condicions s'hauria de fer càrrec de la venda dels draps en la llotja. No es tractava pas d'un problema secundari, ja que calia garantir una certa experiència comercial del factor, alhora que la seguretat i la puntualitat en el pagament dels draps. Durant els primers anys vint el gremi de Béjar va recórrer a Juan de Velasco, comerciant de llenços en la Cort i natural d'Hervás. Aquest fet vulnerava clarament les condicions del privilegi, però el subterfugi era, segons explicaven els fabricants el 1724 el següent:

(els fabricants) "se valieron de Juan de Velasco (...) para que respecto de ser Mercader les buscasse persona que la sirviera la factoría dándose a este un mero salario y corriendo lo demás de dicha lonja así el cuidado como la seguridad de caudales y hacienda de los fabricantes por cuenta o riesgo del dicho Velasco, por que habiendo propuesto que Juan de Llano su criado serviría para factor con el salario que el le daría, otorgaron escritura en la que dicho Velasco se constituyó fiador y principal pagador"<sup>539</sup>

Sota aquests tractes menaren els fabricants la llotja almenys des de 1722 a 1727, anys en que Juan de Llano o Pedro Mazorra, ambdós criats de Velasco, exerciren de factors<sup>540</sup>. Ara bé, amb Velasco els fabricants aconseguiren establir una relació en la que aquest quedava reduït a un simple venedor a comissió. Eren

---

<sup>538</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1087, fols 69-70

<sup>539</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 767, s.f. (26-10-1724)

<sup>540</sup>Els poders localitzats en favor de Juan de Llano per que exerceixi de factor són els següents: A.H.P.S., Protocolos, prot. 766, s.f. (7-4-1722), prot 767, s.f. (27-4-1723), prot. 1086, fols. 70-71; en favor de Pedro Mazorra: prot. 1086, fols 421 i 490-491, prot 1087, fols 209-210. Pedro Mazorra era també un home de palla darrera el qual hi havia Velasco: prot. 767, s.f. (4-4-1725).



els fabricants els qui fixaven el preu de venda de la vara de drap (38 rals entre 1722 i 1725)<sup>541</sup>; aquest mateix preu seria el que el factor hauria d'entregar a cada fabricant per les varas entrades a la llotja<sup>542</sup>. El guany de Velasco consistia en una comissió, fixada en un 4 per 100 el 1722<sup>543</sup>, i rebaixada el 1723, en renovar-se els tractes, a un 3 per 100 de les vendes a la menuda i a un 2 per 100 en les vendes al major<sup>544</sup>.

El subterfugi d'empresar a Velasco havia permès, en principi, conservar la independència respecte als gremis mercantils, alhora que confiar la gestió en un individu solvent i amb experiència comercial a la Cort. Els problemes dels fabricants amb Velasco començaren, però, aviat. D'una banda, no sempre el factor va estar disposat a assumir la seva condició de fiador dels seus homes de palla<sup>545</sup>. A més, els fabricants sospitaven que Velasco havia venut draps a preus més elevats dels fixats, apropiant-se de la diferència<sup>546</sup>.

D'altra banda, els problemes de finançament del cicle

---

<sup>541</sup>En el poder atorgat a Juan de Llano el 1722 es fixava la condició que aquest no pogués vendre la vara de drap a menys de 38 rals la vara (excepte el que vengués al major al gremi de comerciants de draps de la Cort, que s'hauria de vendre a 36 rals/vara) i es deia explícitament que "si los diere menos dicha quiebra a de ser por su cuenta y riesgo". A.H.P.S., Protocolos, prot. 766, s.f. (7-4-1722). Aquest preu de 38 rals/vara era també el preu màxim: el 1725 es declarava que en diverses escriptures atorgades probablement a Madrid es fixava aquest el preu de venda i els fabricants atorgaven poders a alguns dels membres del gremi "para averiguar si algunas varas de las que se hayan entregado se han vendido a más de los dichos treinta y ocho reales cuyo exceso debe satisfacer dicho Don Juan de Velasco" A.H.P.S., Protocolos, prot. 767, s.f. (4-4-1725).

<sup>542</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 867, fol 183

<sup>543</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 766, s.f. (7-4-1722)

<sup>544</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 767, s.f. (27-4-1723)

<sup>545</sup>El 1724 els fabricants hagueren d'atorgar poders per a aconseguir que Velasco es fes càrrec del pagament dels draps venuts pels fabricants de Béjar a Juan de Llano. A.H.P.S., Protocolos, prot. 767, s.f. (26-10-1724)

<sup>546</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 767, s.f. (4-4-1725)

productiu devien estar afectant a alguns fabricants, ja que els tractes amb Velasco no l'obligaven a adelantar l'import dels draps entrats en la llotja. Fou aquest darrer factor el que determinà que a partir de 1725 es comencessin a plantejar projectes per a la formació d'una companyia comercial que absorbís tota la producció de la vila i pagués als fabricants al comptat en el moment de l'entrega dels draps. A partir d'aquest moment, però, s'intensificaren<sup>547</sup> les discussions sobre els mecanismes de comercialització col·lectiva entre els membres del gremi.

La formació d'una companyia comercial era presentada com la fórmula idònia per a evitar que la incapacitat per a suportar el temps de rotació del capital circulant generés quebres en les empreses i decadència en la qualitat de la fàbrica. S'argumentava que afavoriria tots els fabricants i especialment els petits fabricants. Tal com deia el Duc el gener de 1727, amb la companyia, aquests tindrien l'avantatge de

"tener ahí pronto el dinero, siempre y cuando lo necesiten, con lo cual no sólo los que actualmente fabrican continúan y conservan el trato; pero otros que por falta de medios no le han introducido hallan medio para establecerse y teniendo la ganancia dentro de su casa se excusan de contingencias"<sup>548</sup>

---

<sup>547</sup>Ja abans de formular-se els projectes de companyia comercial hi havia hagut una certa divisió de parers entre els fabricants pel que fa a la Llotja de Madrid. Ja l'abril de 1721 un grup de fabricants atorgaven poders a un veí de Madrid per apartar-se del plet amb els mercaders, i demanaven tornar a la "libertad que antes tenían para poder vender por Mayor a dicho Gremio de Paños, sus individuos y otras cualesquiera personas" A.H.N., Osuna, leg. 259, exp. 28-4; el setembre de 1724 els fabricants flamencs acusaven als naturals més poderosos de voler disposar "en lo que toca a Lonja sólo mirando por su propio interés" (A.H.N., Osuna, leg. 258, exp. 35-4).

<sup>548</sup>A.H.N., Osuna, leg. 259, exp. 28-4. El Duc era favorable a la implantació de la companyia comercial, i no es cansava d'enviar cartes-ordre als seus administradors per què n'agilitzessin la formació. La seva actitud favorable s'explica d'una banda, perquè es plantejava esdevenir inversor en la Companyia; sobretot, però, pensava que si aquesta canalitzava a través d'un magatzem a Béjar la comercialització de tots els draps, es podria sostenir més fàcilment que les vendes tenien lloc en realitat a Béjar, és a dir, en el seu territori jurisdiccional. Aquest fet era important en un moment en que els fabricants estaven qüestionant, a través de la consulta a advocats, el dret ducal de cobrar l'alcalala dels draps venuts fora de la vila.

La qüestió, però, no era tant senzilla. Per a formar la companyia i pagar als fabricants en el moment en que entreguessin els draps calien capitals immobilitzats en un fons de rotació. Qui aportaria aquests capitals i quin benefici es derivaria d'aquest fet esdevingué el principal punt en el que es centraren les discussions.

El novembre de 1725, Pedro Blondeaut, un dels fabricants flamencs més importants, proposava la formació d'una companyia per a la venda de draps, en la qual cinc individus (un d'ells es proposava que fos el Duc) invertissin un capital de 2.500 doblons. Als inversors se'ls pagaria un 5 per 100 d'interessos, i la resta dels guanys de la Companyia s'hauria de repartir entre els fabricants en proporció als draps que haguessin dipositat per a la venda<sup>549</sup>. Malgrat que es donava notícia que en Junta de Fàbrica tots els membres del gremi havien estat d'acord amb la formació de la Companyia<sup>550</sup>, aquesta no es constituí i les discussions sobre la forma que havia de prendre continuaren durant els anys següents.

La proposta de Blondeaut prevèia que els inversors juguessin bàsicament un paper de prestamistes. De diferent naturalesa foren, però, la resta de projectes que es discutiren aquells anys. Segons aquestes propostes, els fabricants cobrarien una quantitat fixa per l'entrada de les seves peces en la companyia; els individus que haguessin invertit cabals en aquesta - es prevèia que alguns d'ells fossin els principals fabricants - s'apropriarien de la diferència entre aquest preu i el de la venda final. Un arranjamet d'aquest tipus implicava

---

Els arguments ducals en aquest sentit estan exposats a A.H.N., Osuna, leg. 258-2, exp. 55.

<sup>549</sup>A. Martín Lázaro, "La fábrica de paños de Béjar...", pp. 25-26

<sup>550</sup>ibidem

clarament la subordinació de bona part dels productors respecte els membres de la companyia, ja que constituïa, de fet, un peculiar sistema de subcontractació generalitzada. Lògicament eren els fabricants més acabats, aquells que pensaven invertir fons en la companyia, els més fermes defensors d'aquest tipus de projectes, mentre que els fabricants més modestos hi oposaren resistència. Així, el 1732 Juan Téllez acusava els petits fabricants de torpedejar la formació de la companyia; els presentava com a enemics de l'interés comú ("aunque se dice que los ricos pierden a los que no lo son, aquí se experimenta lo contrario") que eludien la comercialització col·lectiva per a dissimular la mala qualitat dels draps que fabricaven, i censurava l'organització "democràtica" del gremi de fabricants amb l'argument que "estas juntas que se hacen es dar alas a los malos fabricantes que tomen resoluciones impracticables y quedar en el abuso en que estaban"<sup>551</sup>

Ja el 1725 havia arribat a la Junta de Comerç l'acusació de que Téllez havia lograt que la resta dels fabricants s'obliguessin a donar-li 250 peces de drap anuals a 28 rals/vara "para que las pudiese beneficiar a su cuenta en dicha Lonja"<sup>552</sup>. El gener de 1727 un projecte similar es discutia obertament. El punt de conflicte que frenava en aquell moment la constitució de la companyia era la fixació del preu al que s'hauria d'abonar als fabricants la vara de drap. La junta del gremi decidí fixar-lo en 32 rals, mentre que els fabricants Lucio i Téllez, que pretenien entrar en la companyia com a inversors, intentaven pressionar els preus a la baixa, tot

---

<sup>551</sup>A.H.N., Osuna, leg. 259, exp. 27-2

<sup>552</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1086, fols 492-493

citant la quantitat de 30 rals/*vara*<sup>553</sup>.

Mentre es discutien els diferents projectes de formació de companyies, el maig de 1727 un dels fabricants, Dionisio Mubak, es féu càrrec en solitari de la llotja de Madrid<sup>554</sup>. Mubak s'obligava a administrar la llotja durant un any, posar-hi dependent i assortir-la de draps comprats a Béjar al col·lectiu dels fabricants. Dionisio Mubak era un fabricant força important en el context local, però, així i tot, els seus recursos eren insuficients per a abastir de draps a la llotja. Per això, féu companyia amb un soci comanditari que entregà 35.000 rals de cabal "a pèrdua o ganancia"<sup>555</sup>.

El 1729, mort Mubak endeutat i pledejant els seus hereders amb el seu soci<sup>556</sup>, la llotja quedava de nou sense factor i sense fons, i es reobrien les discussions, mai resoltes, sobre la manera de formar companyia<sup>557</sup>. La manca de cabals per a assortir el magatzem de Madrid fou probablement la causa del

---

<sup>553</sup>A.H.N., Osuna, leg. 259, exp. 28-4. També un inversor madrileny, interessat en formar part de la companyia, estava intentant pressionar els preus a la baixa.

<sup>554</sup>En aquella data la Junta de Fàbrica nomenà al seu fill (que en realitat era un home de palla del seu pare) factor de la Llotja. A.H.P.S., Protocolos, prot. 1087, fols 179-180

<sup>555</sup>El soci era D. Mateo León y Arellano, veí d'Avila i resident en aquell moment a Béjar, descrit com a "Presbítero Fiscal general de la Reverenda Cámara apostólica". A.H.P.S., Protocolos, prot. 768, s.f. (27-8-1727).

<sup>556</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 870, fols 237-242 i 252-259. En l'inventari post-mortem de Dionisio Mubak elaborat l'agost de 1729 els béns de fàbrica es comptabilitzaven en 53.208 rs, però calia rebaixar la important quantitat de 46.404 rs de deutes en contra relacionats amb la fàbrica. El total dels béns del difunt sumava 124.561 rs, però si restem els deutes i els béns aportats pels cònjuges al matrimoni, Mubak havia sofert pèrdues per valor de 17.967,75 rals durant els darrers cinc anys de la seva vida, des que es casà amb Josefa Vázquez Coronado pèrdues per valor de 17.746,5 rs (A.H.P.S., Protocolos, prot. 870, fols 261-315)

<sup>557</sup>El 1732 Téllez pretenia invertir en la companyia de 50 a 60 mil rals en draps, junt amb un inversor de Madrid que oferia 1.000 doblons. Sembla que Téllez pretenia sobrevalorar els draps col·locats com a fons, de manera que, segons reconeixien fonts de la casa ducal, generalment favorables a Téllez, "eran dos las ganancias". Sembla també que hi hagué marcada oposició de la major part del gremi al projecte de Téllez. A.H.N., Osuna, leg. 258, exp. 35 i 38; leg. 259, exp. 27-2.

tancament de la llotja fins el desembre de 1732<sup>558</sup>, el que amb tota seguretat explica la dura crisi de la draperia de la vila durant aquest període.

A finals de 1732 la Junta del Gremi logrà frenar la formació de companyies comercials. La llotja es reobrí, i es nomenà factor a D. Francisco de Montemayor, també, com Velasco, mercader de llenços i probablement originari d'Hervás<sup>559</sup>. Pocs mesos més tard, el maig de 1733 es nomenava altra vegada a Velasco factor de la llotja. Les condicions imposades a aquest, malgrat les seves protestes, el reduïen a ser un simple comissionista dels fabricants. Així, de manera similar al que succeí durant els primers anys vint, el gremi resolgué que Velasco hauria de vendre a 33 rals/*vara* i hauria de posar un rètol públic que anunciés aquest preu. Alhora, rebria una comissió d'un ral per *vara* de tot allò que vengués i 100 ducats anuals "para ayuda de renta de la casa"<sup>560</sup>. La llotja de Madrid no anava associada a cap companyia ni magatzem a Béjar, sinó que la venda a altres punts de la península quedava lliure i a realitzar per cada fabricant individualment, tal com demostren les escriptures d'obligació i poders per a la compra-venda de draps existents en els protocols notariais durant aquests anys.

Aquest tipus d'arranjament sembla que perdurà fins al definitiu tancament de la llotja a inicis dels anys quaranta. El 1737, mort Velasco, els fabricants nomenaren nou factor. Aquest, D. Joseph Cortés de Santa María, havia de vendre també

---

<sup>558</sup> En aquella data es citava que els anys anteriors la Llotja havia estat tancada "por no tener paños suficientes para estar surtida ni aquellos caudales que abastasen para ella". A.H.P.S., Protocolos, prot. 924, fols 63-64

<sup>559</sup> A.H.P.S., Protocolos, prot. 771, s.f. (4-9-1733)

<sup>560</sup> A.H.N., Osuna, leg. 259, exp. 27-2

al preu que li fixessin els fabricants - 35 rals la vara del que es vengués a la menuda i 31 rals del que s'entregués al major -, alhora que s'obligava a entregar al gremi 20.000 rals com a fons d'anticipació<sup>561</sup>.

.....

Coincidint amb la primera etapa d'expansió de la fàbrica de draps fins, la formació de mecanismes comercials col·lectius fou el marc en el que es dirimí la distribució de les rendes generades en la nova fàbrica. La configuració definitiva de la llotja de Madrid proporcionà un mecanisme de comercialització independent dels gremis comercials de la Cort, mentre que el fracàs dels diversos projectes de companyia frenà els intents de subordinació del col·lectiu dels fabricants respecte els membres més acabats del gremi.

Més difícil és fer un balanç dels resultats estrictament comercials d'aquestes institucions. La seva accidentada història i els problemes financers del conjunt del gremi els hi devien restar eficàcia. D'altra banda, les vendes a través de la llotja eren probablement un mecanisme força rígid de comercialització. Aquest qualificatiu és especialment aplicable al sistema de fixació de preus, decidits per la Junta de Fàbrica en cada contracte amb els factors. Tot i que caldria conèixer el seu funcionament en la pràctica, en principi el sistema impedia l'adaptació tant a les oscil·lacions de la demanda, com a les modificacions en els costos de producció, especialment a les variacions del preu de la llana. Tot i així, la direcció de les vendes durant la primera meitat del segle, molt centrades en el mercat madrileny, sembla indicar que la

---

<sup>561</sup>A.H.P.S., Protocolos. prot. 1003, s. f. (7-2-1737). El factor rebria a canvi 1,5 rals per *vara* del que vengués al menor i 1 ral per *vara* del que despatxés al major; anava a compte del factor el lloguer de la casa-llotja.

l'lotja fou útil per a la penetració en aquest mercat, potser perquè la gestió del magatzem es vinculà amb els lligams comercials previs que ja mantenien alguns sectors de la comarca, especialment els comerciants de llenços, amb la Cort.

B) L'experiència fallida de mitjan segle.

Després que cap el 1742 fos tancada definitivament la llotja de Madrid, els fabricants de Béjar comercialitzaren lliure i individualment la seva producció fins el desembre de 1746, en que es formaren noves companyies gremials per a accedir a la venda de draps.

La constitució de formes col·lectives de comercialització responia a problemes de la fàbrica de Béjar, però també a la política imposada per la Junta de Comerç. Pel que fa a la primera qüestió, el 1748 els fabricants assenyalaven la naturalesa dels problemes que els havien portat a la formació d'aquestes institucions. Bàsicament, incidien en tres tipus de qüestions: a) l'existència de formes de comercialització fonamentades en l'accés directe al mercat per part de fabricants que sovint no disposaven d'informacions adequades sobre la fiabilitat i solvència dels compradors, ni del cabal necessari per a suportar el temps requerit per a la comercialització, fet que els portava a haver de malvendre la seva producció; b) la competència comercial entre els membres del gremi - "hacerse mal tercio unos fabricantes con otros"-; c) les deficiències en la qualitat de la draperia de la vila, degut a l'extensió dels fraus, fet que era conseqüència dels dos factors anteriors<sup>562</sup>. De totes

---

<sup>562</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1009, fols 395-396



maneres, l'acord de la formació de la llotja col·lectiva per a la venda de draps a Béjar es prengué en últim terme degut a les pressions de la Junta de Comerç, ja que aquesta condicionà contemplar la concessió de privilegis fiscals a l'efectiva constitució de mecanismes col·lectius de comercialització. Així, tal com explicaven el 1747 els regidors de la vila i com reconeixien els fabricants, la iniciativa de formació de la companyia de 1746 partí d'una suggerència en aquest sentit expressada pel president de la Junta de Comerç: quan aquell any els fabricants li sol·licitaren franquícies, aquest respongué que "no se pensase en ello; que la causa de la decadencia consistía en la desunión, que discurriesen sobre hacer compañía y en tal caso se conseguirían muchos beneficios"<sup>563</sup>.

D'altra banda, la formació de la llotja intentava assegurar la venda dels gèneres produïts a través de la captura de mercats privilegiats. La recerca d'*asientos* fou la principal iniciativa en aquest sentit. Malgrat els *asientos* constituïen una forma de comercialització que comportava alguns riscos -per exemple, els fabricants desconfiaven de la Casa Reial pel que fa a la puntualitat en els pagaments de les seves comandes<sup>564</sup>-, des d'un altre punt de vista permetien la disminució dels costos de comercialització en concentrar en una sola transacció un volum important del gènere venut. El juliol de 1748, el gremi intentà negociar una contrata amb la Real Compañía de Fábricas y Comercio de Sevilla; l'agost de 1749, entrà en contacte, amb la mateixa finalitat, amb el Gremi de Comerciants de Madrid; el novembre del mateix any s'intentà aconseguir una contrata amb la Corona per a abastir de draps a la Casa Reial

---

<sup>563</sup> A.M.B., *Acuerdos*, llib. 34, acta de 16-2-1747 i documents annexos.

<sup>564</sup> A.H.P.S., *Protocolos*, prot. 1009, fols 394-395

i a les Reials Guàrdies<sup>565</sup>. No sembla, però, que aquestes la consecució d'aquests *asientos* tingués èxit real durant aquesta etapa<sup>566</sup>.

En darrer lloc, la formació de companyies comercials buscava facilitar l'accés a vies externes de finançament, tot mancomunant els recursos en béns immobles per a accedir al crèdit barat i segur que suposava la imposició de censos. No sembla, però, que tinguessin èxit els intents en aquest sentit, fonamentalment la negociació d'un cens d'uns 240.000 rs que oferia José de la Fuente, veí i regidor de la ciutat de Zamora<sup>567</sup>.

L'acord de formació de la Llotja establia que els directors de la Casa de l'Art serien els encarregats de canalitzar la venda dels draps. Malgrat que desconeixem com realitzaren aquesta tasca durant el primer any d'existència de la Llotja, sembla que aviat calgué dotar-se d'una estructura més àgil que no la venda a peu de fàbrica. Així, l'agost de 1748 es constituí la primera companyia comercial que signà una contrata per a la comercialització dels draps amb els directors de la Casa de l'Art<sup>568</sup>. Una contrata similar es renovà amb una segona companyia el 25 d'octubre de 1749, i encara en una tercera ocasió el 16 de juliol de 1750<sup>569</sup>.

---

<sup>565</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1008, fols 100-101; prot. 1009, fols. 282-283 i 394-395.

<sup>566</sup>No tenim notícies que es signés cap d'aquests *asientos*. Ben segur que no es devia arribar a cap acord amb el gremi de comerciants de Madrid: una de les condicions que exigien els comerciants era que els fabricants no poguessin vendre per sí mateixos a la capital; prova que no s'havia signat la contrata era que en els anys següents trobem repetidament als fabricants de la vila venent pel seu compte a la Cort. Pel que fa a les Guàrdies Reials, veure més amunt apartat 5.2.1.1.

<sup>567</sup>Veure A.M.B., Acuerdos, llib. 34, sessions de 14-1-1747, 16-2-1747 i 14-8-1747 i en el mateix llibre, escriptures notarials adjuntes, fol 53.

<sup>568</sup>Aquesta contrata a A.H.P.S., Protocolos, prot. 1008, fols 126-130

<sup>569</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1009, fols 376-381 (1749) i 251-257 (1750).

Les tres societats formades per a la venda de draps estaven formades principalment per fabricants. En la primera companyia, hi havia 15 socis principals i 9 fiadors, la major part dels quals formaven part del gremi, tot i que hi havia excepcions, com la de Miguel Ramírez, *hijodalgo*. En la dues companyies següents hi havia un únic soci principal -Manuel Lucio en la de 1749 i Diego Hernández de Medina en la de 1750-, però darrera seu, com a fiadors, trobem un col·lectiu de fabricants en el primer cas i d'artesans de la fàbrica i petits comerciants de Béjar i el Barco en el cas de la contrata de 1750.

Segons la primera contrata signada el 1748, els directors de la Casa de l'Art vendrien els draps dipositats en la llotja a tots els comerciants - foranis o locals - que hi acudissin; per la seva banda, els socis de la companyia es comprometien durant un any a vendre totes les peces que no haguessin trobat sortida en la llotja de Béjar. Es fixava el preu que la companyia pagaria els draps en 23,5 rals la vara, quantitat que s'hauria de fer efectiva al retorn del viatge en el qual s'hagués realitzat la venda. Aquest preu, però, s'hauria de renegociar si el Rei o la Junta de Comerç concedien algun tipus de franquícia o exempció. Els directors de la Casa de l'Art es comprometien, a més, que en els tractes que la Llotja efectués directament amb comerciants que no fossin membres de la companyia, s'exigiria el pagament al comptat i a preus de mercat. Per la seva banda, les condicions de la contrata obligaven als membres de la companyia a tenir en compte una sèrie de requisits. Ja hem citat l'obligació de fer-se càrrec de tots els draps no venuts en la llotja. D'altra banda, la companyia es comprometia a dipositar 30.000 rals a la casa de l'Art - destinats a "subvenir las precisiones que ocurran a los

fabricantes" - durant l'any de duració de la contrata. També es comprometien a no vendre draps a Béjar - és a dir, a no competir amb la llotja - i a treure les mateixes càrregues de draps a l'estiu, l'època de menor consum, que a l'hivern i temps de fires.

A canvi d'entregar la producció a preu baix<sup>570</sup>, el gremi pretenia així assegurar la sortida de tota la producció, minimitzar els efectes de les fluctuacions estacionals de la demanda i disposar d'un fons per a fer front a les dificultats del negoci.

La renovació de la contrata el 25 d'octubre de 1749, amb algunes modificacions en les condicions, ens indica algunes de les dificultats amb que s'enfrontà la companyia: l'estacionalitat de la demanda i la incapacitat per a garantir als fabricants la fluïdesa en el pagament del gènere. La nova companyia per a la venda de draps, concedida pels directors de la Casa de l'Art en pública subasta, oferí 24 rals menys 4 maravedís per vara, un preu lleugerament més alt que el de la primera contrata. En contrapartida, però, no es feia referència a l'obligació de deixar quantitats en dipòsit a la Casa de l'Art. D'altra banda, el contratista només s'obligava per 6 mesos - és a dir, d'octubre a maig - amb la qual cosa obviava l'anterior obligació de vendre les mateixes quantitats a l'estiu que a l'hivern, però, en canvi, havia de garantir que no quedarien en la Casa de l'Art sense vendre's més de 100 peces. En cas que no es respectés aquesta darrera condició, la direcció del gremi tindria facultats per buscar qui portés a vendre l'estoc existent, i anirien a compte del contractista els

---

<sup>570</sup>Segons el Cadastre d'Ensenada, el preu regular de venda de la vara de drap 26è eren 25 rals (A.H.P.S., Catastro, llig. 337, fol 29). El 1747 els fabricants declaraven també aquesta xifra com el preu normal de venda: A.M.B., Acuerdos, llib. 34, 14-2-1747.

costos de transport i comercialització i "todos los daños y riesgos que se siguiesen a los fabricantes de dicha venta".

En la contrata signada el 1750, s'observen també modificacions en les condicions que subratllen la naturalesa dels problemes amb què topaven aquest tipus d'organitzacions. D'una banda el gremi reduïa a 80 el nombre de draps que podien quedar en estoc. De l'altra, els assentistes es comprometien a mantenir la contrata durant un any, però els preus oferts per vara variaven segons les estacions:

- juliol i agost de 1750: 23,5 rals/vara

- 1 de setembre de 1750 - 30 d'abril de 1751: 24 rals/vara

- 1 de maig de 1751 - 30 de juny de 1751: 23,5 rals/vara

Finalment, les companyies de comercialització acabaren en quebra. El juny de 1751, finalitzat ja el període de duració de la companyia escripturada el 1750, Diego Hernández de Medina, soci principal d'aquesta, devia a la Casa de l'Art 196.324 rs i 30 mrs, és a dir, l'import d'unes 230 peces<sup>571</sup>. El juny de 1752 encara devia 44.327 rs i 15 mrs<sup>572</sup>, i malgrat el corregidor de Béjar havia ordenat l'execució dels béns de Diego Hernández de Medina i fiadors, aquests havien acudit a la Chancilleria de Valladolid, tribunal que havia paral·litzat l'embargament a l'espera de dictar sentència. Els directors de la Casa de l'Art, que van recórrer a la Junta de Comerç, atribuïen la resolució de la Chancilleria a la "sinistra relación de los señores Presidente y Oidores de Real Chancillería" amb Diego Hernández de Medina<sup>573</sup>. Els plets

---

<sup>571</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1010, fols 271-272

<sup>572</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 928, fol 402

<sup>573</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1010, fols 154-155

entre la Casa de l'Art i la Companyia, d'una banda, i entre els mateixos socis d'aquesta - que s'acusaven mútuament d'estafa i de mala administració -, de l'altra, es perllongaren almenys fins a 1758<sup>574</sup>, encara que desconeixem els detalls del seu resultat final.

### C) Les companyies comercials (1770-1800)

En el capítol 3 havíem vist que, coincidint amb la crisi encetada els anys seixanta, els fabricants es dotaren durant la segona meitat del segle de formes col·lectives de comercialització. Havíem analitzat els aspectes normatius de les escriptures de constitució d'aquestes companyies. En aquest apartat s'estudiarà el seu funcionament des del punt de vista comercial.

Recordem primer la cronologia de les companyies. L'agost de 1770 es signà la primera escriptura que formalitzava la creació d'una companyia gremial per a la venda de draps<sup>575</sup>. Passats els tres anys de vigència que es contemplaven en aquesta escriptura, l'abril de 1773 es renovà per un període de nou anys<sup>576</sup>. Ambdues companyies tenien un caràcter obligatori, és a dir, prevèien que tots els fabricants hi col·loquessin tota la seva producció. Com ja s'ha citat en el capítol 3, durant

---

<sup>574</sup>A més dels documents ja citats, els avatars d'aquesta qüestió es poden seguir a A.H.P.S., Protocolos, prot. 928, fol 405; prot 929, fols 10-11; prot 876, fol 76, 114-115, 116-117, 128, 158-159 i 160-161; prot. 880, fols 2-3; prot. 881, fols 170-171; prot. 882, fol 138.

<sup>575</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1022, fols 6-7

<sup>576</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1025, fols 246-253. Encara que la nova societat no fou aprovada per la Junta de Comerç fins a setembre de 1775, funcionà *de facto* des de 1773. Aquest retard en el reconeixement de la Junta fou degut a que aquesta condicionà la seva aprovació a la solidesa dels fons de la Companyia; fins a setembre de 1775 no considerà que aquesta tenia cabals suficients. A.H.P.S., Protocolos, prot. 1025, s.f. (30-7-1775)

els anys vuitanta, quan sembla que les expectatives de la fàbrica de Béjar milloraven, la companyia gremial com a associació obligatòria entrà en crisi, degut a la segregació dels principals fabricants.

Aquesta crisi, que s'ha de relacionar amb les dificultats a l'augment de la producció que imposaven les estructures gremials, potser fou precipitada per les dificultats comercials de la companyia. L'agost de 1783 els diputats manifestaven que aquesta

"se halla con diferentes deudas contraídas a su favor por vecinos comerciantes y sacadores de paños y granas, tanto de esta Villa, quanto de los Lugares de esta Jurisdicción y de las Ciudades, Villas y Lugares de estos Reinos que tienen correspondencia de sacar de ella dichas especies de Paños y Granas"

i asseguraven que no es podia "disimular por más tiempo la necesidad del pago"<sup>577</sup>. Un altre factor que agreujà els enfrontaments foren els dubtes que expressaven diversos fabricants sobre la gestió del Caixer i Diputats<sup>578</sup>.

Tot i aquestes dificultats, a les que es sumaren els decrets de llibertat de fabricació de 1789, incompatibles amb les normes més restrictives de les escriptures de 1770 i 1773, el febrer de 1789 es tornà a constituir companyia. Com ja sabem, aquestes institucions tingueren continuïtat fins a finals de segle, encara que a partir de 1789 deixaren de tenir

---

<sup>577</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1034, fol 338-339

<sup>578</sup>El 1784 dos fabricants tenien presentada la "petición judicial de que se les entreguen las cuentas particulares y generales de los caudales de dicha Real Fábrica que manejan el Cajero y Diputados de ella para reconocerlas prolija y exactamente con los recados de su justificación deduciendo cualesquiera agravios que contengan contra el común y particulares de dicho gremio". El Corregidor de Béjar i Jutge conservador de la fàbrica es negava, però, a entregar els comptes particulars, i en junta de fàbrica s'aprovaren els comptes de la companyia tenint només informació dels comptes generals. A.H.P.S., Protocolos, prot. 790, fols 33-34

pretensions d'obligatorietat<sup>579</sup>.

Les escriptures de constitució de companyies d'aquest període presenten totes elles capítols similars. Es prevèia la comercialització conjunta de tot el gremi, a través d'una llotja a Béjar, dirigida pel Caixer i Diputats de la Casa de l'Art. Els fabricants rebrien la totalitat o una part de l'import dels draps quan els ingressessin a la llotja, segons un preu que s'hauria de decidir conjuntament en Junta de Fàbrica, i els beneficis que sobrepassessin aquest preu inicial s'haurien de repartir entre tots els fabricants a prorrata segons els telers que tinguessin en actiu. D'aquesta manera, i a diferència de les companyies anteriors, s'evitava que la comercialització i els guanys que d'aquesta es derivaven es concentrassin en un grup d'individus. Per a garantir la puntualitat en el pagament de les peces, la companyia es dotava d'un fons que procedia d'aportacions dels fabricants, proporcionals als telers que fessin treballar, i de sumes manllevades a cens de diversos particulars i institucions.

Disposem de poques dades per a avaluar els resultats de les companyies de la segona meitat del segle. Hi ha informacions disperses sobre els mètodes utilitzats d'accés als mercats. Els directors de la Casa de l'Art nomenaven alguns dels membres del gremi per què acudissin a les fires i fessin altres viatges per compte de la companyia. El 1780 es vengueren per aquest sistema 647 peces amb unes 23.127 vares, el 24 per 100 de la producció d'aquell any<sup>580</sup>. D'altra banda, es fèien càrrec directament de

---

<sup>579</sup>L'escriptura de constitució de la Companyia de 1789 a A.H.P.S., Protocolos, prot. 1039, fols 17-23.

<sup>580</sup>A.M.B., Alcabalas, Médicos, Utensilios, Repartimiento de Alcabalas de 1780. Quant als viatges a les fires, l'escriptura de formació de la companyia de 1789 prevèia que els veedors del gremi haurien de "hacer por si las ferias", i s'afegia que aquesta condició alterava el costum de "haberse juntado siempre que ha ocurrido caso de feria el gremio para nombrar sujeto que la haga". A.H.P.S., Protocolos, prot. 1039, fols 17-23.



la venda a peu de fàbrica a tractants forasters que acudien a la vila a la recerca de draps, i establïen contractes amb traginers independents de la vila i la comarca. Així, el 1788 almenys dos traginers del Puerto s'obligaven a pagar, quan retornessin dels seus viatges a Galícia i altres llocs, totes les peces que anessin comprant a la companyia a preus ajustats prèviament amb els directors d'aquesta<sup>581</sup>. El 1796 i el 1797 s'escripturaren contractes similars amb dos altres traginers de la comarca<sup>582</sup>.

D'altra banda, les companyies contribuïren probablement a l'establiment de contactes amb alguns comissionistes, sobretot a Galícia i algunes ciutats castellanes, tot i que no tingueren èxit en els intents de recuperació de les estructures comercials a Madrid<sup>583</sup>. Així, el 22 de març de 1776 la Companyia signà una contrata amb els comerciants D. Antonio Anivarro i Cia., de Santiago de Compostela, i amb la Vda. de Durango i Cia., de Valladolid. Segons aquesta contrata, la companyia posaria magatzem per a la venda de draps a Santiago i a Valladolid, magatzem que menarien les respectives cases comercials citades amb una comissió del 2 per 100. Els costos de transport, *alcabalas* i *cientos* que causessin les vendes anirien a compte de la Companyia de fabricants, que també fixava els preus de venda, a Santiago i a Valladolid, de la

---

<sup>581</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 893, fol 228-230 i 243-244

<sup>582</sup>El 1796 Juan i Esteban Yuste, pare i fill, traginers de Cantagallo s'obligaven a pagar puntualment l'import de tots els draps que traïessin de la Companyia. L'any següent feia obligació general en el mateix sentit Juan Díaz, traginer de Peñacaballera. A.H.P.S., Protocolos, prot. 944, fol 98 i prot 945, fol 179.

<sup>583</sup>El 1777 la Companyia demanava a la Junta de Comerç que es permetés a la Fàbrica de Béjar "poner Lonja en la Villa y Corte de Madrid para la venta por mayor y menor de Paños y Granas" (A.H.P.S., Protocolos, prot. 1028, fols 302-304). No tenim notícies, però, de que aquesta demanda fos escoltada. El 1779 la qüestió de la venda a Madrid encara s'estava negociant. El 23 de setembre d'aquell any la companyia atorgà poders a dos dels seus membres per que tractessin amb el Gremi de comerciants de draps de la capital "sobre que se consuma en ella la ropa de paños y granas que se fabriquen en esta Real Fàbrica, ajustando los precios, calidad de Paños, colores" (A.H.P.S., Protocolos, prot. 1030, fols 225-226)

vara de drap. Seria obligació de les cases comercials fer publicitat entre els potencials compradors i donar comptes dels resultats a la Companyia cada dos mesos. Alhora, Anivarro i Cia hauria de fer per compte de la fàbrica de Béjar les fires de Toro, Zamora i León, també amb la retribució d'un 2 per 100 de comissió i amb els costos de transport pagats pels fabricants. Per últim, els riscos de la venda al fiat els haurien d'assumir ambdues cases comercials<sup>584</sup>.

Fou també la companyia la que aconseguí la primera contrata important amb l'exèrcit, la que es signà el 1789 amb les Guàrdies Walones i Espanyoles. Com s'ha citat en un altre lloc, l'obtenció d'aquesta contrata s'explica en bona mesura pel fet que el Duc de Béjar, aleshores ja Duc d'Osuna, fos el coronel d'aquest cos. Des d'aquest punt de vista, l'associació dels fabricants devia ser fonamental, ja que, al marge dels ajuts inicials als flamencs, la política ducal es fonamentava al llarg de la segona meitat de segle en la no discriminació en els favors concedits a les empreses de la vila.

Com hem vist, un altre dels objectius de les companyies era minimitzar els efectes que tenia per als fabricants el temps de rotació del capital circulant. Les escriptures de formació de les companyies prevèien pagar total o parcialment els draps en el mateix moment de l'entrega. Per tal de poder portar a terme aquest objectiu, el gremi practicà una activa política de recerca de finançament extern a través de la imposició de censos. El quadre següent resumeix les quantitats manllevades a cens per l'organització gremial:

---

<sup>584</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1027, fols 281-285

**QUADRE 5.8: CENSOS CONTRETS PER LES COMPANYIES GREMIALS (1770-1800)**

DATA	PRINCIPAL	CENSUALISTA
29/4/1774	160.000 rs	Seminari de la Puríssima Concepció de Plasencia
15/4/1775	120.000 rs	Duc de Béjar (*)
27/8/1787	200.000 rs	Universitat de Salamanca
31/10/1787	82.411 rs	Memòries de Pedro i Diego de Almaraz

(\*): Malgrat que és qualificat com a cens, es tracta d'un préstec sense interès a pagar en 8 anys; FONT: A.H.P.S., Protocolos, prot. 1026, fols 288-312; 1037, fols 373-395 i 423-437; 948, fols 101-102; A.M.B., Acuerdos, llib. 58, escriptures notarials adjuntes.

L'associació dels fabricants tenia avantatges diversos a l'hora d'accedir al crèdit. D'una banda, era l'única forma de canalitzar cap a la indústria l'oferta de crèdit d'individus acabats o d'institucions importants, que prestaven en bloc sumes d'un volum fora de l'abast de gairebé tots els fabricants individuals. L'acció col·lectiva eixamplava doncs, el radi dels potencials oferents. D'altra banda, encara que els fabricants hipotecaren, junt amb la Casa de l'Art, finques pròpies a la seguretat d'aquests censos, tot sembla indicar que les garanties hipotecàries eren observades amb menor suspicàcia en el cas dels censos contrets col·lectivament. Les hipoteques que asseguraven els 120.000 rs que prestà el Duc de Béjar eren les mateixes propietats que cada fabricant havia ja obligat al cens de 160.000 rs que havia prestat el Seminari de Plasencia l'any anterior<sup>585</sup>. En la relació de les finques hipotecades pels censos a favor de la Universitat de Salamanca i de les memòries de Pedro i Diego de Almaraz hi apareixen sovint cases i terres que estaven assegurant ja el primer cens contret pel 'gremi

<sup>585</sup>Així s'indicava específicament en l'escriptura signada per la companyia a favor del Duc. A.M.B., Acuerdos, llib. 58, escriptures notarials annexes.

l'any 1774, que no estava redimit, i alguns fabricants fins i tot presentaren com a garantia les mateixes propietats en els dos censos de l'any 1787. Tot i que en aquests documents es citaven, com és usual, les hipoteques prèvies de cada finca, no es feia cap referència a les derivades dels anteriors censos contrets col·lectivament. El gremi actuà, a més, per tal de neutralitzar disposicions negatives de l'estat sobre el mercat del crèdit<sup>586</sup>. El 1783 aconseguí l'exempció de la Reial Ordre que limitava als particulars accedir als capitals de censos que oferien les capellanies, confradies, obres pies, *mayorazgos* i similars, capitals sobre els que tindria preferència la Real Hisenda<sup>587</sup>.

Tot i l'activa política de recerca de finançament extern, no és clar si les companyies aconseguiren complir amb l'objectiu de pagar les peces, almenys parcialment, en el mateix moment que els fabricants les dipositessin a la llotja. Alguns inventaris *post-mortem* de fabricants redactats durant aquella etapa indiquen els deutes que tenia la Companyia vers els seus associats; les dades que es poden extreure d'aquesta font, resumides en el quadre 5.9, són molt dispars i mostren que la Companyia complia aquest objectiu de manera molt irregular i desigual.

---

<sup>586</sup>A partir de les dues darreres dècades del segle, les dificultats de la Hisenda expliquen que aquesta comencés a competir amb força amb els particulars en el mercat del crèdit. Veure un plantejament d'aquesta qüestió a R. Robledo, "El crédito y los privilegiados durante la crisis del Antiguo régimen", a B. Yun Casalilla (coord.), *Estudios sobre capitalismo agrario...*, pp. 248-249.

<sup>587</sup>A.H.N., *Consejos*, leg. 51622, núm. 11

**QUADRE 5.9: DEUTES DE LA COMPANYIA A FAVOR DELS SEUS ASSOCIATS  
SEGONS ELS INVENTARIS D'ALGUNS FABRICANTS**

FABRICANT	DATA	DEUTE DE LA CIA	TELERS EN ACTIU	PECES DEGUDES*
-Valentín García Baltasar	1777	34.199,25	--	40
-J.M. Hz. Agero	1779	8.560	--	--
-José Núñez **	1780	3.339,25	1	--
-Fulgencio Hz. Bueno	1790	36.871,00	10	36/44
-Juan Hz. Agero	1791	43.998	4	45/55
-Vicenta Sánchez Cerrudo	1793	5.132,5	3	5
-Salvador Hz. Bueno	1794	16.889	--	--
-Antonio Pérez ***	1796	559	2	0.5
-Francisco García Pozo	1797	535	2	0.5

\*: Estimades segons la mateixa valoració de les peces que es fixa en els inventaris *post-mortem*; quan no s'indica aquesta dada és perquè el fabricant no té draps acabats en existències; \*\*: D'aquesta quantitat s'ha de baixar el sabó que Núñez va treure de la companyia; \*\*\*: Només es quantifica el saldo de les contrates de Guàrdies Walones i Espanyoles i no la resta de draps venuts a la companyia.

Nota: No s'inclouen els 500 rs per teler que els fabricants tenen dipositats a la Companyia.

FONT: A.H.P.S., *Protocolos*, prot. 892 (1777) fols 247-260; 1097 (1779), fols 10-27; 893 (1780), fols 186-195; 894 (1790), fols 172-243; 895 (1791), fols 563-586; 896 (1793), fols 303-324; 897 (1794), fols 333-343; 898 (1796), fols 374-387 i (1797), fols 336-347.

Les mateixes escriptures de formació de companyies ens indiquen quelcom sobre aquesta qüestió. No sembla que abans de 1775 la companyia pogués abonar puntualment la producció als fabricants. El 1773 s'afirmava que no tenia fons per a "socorrer las necesidades de los fabricantes, interín se dé salida a los Paños que introduzcan en la Lonja"; mentre no variés aquesta situació, no es podia garantir el pagament al comptat de les peces que els fabricants entressin a la llotja<sup>588</sup>. Degut a l'activa recerca de censos per part dels directors de la Casa de l'Art, pressionats per la Junta de Comerç, el 1775 ja es comptava amb un fons de rotació de

<sup>588</sup>A.H.P.S., *Protocolos*, prot. 1025, fols 246-253

333.100 rals<sup>589</sup>, i es prevèia que podria adelantar abans de la venda bona part de l'import de les peces entregades pels fabricants. No sabem com evolucionà aquesta qüestió, però en l'escriptura de 1789 es contemplava abonar la meitat del valor de les peces al comptat; l'altra meitat, s'aniria donant en "socorros semanales" a raó de 100 rals per teler<sup>590</sup>.

.....

A inicis dels anys noranta, diverses fonts atribuïen la prosperitat de la fàbrica de Béjar a l'existència de la companyia. El propi Larruga, sempre atent als efectes nocius de les estructures gremials, no desmentia aquesta valoració i evitava pronunciar-se<sup>591</sup>. Malauradament, les informacions disponibles tampoc permeten, ara com ara, una avaluació precisa de les companyies comercials. El seu paper en la construcció de nous lligams comercials després de la pèrdua del mercat madrileny i, a partir de 1775, en el subministrament de circulants al conjunt dels fabricants fou probablement desigual al llarg del temps, però no despreciable. Les noves oportunitats obertes a partir dels anys vuitanta, però, erosionaren un mecanisme de comercialització que es fonamentava en la inexistència de competència entre els membres del gremi i que era poc adequat per a respondre a les oportunitats de mercat, canviants i volàtils, de les darreres dècades del segle.

---

<sup>589</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1025, s.f. (30-7-1775)

<sup>590</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1039, fols 17-23

<sup>591</sup>E. Larruga Boneta, Memorias políticas y económicas..., vol XXXV, p. 145

5.2.2.2- Fabricants, traginers i comerciants: sobre l'articulació de la draperia de Béjar amb el comerç regional.

Una primera panoràmica molt general sobre els tipus de contactes amb els mercats que predominaven en les empreses bejaranes es pot extreure de l'observació dels crèdits derivats de les vendes de draps que apareixen en els inventaris *post-mortem* dels fabricants. Aquesta font és, però, limitadíssima. D'una banda, dels 55 inventaris de fabricants<sup>592</sup> localitzats durant el període 1720-1808, 38 no proporcionen cap tipus d'informació sobre aquest tema: en 26 casos, perquè no es liquiden crèdits i deutes o, més sovint, perquè es cita el deudor però no el concepte del deute; en els 12 casos restants, perquè els fabricants comercialitzaven exclusivament a través de les companyies gremials. En els 17 inventaris que proporcionen alguna informació, tampoc es pot assegurar que els crèdits registrats siguin tots els existents, ja sigui perquè no es disposava de totes les dades en el moment d'elaborar-se l'inventari, ja sigui perquè aquest no es redactava amb prou precisió. D'altra banda, els inventaris no proporcionen cap tipus d'informació sobre les formes de comercialització dels principals fabricants de la segona meitat del segle. Ja s'ha citat altres vegades que no s'han pogut localitzar els inventaris de Ventura Hernández Bueno i de Diego López; d'altra banda, individus d'una certa rellevància com Fulgencio Hernández Bueno o Francisco Sánchez de Ocaña moriren en una etapa en que comercialitzaven la seva producció bàsicament a

---

<sup>592</sup> Inclouen aquí alguns inventaris de béns que aportaren alguns fabricants a un segon o tercer matrimoni, que no han estat inclosos en l'apèndix 1, perquè es referien a individus pels quals disposen de l'inventari *post-mortem*. Veure la introducció de l'Apèndix 1.

través de la companyia gremial. Per tant, les informacions que proporcionen els inventaris seran aplicables sobretot als petits i mitjans fabricants.

**QUADRE 5.10: CRÈDITS DERIVATS DE LA VENDA DE DRAPS EN ELS INVENTARIS D'ALGUNS FABRICANTS (1720-1808)**

CARACTERÍSTIQUES DEUDOR	Nº INVENTARIS	TOTAL CRÈDITS
-Comerciants de Béjar o altres fabricants	11	10.911,75 *
-Traginers locals o de les comarques veïnes	8	52.506,25 **
-Comerciants foranis	5	29.996,25
-Corredors	1	3.840

\*: Més diversos crèdits no quantificats en dos inventaris; \*\*: Més dos crèdits no quantificats en un inventari.

FONT: A.H.P.S., Protocolos, prot. 767, s.f. (1725); 773, v.2, fols 236-306; 783, fols 86-104; 870, fols 261-315; 871, fols 286-298; 872, fols 30-42; 874, fols 105-146 i 219-246; 875, fols 18-27 i 55-63; 877, fols 277-291; 883, fols 487-503; 887, fols 493-499; 894, fols 172-243; 902, fols 750-769; 907, fols 246-254; 929, fols 70-91; 1011, fols 74-114.

Malgrat les seves evidents limitacions, el quadre mostra que la venda a comerciants i fabricants locals i als traginers comarcans era la forma principal de comercialització per a la major part d'empreses. Mostra també que els contactes directes amb comerciants foranis quedaven restringits només a algunes empreses, fonamentalment de fabricants d'una certa importància, algunes de les quals compraven sovint peces a la resta dels membres del gremi. Bona part dels fabricants mantenien, doncs, contactes summament indirectes amb els mercats finals. Els intermediaris comercials eren una munió de traginers, alguns mercaders amb botiga oberta de Béjar i altres fabricants. Les dades mostren, doncs, la inserció de la draperia vilatana en un comerç atomitzat, que utilitzava uns mecanismes comercials molt simples; un tipus de comerç que, com és sabut, predominava



en la Castella del segle XVIII<sup>593</sup>.

A) Les vendes a peu de fàbrica a comerciants i traginers forasters.

El nucli industrial de Béjar atrèia a compradors forasters que es traslladaven a la vila a la recerca de draps. Es indicatiu, però, del caràcter ruralitzat i atomitzat d'aquest comerç el fet que no trobem pràcticament mai documentada la presència de mercaders urbans o dels seus factors<sup>594</sup>. Sabem per altres fonts que entre les formes d'aprovisionament de gènere dels comerciants de draps dels centres urbans més propers, com Salamanca, les compres a peu de fàbrica eren poc importants<sup>595</sup>. Els compradors forasters que acudien a la vila eren sobretot traginers i tractants independents que en la major part dels casos portaven a terme la seva activitat a molt petita escala.

Malgrat que és impossible mesurar la seva importància relativa, la venda a traginers foranis devia ser important, fins i tot pels principals fabricants, per a l'accés a alguns mercats concrets. Per exemple, totes les referències localitzades a les vendes a Portugal parlen de la presència a la vila de traginers d'aquella nacionalitat que compraven draps per a introduir-los en el país veí. El 1782, traginers

---

<sup>593</sup>Un planteig sobre el model comercial castellà en el segle XVIII, en contrast amb el del segle XVI a B. Yun Casalilla, Sobre la transición al capitalismo..., pp. 524-541 i també 182-218.

<sup>594</sup>L'única menció en aquest sentit data de l'any 1790 quan dos veïns de Ciudad-Rodrigo, factors del comerç de D.Tomás Vayley i Companyia eren a Béjar i foren acusats d'introduir gèneres de contraban. A.H.P.S., Protocolos, prot. 894, fol 138

<sup>595</sup>Respecte els comerciants de draps de Salamanca, les fonts citades per Larruga afirmaven que "apenas se pensaba en buscar los tejidos y manufacturas al pie de sus fábricas, de que se seguía que hasta las de Segovia, Béjar, y otras circunvecinas, necesitaban ocupar parte de sus individuos en ir á vender á Salamanca y su Provincia". E. Larruga Boneta, Memorias políticas y económicas..., vol XXXV, pp. 36-37.

d'Escallón, a Portugal, compraren draps al fiat a la companyia gremial de Béjar; no devien ser totalment desconeguts a la vila, ja que aconseguiren que José Rodríguez, fabricant, atorgués fiança al seu favor<sup>596</sup>; quan, el 1798 i més tard el 1802 Diego López atorgà diversos poders per a cobrar el que li devien alguns portuguesos, veïns de Piñel i Escallón, declarava que en tots els casos els citats individus "ha(n) sacado paños de mi casa fábrica"<sup>597</sup>. Ventura Hernández Bueno també havia vengut draps a portuguesos a finals del segle. El desembre de 1800 la seva vídua declarava que els traginers portuguesos devien fortes sumes al seu marit i que, per tal de no pagar,

"usan del indebido medio de no presentarse en esta Villa (...) y aunque se proveen de diferentes partidas de paños de los elaborados en esta R. Fábrica para conducir (...) a Portugal, ejecutan este comercio por medio de otros sus convecinos que no son deudores (...) y ellos se quedan esperando en otros Pueblos de la circunferencia, pero fuera de la Jurisdicción de la referida Villa"<sup>598</sup>

També les connexions amb el mercat gallec devien efectuar-se, parcialment, a través de traginers que acudien a la vila. D'una banda, els emigrants estacionals gallecs, sobretot treballadors de la construcció, que arribaven a Béjar cada any és possible que compressin draps per a revendre a Galícia. Tenim aquesta pràctica documentada per les dècades dels vint i trenta del segle XIX, però és molt probable que fos anterior<sup>599</sup>. A part d'aquestes vendes, que es devien realitzar

---

<sup>596</sup>Tot i així, el 1788 devien 2.600 rals que el seu fiador els reclamava. A.H.P.S., Protocolos, prot. 893, fol 253.

<sup>597</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 899, fols 148-149 i 150; prot. 902, fol 540

<sup>598</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 948, fols 130-131

<sup>599</sup>Les referències a aquest tipus de comerç en el segle XIX a A.M.B., Correspondencia, Registres de passaports dels anys 1828, 1832-1836 i 1838. Algunes referències sobre compra de draps per part de gallecs en la dècada de 1780 mostren que alguns d'ells procedien dels mateixos municipis, de la zona de Tuy, que els treballadors de la construcció documentats durant el segle XIX: A.H.P.S., Protocolos, prot. 1097, fol 266; prot. 893, fols 325-326.

a molt petita escala, traginers gallecs o de la zona d'Astorga més especialitzats acudien a la vila a la recerca de draps<sup>600</sup>. Cap el 1754 els comerciants amb botiga oberta de Medina de Rioseco es queixaven de les activitats dels traginers *maragatos*, que compraven a peu de fàbrica els gèneres de les fàbriques de Béjar, Segovia i altres de Castella<sup>601</sup>. Tomás Bobo, veí de Villar del Ciervo, a la comarca de la Maragatería, era el 1780 a Béjar comprant draps de la companyia; Bobo descrivia la seva activitat com "la conducción de una porción de paños que ha comprado en la Lonja común de esta Real Fábrica a cuyo fin salió de su tierra, como lo ha acostumbrado de muchos años a esta parte para venderlos en el Reino de Galicia"<sup>602</sup>. Aquest individu devia fer freqüents viatges a la vila: aquell any 1780 en féu almenys dos, un l'abril i l'altre el juliol<sup>603</sup>.

Traginers i petits comerciants de moltes altres àrees devien fer cap a la vila a la recerca de draps. Tenim documentats els casos de traginers de l'Alta Extremadura, especialment de Garganta la Olla i Ceclavín<sup>604</sup>, però ocasionalment també

---

<sup>600</sup>Els traginers *maragatos* feien cap a la zona sud de la província de Salamanca i nord de Cáceres per a comprar també altres productes, com el vi de la Sierra de Gata. V. Cabero Diéguez, Evolución y estructura urbana de Astorga, Salamanca, 1973, p.44.

<sup>601</sup>E. Larruga Boneta, Memorias políticas y económicas..., vol. XXIV, p. 189

<sup>602</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 893, fol 153

<sup>603</sup>Les seves presències queden registrades en aquest cas degut als problemes que tingué amb l'arrendatari de l'*alcabala del viento*. A.H.P.S., Protocolos, prot. 893, fols 153 i 163.

<sup>604</sup>El 1764 7 veïns de Garganta la Olla i tres de la Vera de Plasencia, Cabezuela i Aventura devien 9.597 rals a Bernardo Sánchez, fabricant (A.H.P.S., Protocolos, prot. 888, fols 4-5). El 1771 un veí de Garganta la Olla s'obligava a pagar a Alonso López 10.966 rals de 457,75 *varas* de drap que li havia comprat a peu de fàbrica (A.H.P.S., Protocolos, prot. 784, fols 3-4). La presència de traginers de Ceclavín està també documentada en diverses ocasions (veure per ex. A.H.P.S., Protocolos, prot 1019, fols 392-393 i 329-330; prot. 877, fols 93-94 i prot. 947, fol 200).

arribaven individus procedents d'àrees més allunyades<sup>605</sup>

## B) La tragneria de la comarca.

Una segona forma de comercialització era la venda a traginers de la pròpia comarca. Ja el quadre 5.10 n'il·lustrava la importància. Una avaluació més precisa del pes relatiu de les vendes als traginers independents de la comarca és extremadament difícil amb les fonts disponibles.

Durant la primera meitat del segle, les vendes a traginers apareixen en la documentació notarial de forma força ocasional<sup>606</sup>. Disposem, en canvi, d'informació més sistemàtica pel trienni 1754-1756, anys en els quals s'escripturaren 51 poders atorgats per fabricants a favor de traginers autoritzant-los a la venda de draps<sup>607</sup>, i sobretot pel període 1784-1808 durant el qual s'han localitzat 157 escriptures d'obligació atorgades per traginers compradors de draps a favor

---

<sup>605</sup>Per exemple, durant els anys 70 tenim documentada la presència d'un tractant d'Andújar. A.H.P.S., Protocolos, prot. 1028, fols 299-300

<sup>606</sup>El 1728 Jerónimo Lucio atorgà poders generals per a la venda de draps a Pedro Campo, traginer de Candelario. Aquells mateixos anys, un grup de fabricants entregaren draps a dos traginers de Navacarros que els vengueren pel seu compte a la fira de Valdemoro. El 1737 Pedro Sánchez Cerrudo, traginer de Béjar, devia a un col·lectiu de fabricants 27.286 rs i 24 mrs de draps que havia tret a vendre. El 1739, quan s'escripturaven els comptes de la companyia de tragineig que havien tingut Diego Bueno i Bernardo Pechero, veïns de Béjar, apareixien deutes -que sumaven 6.767 rs - per concepte de draps que els dos socis havien comprat a quatre fabricants de la vila. El 1746 un traginer de Navacarros devia algunes quantitats a Antonio Hernández Bueno, fabricant, procedents de la venda de draps. A.H.P.S., Protocolos, prot. 869, fol 215; prot. 1088, fol 121; prot. 1003, s.f. (9-8-1737); prot. 873, fols 73-78; prot. 775, vol 2, fol 23.

<sup>607</sup>Malgrat la fórmula utilitzada durant aquest període és la de poder i no la de venda o obligació, tot fa pensar que els traginers eren molt més que simples portejadors i que actuaven, de fet, de forma independent. D'una banda, els poders atorgats eren molt amplis; es concedien per què el traginer "trate y ajuste en razón de su venta al contado o al fiado con cualesquiera personas que fueren a su satisfacción y confianza en razón de dicha venta por el precio o precios que segun carta que ha de entregarle señalase, cobrándolo y remitiéndolo por su persona a su poder su importe". L'única indicació concreta que rebien del fabricant era, doncs, el preu de la vara de drap. De fet, és molt possible que, sota la forma de poder, aquestes escriptures anaguessin una venda real de les peces al traginer, ja que eren atorgades per a demostrar davant les autoritats que ho requerissin que les vendes que efectuaven els traginers eren primeres vendes i, per tant, segons la legislació vigent, havien d'estar exemptes de pagar *alcabala*. Aquestes 51 escriptures a A.H.P.S., Protocolos, prot. 1011-1013 i 878-880.

de fabricants. El quadre següent estima la quantitat de *varas* que apareixen en aquestes darreres escriptures:

**QUADRE 5.11: DRAPS VENUTS A TRAGINERS SEGONS LES ESCRIPTURES D'OBLIGACIÓ (1784-1808)**

ANY	VALOR	VARAS	CASOS
1784	36.027,75	1.012,2	6
1785	41.158	1.167,8	6
1786	33.847,25	990,2	6
1787	16.326,50	504	4
1788	34.723,50	1.071,9	3
1789	45.107,50	1.396	5
1790	13.705	507,6	2
1791	10.371,75	258,8	1
1792	10.664	342,6	2
1793	22.330	677,3	5
1794	30.278,25	1.155,9	5
1795	23.004,50	717,7	4
1796	73.912,50	2.339,4	5
1797	35.954,50	1.161,5	5
1798	42.144,75	1.388	6
1799	159.816,25	3.944,3	18
1800	68.297	2.027,3	13
1801	21.115	688	6
1802	169.473	4.422,5	15
1803	143.907,75	5.299,7	12
1804	68.660,50	1.980,2	8
1805	108.437	2.212	10
1806	26.083,50	813,5	5
1807	9.751,25	273,3	3
1808	24.514,25	687	2
<b>TOTAL</b>	<b>1.269.611,25</b>	<b>37.038,7</b>	<b>157</b>

Nota: El valor és, en tots els casos, la xifra real indicada en les escriptures d'obligació. El nombre de *varas*, en canvi, no figura en totes les escriptures, i s'ha estimat de dues maneres: en aquells casos on no s'indiquen les *varas*, però sí el nombre de peces, s'ha considerat que cada peça tenia 36 *varas*; en els casos on només constava el valor dels draps, s'ha estimat el nombre de *varas* considerant que el preu de la *vara* de drap era la mitjana dels preus que constaven aquell mateix any en les escriptures d'obligació que proporcionaven aquesta informació.

PONT: Buidatge exhaustiu de A.H.P.S., Protocolos, prot. 646, 790-807, 893-907, 933-954, 1035-1040, 1097-1098.

Si comparem aquestes vendes amb les xifres de producció de l'any 1780, les darreres de què disposem, les escriptures d'obligació a traginers de la vila representarien com a màxim el 4,5 per 100 de la producció d'aquell any, i en la major part

del període considerat no excedien del 1 per 100 de la producció vilatana de 1780. Es tractaria, doncs, d'una part ínfima de la producció de la vila. Però, fins a quin punt les obligacions escripturades reflecteixen el total de les vendes als traginers? La coneixença entre venedors i compradors i la confiança mútua devia motivar que en bona part dels casos aquestes transaccions no s'escripturessin. Sabem efectivament que les escriptures d'obligació localitzades registren només una part de les vendes realitzades a traginers. D'una banda, alguns d'aquests individus eren nomenats *sacadores de paños* per la Companyia gremial, a favor de la qual només atorgaven una escriptura d'obligació general<sup>608</sup>. D'altra banda, de 1788 a 1808 trobem 21 escriptures de poders per a cobrar impagats o d'obligació de pagament de deutes derivats de vendes anteriors no escripturades, que en tots els casos tenen per protagonistes traginers comarcans i fabricants. En tercer lloc, també en alguns inventaris *post-mortem* de fabricants es fa menció a deutes de traginers que no apareixien escripturats en forma d'obligació<sup>609</sup>. En resum, la hipòtesi més plausible és que aquesta fos una forma, potser secundària, però no irrellevant de venda de la producció vilatana.

La tragineria era una activitat fonamental en tota la zona muntanyosa del sud de la província de Salamanca. Tant a la Sierra de Béjar com a la Sierra de Francia, es tractava d'una

---

<sup>608</sup>Entre 1788 i 1797 hi ha quatre escriptures d'obligació general atorgades per traginers del Puerto, Cantagallo i Peñacaballera a favor de la Companyia. A.H.P.S., Protocolos, prot. 893, fols 228-230 i 243-244; prot. 944, fol 98 i prot. 945, fol 179.

<sup>609</sup>En l'inventari d'Antonio García Regadera, elaborat el 1802, hi ha referències de deutes al seu favor per part de Juan Granado i Claudio González, traginers del Puerto. No trobem en canvi escriptures d'obligació atorgades a favor de García Regadera per aquests darrers (A.H.P.S., Protocolos, prot. 902, fols 750-769). En l'inventari de Cayetano Sánchez de las Matas es fa referència a deutes al seu favor (que no es quantifiquen) per part de 4 traginers de Cantagallo, Becedas i el Puerto; tampoc hem trobat escriptures d'obligació que facin referència als tractes comercials entre aquests traginers i el fabricant (A.H.P.S., Protocolos, prot. 907, fols 246-254)

ocupació complementària a una agricultura pobra de muntanya<sup>610</sup>. A Fuentes de Béjar hi havia, a mitjan segle, 71 traginers que únicament treballaven com a tals la meitat de l'any "pues lo demás lo emplean en los trabajos de labor de su hacienda y el de viñas y recogimiento del fruto de uvas". A la Nava, dels 14 traginers existents, tres eren *labradores* i els altres jornalers "en el tiempo que (...) no pueden ejercer su tráfico". A Candelario, els 30 jornalers d'arada treballaven com a tals només uns 40 dies l'any, ja que simultàniament eren traginers i "tratantes en cecina"<sup>611</sup>.

En part, el comerç que practicaven aquests traginers era una activitat de poca volada, molt adherida a l'economia familiar pagesa i caracteritzada pel predomini dels desplaçaments a curta distància. Es tractava en aquests casos d'un tipus de comerç que s'explicava per la limitada oferta local d'alguns productes bàsics, sobretot el blat, que s'intercanviaven per productes agraris, ramaders i forestals en els que les zones de muntanya eren excedentàries. A la Sierra de Francia, el tràfic consistia en la venda fora la comarca de carbó vegetal, sobretot, però també fusta, calç, oli del vessant sud de la Sierra de Gata, formatge, vi, fruites i verdures. Els retorns estaven compostats sobretot de blat, però també de peix i sal<sup>612</sup>. A la Sierra de Béjar, el principal producte "exportat" era el lli en rama, encara que també es venia bestiar, castanyes i fruites. Els traginers dels pobles conduïen aquests productes a les comarques de Salamanca,

---

<sup>610</sup> Alguns exemples de pluriactivitat que inclouen el tragineig a la Sierra de Francia a J.M. Llorente Pinto, Tradición y crisis..., p. 145

<sup>611</sup> A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera Remesa, Respuestas Generales del Catastro de Ensenada, leg. 525, fols 356 i 270; leg. 526, fol 105.

<sup>612</sup> J.M. Llorente Pinto, Tradición y crisis..., pp. 144-145. En alguns casos, el carbó d'aquesta zona es transportava fins a Madrid: D. R. Ringrose, Madrid y la economía española..., p. 250.

Peñaranda o Plasencia i transportaven blat de retorn cap a Tierra de Béjar<sup>613</sup>. Només en alguns casos, el tràfic s'organitzava a través de circuits més amplis i complexos. Un exemple podria ser el dels 28 traginers del poble de La Solana que treballaven "sacando lino de este lugar por su cuenta llevándolo a distintos pueblos del Partido de Plasencia donde vendiendo su género cargan de aceite, lo que llevan a la Nava del Rey y otros lugares de Castilla y allí cargan de hierro que de retorno traen a esta Tierra"<sup>614</sup>.

Tot i que la importància d'aquestes activitats era conseqüència tant de la pobresa de la comarca com del predomini d'articulacions mercantils poc complexes en la Castella del segle XVIII, no ens podem fixar només en la seva funcionalitat en un món atrassat i estàtic. Com ja s'ha assenyalat en el cas d'altres comarques amb forta implantació traginera, no s'han d'infravalorar les possibilitats d'acumulació que proporcionava aquesta activitat<sup>615</sup>. En algunes ocasions, l'existència d'amplis grups de traginers fou utilitzada per a activitats comercials de més volada, i d'altra banda, la pròpia tragineria independent, vinculada estretament amb les activitats productives comarcals, donà lloc a l'aparició de tràfec

---

<sup>613</sup>Sobre la importància del lli en rama com a producte central en els intercanvis, i l'àrea geogràfica d'aquests veure les respostes a la pregunta 32 del qüestionari d'Ensenada dels pobles del partit de Béjar. A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera remesa, Respuestas Generales, leg. 525-526. Una altra descripció dels tràfec intercomarcals A.H.N., Osuna, leg. 260-2, exp. 28.

<sup>614</sup>A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera remesa, Respuestas Generales, leg. 526, fol 241.

<sup>615</sup>Veure J.L. Martín Galindo, Arrieros maragatos..., p. 21. Una anàlisi més detallada dels patrimonis dels *maragatos*, que demostra l'existència d'una vertadera "burguesia mercantil" en aquesta comarca, a L.M. Rubio Pérez, La burguesía maragata. Dimensión social, comercio y capital en la Corona de Castilla durante la edad moderna, León, 1995, pp. 166-184. Els patrimonis dels traginers de la zona sud de la província de Salamanca eren sens dubte molt més modestos que els dels *maragatos*, però tot i així els traginers eren a mitjan segle XVIII els individus més acabats i els principals propietaris de terra, sempre a l'escala de la Sierra, al poble de Mogarraz, a la Sierra de Francia. Alguns inventaris *post-mortem* mostren també un aixovar domèstic notòriament més ric i variat que el de la resta de la comunitat. J. Rodríguez Arzúa, Mogarraz en el siglo XVIII, Salamanca, 1990, pp. 131-133



comercials de superior complexitat econòmica i organitzativa.

Tot i que les informacions disponibles són extremadament precàries, les afirmacions anteriors potser es podrien aplicar al tràfec de llenços, important sobretot en els pobles del Cuarto de Abajo. Durant el segle XVII, aquests productes eren venuts pels tractants locals en mercats que depassaven l'àmbit comarcal. Ja el 1627 trobem gèneres de lli de Béjar als mercats andalusos<sup>616</sup>. En les Ordenances dels principals gremis comercials madrilenys de 1686, en les que es llisten els gèneres que cada gremi estava autoritzat a vendre, es cita que corresponia al gremi de llenceria comercialitzar els "manteles y servilletas de Galicia, Rio Seco y Hervás"<sup>617</sup>. En la dècada de 1680 almenys cinc tractants en llenços del poble d'Hervás eren simultàniament veïns de Madrid i membres del gremi de mercaders de llenceria de la Cort<sup>618</sup>. Al Puerto hi havia en l'època del Cadastre d'Ensenada 17 traginers i 9 tractants en llenços. A aquests darrers se'ls consideraven unes utilitats d'entre 3.000 i 1.500 rs nets l'any, quantitats que, a l'escala del petit comerç, no eren menyspreables<sup>619</sup>. L'exemple més clar és, però, el dels traginers de Candelario, especialitzats en les vendes de xoriços que es fabricaven en aquell poble, sobre els que caldria efectuar una recerca específica. Ja a mitjan segle XVIII, els circuits comercials dels traginers de Candelario escapaven de l'esquema d'un comerç ruralitzat de

---

<sup>616</sup>J. Rodríguez Molina, M. Martínez Plaza i J. Cuevas Mata, "Precios y salarios en Jaén en 1627. Pragmática de Felipe IV", *Chronica Nova. Revista de Historia Moderna de la Universidad de Granada*, n. 15 (1986-87), p. 395. Eloy Martín Corrales n'ha proporcionat amablement aquesta referència.

<sup>617</sup>citat per A. Capella i A. Matilla Tascón, Los Cinco Gremios Mayores de Madrid. Estudio crítico-histórico, Madrid, 1957, pp. 29 i 32

<sup>618</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 642, fols 4, 9, 16 i 17.

<sup>619</sup>A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera renesa, Respuestas Generales, leg. 525, fols 308-309.

curta distància. En aquella data, el mercat principal al que es dirigien era Madrid<sup>620</sup>. A finals de segle, el procés de diferenciació entre els veïns de Candelario dedicats al tràfec de xoriços devia ser notable, i els principals xoricers havien lograt establir sòlides estructures comercials a la capital: magatzems propis i relacions estables amb la bona societat de la cort<sup>621</sup>. Durant els anys vint del segle XIX es descrivia l'amplíssim radi de vendes dels traginers de Candelario; segons s'afirmava, "trafican generalmente en chacinas que llevan a vender a Madrid y Sitios Reales, a Toledo, Zaragoza, Valencia del Cid, Murcia y otros varios puntos lejanos"<sup>622</sup>. D'altra banda, és il·lustratiu del dinamisme d'aquesta activitat el fet que fos justament Francisco Peña Rico, membre d'una de les principals famílies de xoricers amb magatzem obert a Madrid, qui diversificqués les seves activitats durant els anys quaranta del segle XIX construïnt a Candelario una fàbrica de paper continu<sup>623</sup>.

Foren justament aquestes relacions adquirides pel comerç comarcal a la Cort les que aprofitaren els primers fabricants de draps fins de Béjar durant la primera meitat del segle XVIII per a la penetració en el mercat madrileny. Ja hem vist que en

---

<sup>620</sup>Segons les Respostes Generals del Cadastre, els 91 traginers de Candelario eren majoritàriament "tratantes en cecina y chorizos" i la seva activitat consistia en "la conducción de dicho género a Madrid y otras partes". A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera remesa, Respuestas Generales, leg. 525, fols 267 i 270.

<sup>621</sup>Es Mesonero Romanos qui ens en dóna notícia. Quan el març de 1808, durant el motí de Godoy, la multitud de Madrid cridava "muera el choricero", Mesonero Romanos, aleshores un infant, preguntà al seu pare "Pero padre (...) ¿Qué mal les ha hecho el pobre Peña para querer que se muera?". Aclara tot seguit: "Y decía esto con alusión al honrado fabricante extremeño (sic) que surtía la casa, y que como todos los demás del pueblo de Candelario, pertenecía á una de las tres dinastías, Peña, Rico y Bejarano que monopolizaban de siglos atrás el surtido de la capital". R. Mesonero Romanos, Memorias de un setentón, Madrid, 1880, p. 14

<sup>622</sup>A.M.B., Correspondencia, 1827

<sup>623</sup>L'any 1840 Francisco Peña Rico demanava crèdit per a construir la fàbrica de paper justament per a "no distraer fondos de su almacén de cecinas en Madrid": A.H.P.S., Protocolos, prot. 650, fol 90.

l'època de la llotja de draps a Madrid els factors d'aquesta eren comerciants de llenços d'Hervás establerts a la Cort<sup>624</sup>. D'altra banda, mentre Madrid continuà sent un mercat important pels draps de Béjar, els fabricants utilitzaren de manera continuada els traginers de Candelario per a la venda de draps a la capital<sup>625</sup>.

Coincidint amb la paral·lització de les vendes de draps a Madrid, desapareix també de la documentació qualsevol relació entre els fabricants de Béjar i els traginers de Candelario. En encarar-se cap a mercats diferents, les dues activitats deixaren de ser complementàries. A partir dels anys vuitanta, però, es desenvolupà un nou tipus de tragneria, protagonitzada sobretot pels veïns del Puerto i Cantagallo, especialitzada en els intercanvis amb el nord, especialment amb Galícia. Es tractava d'una activitat en part generada directament pel tràfec draper<sup>626</sup>, però que aprofità probablement l'experiència del comerç de llenços, d'una certa rellevància encara al Puerto a mitjan segle<sup>627</sup>.

Tenim, però, menys notícies de les que voldríem sobre els traginers d'aquest període. Desconeixem les característiques de les seves economies familiars i, sobretot, la naturalesa de les seves activitats en els punts de venda, una qüestió que seria clau per a valorar la solidesa d'aquesta forma de

---

<sup>624</sup>Juan de Velasco, que fou durant un llarg període factor de la llotja, s'autodefinia el 1713 com a veí d'Hervás i mercader de llenços a Madrid ("como otros vecinos de este lugar"). A.H.P.S., Protocolos, prot. 1080, fol 353. També Montemayor, un altre factor de la llotja, era descrit el 1733 com a mercader de llenços, probablement originari d'Hervás. A.H.P.S., Protocolos, prot. 771, s.f.

<sup>625</sup>En els 51 poders localitzats per a la venda de draps entre 1754 i 1756, el predomini dels traginers de Candelario és absolut. A.H.P.S., Protocolos, prot. 1011-1013 i 878-880.

<sup>626</sup>Així sembla haver estat en el cas dels traginers de Cantagallo, poble en el qual no hi havia activitat tragnera a mitjan segle. A.G.S., Dirección General de Rentas. Primera remesa, Respuestas Generales, leg. 525, fol 225.

<sup>627</sup>Veure nota 439

comercialització. El volum de vendes era molt variable, i no sabem fins a quin punt aquest fenomen pot ésser atribuït a la subescripturació. Els traginers que trobem de forma més freqüent signant escriptures d'obligació, efectuaven fins a tres o quatre viatges l'any. Les dades indiquen que, en general es devia tractar de vendes a petita escala, ja que la majoria dels traginers localitzats escripturaven anualment partides de draps valorades en menys de 10.000 rs. Tot i així, trobem alguns individus que mantenien negocis de volum superior: no era rar que Claudio González, veí del Puerto, vengués anualment draps valorats en 30.000 o 40.000 rals, i el 1805 comprà a la vila peces per uns 57.000 rs.

El negoci dels traginers de la comarca consistia, sembla, en la venda de draps a Galícia i el retorn cap a Castella de llenços gallecs, gèneres colonials i tintures, que en alguns casos devien introduir de contraban des de la frontera portuguesa, i que venien a Béjar, però també en altres viles i ciutats castellanès. En tenim notícies disperses. El 1798 un traginer del Puerto que regularment sortia a la venda de draps era a la presó de la vila, acusat d'introduir cotxinilla fraudulentament<sup>628</sup>. El 1802 Joaquín Sánchez, traginer de Cantagallo que trobem en diverses escriptures d'obligació, vengué a Galícia draps de José Hernández Bueno; a la tornada del viatge portava diverses càrregues de canyella<sup>629</sup>. El 1803 un fabricant de Béjar embargava una càrrega de llenç gallec a un traginer del Puerto que li devia certes quantitats<sup>630</sup>. El 1804 Miguel Sánchez, traginer de Béjar, portava draps d'Antonia

---

<sup>628</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 899, fol 186

<sup>629</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 902, fol 548

<sup>630</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 903, fol 366

Hernández Bueno cap a Galícia; en tornà amb 38 roves de sucre<sup>631</sup>. El 1808 es suposava que Joaquín Macías, traginer del Puerto, seria a Salamanca a vendre "algunos géneros de los que trae del Reino de Galicia"<sup>632</sup>.

C) Notes sobre la comercialització dels draps en les principals empreses.

Ja hem vist en el quadre 5.10 que alguns fabricants, generalment els de més importància, mantenien contactes més directes amb els clients; amb certa freqüència, aquests individus venien també draps d'altres fabricants. L'interrogatori del Cadastre d'Ensenada ratifica també l'existència d'aquesta pràctica quan cita set fabricants que "con el motivo de pasar o enviar a vender sus paños a otras partes, no sólo suelen comprar a otros Fabricantes sus mismos paños sino que de retorno traen otros géneros para sus ventas"<sup>633</sup>.

Malauradament, però, tenim dades escassíssimes sobre les formes de comercialització d'aquests individus. Sabem de l'existència de "corresponsals" dels fabricants d'una certa importància en els punts de venda, però desconeixem quin tipus de relacions s'amaguen sota aquest terme. Juan Téllez de Meneses, el principal fabricant de la primera meitat del segle, mantenia correspondència comercial amb un comerciant de Guadalajara i quatre de Burgos<sup>634</sup>. El 1741 Bernardo López

---

<sup>631</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 1098-7, fols 191-192 i prot. 1099-2, fol 99

<sup>632</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 954, s.f., 9-1-1808.

<sup>633</sup>Béjar 1753..., pp. 101-102,

<sup>634</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 773, vol 2, fols 236-306

Gutiérrez, un fabricant de mitjà volum de producció, tenia només un corresponsal, amb qui sembla que hi mantenia una estreta relació, en la modesta plaça de Peñaranda de Bracamonte<sup>635</sup>. En els anys del tombant de segle, tenim documentada l'existència de comerciants que mantenien correspondència amb alguns fabricants de certa rellevància a Medina de Rioseco, Orense, Ponferrada, i Ciudad Real<sup>636</sup>, mentre que fabricants modestos tenien contactes només amb comerciants de places més properes, com Plasencia o Salamanca<sup>637</sup>. Entre aquests individus, l'ús d'instruments de pagament d'una certa complexitat, com les lletres de canvi, era freqüent<sup>638</sup>.

Tenim notícies, també molt disperses, que indiquen que els principals fabricants de finals de segle portaren a terme polítiques comercials més actives. Així, durant els anys noranta Ventura Hernández Bueno enviava el seu fill i altres individus a vendre draps a comissió<sup>639</sup>, i amb tota probabilitat aquesta pràctica era portada a terme també per

---

<sup>635</sup>Es deia que Clemente Vidan era "el corresponsal que hasta aqui ha habido y abonado y de buena correspondencia". A.H.P.S., Protocolos, prot. 874, fols 105-146

<sup>636</sup>Manuel Galvan Burgidos, comerciant de Medina de Rioseco, mantenia correspondència comercial amb diversos fabricants de Béjar, com Gavino Sánchez Sierra o Máximo Sánchez Ocaña; també a Medina de Rioseco, el comerciant Andrés Velasco mantenia correspondència amb José Hernández Bueno. Antonia Hernández Bueno mantenia correspondència comercial amb la casa de D. Antonio José Baylina y Castro, de Ponferrada, Juan Hernández Agero amb Tomás Bobo, d'Orense, i Manuel Diego López amb D. Juan Viñán y Compañía de Ciudad Real. A.H.P.S., Protocolos, prot. 949, fol 235; prot. 1098 40, fols 65-66 i 80; prot. 952, fols 164-165; prot. 900, fols 258-259; prot. 907, fol 25.

<sup>637</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 900, fol 275 i prot. 907, fols 143-144.

<sup>638</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 900, fols 258-259; prot. 1098, 40, fol 80; prot. 951, fols 199 i ss; prot. 907 (1807), fol 134.

<sup>639</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 940, fol 193

Manuel Diego López<sup>640</sup>. En ocasions excepcionals, els contactes personals amb comerciants es reforçaren amb l'establiment de vincles familiars. Durant la primera meitat del segle, Pedro Blondeaut, un fabricant flamenc de certa rellevància, casà la seva única filla, María, amb D. José Saenz de Tejada, comerciant de draps de Madrid, que jugà un paper important en la comercialització de la producció del seu sogre. Així, el 1735 Blondeaut atorgava amplis poders al seu gendre per què cobrés impagats, per què vengués totes les peces que li trametés "y los pueda sacar de dicha Corte y como si fueran suyos propios remitirlos a donde mejor venta hallare", i per què comprés les llanes i altres materials necessaris per a la fàbrica<sup>641</sup>. A finals del segle, Manuel Diego López devia mantenir tractes estrets amb D. Francisco Alonso Moral, comerciant de Salamanca, que esdevingué el seu consogre després de la Guerra de la Independència<sup>642</sup>.

Les inversions directes en establiments comercials semblen haver estat, en canvi, inexistentes. L'únic intent conegut en aquest sentit el protagonitzà Diego López. El 1782, quan demanava a la Junta de Comerç privilegis per la seva fàbrica, López sollicitava poder posar magatzems i llotjes de draps a les ciutats del Regne. Es tracta, però, d'un intent fallit, ja que

---

<sup>640</sup>Sabem que aquest utilitzava el seu cosí polític, com a apoderat per qüestions referents a compres de llana i també probablement per a vendes de draps. A.H.P.S., Protocolos, prot. 902, fols 530; prot. 907-10, fols 216-225

<sup>641</sup>A.H.P.S., Protocolos, prot. 872, fol 45. María Blondeaut ja estava casada amb José Saenz de Tejada el 1729, quan Pedro Blondeaut redactà el seu primer testament (A.H.P.S., Protocolos, prot. 870, fol 363). Ja el 1727, Blondeaut atorgà poders a Saenz de Tejada per què passés comptes amb Pedro Mazorra, factor de la llotja de Madrid, dels draps que de la seva fàbrica li havia tramés (A.H.P.S., Protocolos, prot. 869, fol 161)

<sup>642</sup>El 1802 Moral actuava d'apoderat de López en qüestions de tempteig de llanes (A.H.P.S., Protocolos, prot. 902, fol 503-504. María de los Dolores López, filla de Manuel Diego, casà amb José Moral, fill de Francisco Antonio Moral, i també comerciant. Diego, l'únic fill mascle de Manuel Diego López casà també amb una Moral. A.H.P.S., Protocolos, prot. 812, fol 245 i prot. 7642, fols 1020-1065.

tot sembla indicar que la resposta de la Junta de Comerç a aquesta demanda fou negativa<sup>643</sup>.

Caldria remarcar, però, que en bona mesura les superiors estructures comercials d'alguns fabricants eren fruit, amb tota probabilitat, de l'ampliació i consolidació d'unes activitats que havien començat en molts casos a partir d'un petit comerç que mantenia força similituds amb el que portaven a terme els traginers comarcans observats en l'apartat anterior. També sobre aquesta qüestió la informació és extremadament limitada, però en tenim alguns indicis. Per l'any 1752 disposem d'una radiografia de les activitats comercials de Ventura Hernández Bueno, en societat amb Juan Vanerden i Manuel Masedo, en els inicis de la seva activitat com a fabricant. En aquella data es dissolgué la companyia entre els tres interessats que s'havia format probablement un any abans. Les seves activitats consistien en la venda de draps propis i alièns fora la vila, en viatges que portaven a terme els propis associats, sobretot Manuel Masedo, acompanyats d'alguns traginers. De retorn, s'introduïen gèneres diversos que, segons s'indica en els comptes escripturats en el moment de la dissolució, sovint s'intercanviaven per draps. Tot i que és possible que en el moment de la seva dissolució la companyia hagués reduït les seves existències, l'inventari que s'efectuà en aquell moment, que es resumeix en el quadre 5.12, mostra la reduïda escala de les seves activitats, fet que queda confirmat en tots els comptes que s'adjunten en el citat inventari.

---

<sup>643</sup>A.G.S., Consejo Supremo de Hacienda. Junta de Comercio y Moneda, leg. 249-3. Entre tots els privilegis que es concediren en diverses dates a López, no hi figura mai la resposta positiva a aquesta petició. Veure, E. Larruga Boneta, Memorias políticas y económicas..., vol XXXV, pp.131-144.



QUADRE 5.12: INVENTARI DE LES EXISTÈNCIES DE LA COMPANYIA  
 COMERCIAL ENTRE VENTURA HERNÁNDEZ BUENO, JUAN VANERDEN I MANUEL  
 MASEDO (1752)

GÈNERES	QUANTITAT	TAXACIÓ
<b>TÈXTILS</b>		
-Draps de Béjar	236,75 v	5.709,5
-Baieta	103,00 v	1.690,0
-Sempiterna	2 p	400,0
-Brocat	28,50 v	422,0
-Carro de oro	34,25 v	616,5
-Serafina	27,00 v	297,0
-Mitges	8 par.	90,0
<b>TINTS (Brasil)</b>		
	214 ll.	856,0
<b>CACAU</b>	59 ll.	354,0
<b>FERRETERIA</b>		
-Estany	26,5 ll.	144,5
-Llauna	2 dotz.	36,0
-Navalles	12 p.	36,0
<b>PELLS</b>		
-Vaquetes	2 p.	64,0
-Ant	10 ll.	300,0
-Badanes	2 dotz.	84,0
<b>PEIX</b>	11 r. 19 ll.	387,25
<b>OLI DE BALENA</b>	21 ll.	357,0
<b>ALTRES</b>		62,0
<b>DEUTES A FAVOR</b>		
-de brasil (6 deudors)		347,25
-de canyella (2 deudors)		75,0
-de cacau (2 deudors)		156,0
-d'estany (1 deudor)		5,5
-de peix (6 deudors)		168,25
-de carro de oro (2 deudors)		234,0
-de pells (1 deudor)		84,0
-deutes dels tres socis a favor de la companyia		7.108,5
-altres deutes a favor (6 deudors)		1.816,0
<b>TOTAL</b>		<b>21.900,25</b>
<b>DEUTES EN CONTRA</b>		
-deutes de la companyia als tres socis *		16.343,25
-de draps (7 fabricants creditors)		5.880,25
<b>TOTAL</b>		<b>22.223,5</b>

\*: En la seva major part derivats de draps que han entrat a la companyia.

Claus de les mesures: v: varas; par: parells; ll: lliures; dotz: dotzenes; p: peces; r: roves.

FONT: A.H.P.S., Protocolos, prot. 876, fols 375-400.

La dissolució d'aquesta companyia no significà la fi de l'activitat mercantil de Ventura Hernández Bueno. El 1753 continuava dedicant-se a la vendes de draps i a la introducció d'altres gèneres, però l'escala d'aquest comerç continuava sent molt reduïda, a jutjar per les modestes utilitats de 300 rs que se li adjudicaven en les operacions del Cadastre<sup>644</sup>. El 1765 el tornem a trobar formant una companyia, dedicada al mateix tipus de tràfec, junt amb Francisco Sánchez de Ocaña i José Hernández Ajero<sup>645</sup>, i el 1771 havia instal·lat botiga en la que es venien els gèneres introduïts de retorn dels viatges a la venda de draps<sup>646</sup>.

L'esquema que s'entreu en el cas de Ventura Hernández Bueno és també aplicable probablement a altres fabricants, encara que no tenim massa dades sobre Alonso López, Joaquín Rodríguez o Francisco de Ocaña, que ja a mitjan segle portaven a terme activitat similars a una escala superior<sup>647</sup>. Durant els anys cinquanta, Francisco Sánchez de Ocaña -amb qui, com hem vist, formà companyia en alguna ocasió Ventura Hernández Bueno- feia ell mateix els viatges a la venda de draps<sup>648</sup>, carregat amb la producció pròpia i aliena. De manera similar al que hem observat en el cas d'Hernández Bueno, portava de tornada gèneres tèxtils de baixa qualitat i colonials: ho indicava en la seva resposta al Cadastre d'Ensenada quan

---

<sup>644</sup> Les utilitats d'Hernández Bueno eren aleshores similars a les que s'atribuïen a nou traginers de la vila que, segons la font, treballaven només ocasionalment com a tals Béjar 1753..., p. 101. En aquesta font, Hernández Bueno apareix amb el nom de Ventura Calzada, però per altres fonts sabem que aquest era el seu sobrenom.

<sup>645</sup> A.H.P.S., Protocolos, prot. 889, fols 134-135

<sup>646</sup> A.H.P.S., Protocolos, prot. 1023, fols 294-295

<sup>647</sup> Se'ls consideraven unes utilitats de 1.750, 2.200 i 1.500 rs respectivament. Béjar 1753..., pp. 101-102.

<sup>648</sup> A.H.N., Osuna, leg. 263, exp. 15

afirmava que el seu comerç consistia en "vender algunos géneros que cambio a trueco de paños, como son cacao, canela, sempiternas, bayetas y alguna lana"<sup>649</sup>.

## CONCLUSIÓ

La indústria comarcana es veié afavorida sens dubte par la disponibilitat de llanes a nivell comarcal i per la proximitat a algunes de les principals zones ramaderes de la Península. A més de la seva abundància, l'oferta comarcal de llana es presentava de forma atomitzada, un fenòmen que devia afavorir l'aprovisionament per part dels petits fabricants.

Al llarg de la segona meitat del segle, i especialment en els darrers anys del període estudiat, es detecten transformacions en el mercat comarcal de la llana. La creixent competència entre els compradors no només afectà als costos, sinó també a la liquidesa (es modificaren sensiblement les pautes del crèdit indirecte) dels fabricants de Béjar. D'altra banda, és possible, tot i que les fonts no permeten estudiar aquests fenòmens amb detall, que en aquesta conjuntura s'accentués la subordinació de molts petits fabricants respecte els més importants, els més capaços d'immobilitzar sumes en adelantaments a ramaders i de suportar prolongats plets de tempteig.

Durant la primera meitat del segle, el mercat més important per a la draperia de la vila, a més de les zones properes de Salamanca i l'alta Extremadura, fou Madrid. És ben segur que l'orientació cap al mercat madrileny donà impuls a l'especialització progressiva de la vila en draperia fina

---

<sup>649</sup>A.H.P.S., Catastro, leg. 344 (reposta particular de Francisco de Ocaña)

durant aquest període. Per raons encara poc conegudes, però probablement relacionades amb una devaluació de la qualitat de la producció, a partir d'inicis dels anys seixanta es van interrompre les vendes a la capital, i la draperia vilatana començà a orientar-se cap al mercat galleg. D'altra banda, la demanda militar tingué escassa importància fins a finals de la dècada de 1780, moment en què es forjà una vinculació de la draperia de Béjar amb l'exèrcit que tindria llarga continuïtat. Aquesta doble reorientació dels mercats operada en la segona meitat del segle tingué una incidència clau en el tipus d'especialització productiva de la vila, amb una producció ja força escorçada cap els gèneres de qualitats més baixes, sobretot 18ens, 22ens i 24ens, en detriment dels 26ens i 30ens que havien estat fonamentals pel creixement de la producció durant la primera etapa del període estudiat.

Pel que fa a les formes de comercialització, s'han estudiat, en primer lloc, les companyies gremials. Aquestes institucions han de ser analitzades almenys des de tres punts de vista. D'una banda, la seva formació traduïa les dificultats que plantejava la producció i venda de draps a bona part dels fabricants: les companyies intentaven solventar les dificultats per a suportar el temps de rotació del capital circulant que patien la major part dels productors. D'altra banda, les estructures gremials de comercialització foren el marc institucional en el que es dirimiren qüestions distributives fonamentals entre fabricants de molt diferent capacitat econòmica. Fracassats els intents de subordinació a través del comerç de les petites i mitjanes empreses protagonitzats durant la primera etapa del segle pels principals fabricants, les companyies gremials prengueren un tipus d'estructura més "igualitària" durant l'etapa d'estancament i de reorientació

mercantil dels anys setanta. Les oportunitats obertes a partir de la dècada dels vuitanta erosionaren, però, aquest marc institucional. En tercer lloc, cal examinar el paper d'aquestes companyies en la construcció d'estructures comercials. En aquest terreny, les fonts són particularment poc explícites, però s'ha observat que les estructures construïdes pel gremi foren importants per a la penetració en el mercat madrileny, i per a la reorientació cap a mercats alternatius -Galícia i les vendes a l'exèrcit- durant la segona meitat del segle.

D'altra banda, s'ha examinat el paper de les xarxes comercials de la comarca, articulades almenys parcialment per una tragineria independent vinculada estretament a les activitats productives locals. La tragineria era una ocupació complementària a l'agricultura, portada a terme a petita escala. Però en alguns casos, la venda de productes locals - llenços durant el segle XVII i primera meitat del XVIII en els pobles del Cuarto de Abajo, i xoriços en el cas de Candelario- havia proporcionat oportunitats d'acumulació no negligibles, alhora que havia construït lligams comercials, sobretot amb la Cort, que seran àmpliament aprofitats pels fabricants de draps fins durant la primera meitat del segle XVIII. Activitats de tipus similar -un comerç a petita escala de draps intercanviats per gèneres diversos, sobretot colonials i teixits barats- estaven probablement en la base del procés, encara desconegut i impossible d'avaluar, de construcció de xarxes mercantils de les principals empreses.



Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Biblioteques

Reg. 1500 491889

Sig. TVAB/3564

Ref. 12500



